

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ @ મુરલી મનોહર મિશ્રા

વિરુદ્ધ

કર્ણાટક રાજ્ય

મે ૧૮, ૨૦૦૭

[એસ.બી. સિંહા અને માર્કેટેય કાટ્જુ, ન્યાયમૂર્તિઓ]

દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦-કલમો ૩૦૨ અને ૨૦૧-પત્નીની હત્યા-પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવો-નીચલી અદાલત દ્વારા દોષસિદ્ધિ અને મૃત્યુદંડ-અપીલમાં-નિર્ધારિત કર્યું, સિંહા ન્યાયાધીશ મુજબ : દોષસિદ્ધિ યોગ્ય છે-હકીકતો પર, હત્યા ખૂબ જ સૂક્ષ્મ આયોજનથી કરવામાં આવી હતી એવી પરિકલ્પનામાં એક નબળી કડી છે-સમગ્ર દષ્ટિકોણથી જોતા મૃત્યુદંડને આજીવન કારાવાસમાં પરિવર્તિત કરવામાં આવે-કાટ્જુ, ન્યાયાધીશ મુજબ : મતભેદ હોવાના કારણે, મુદ્દો વિશાળ ખંડપીઠને મોકલવામાં આવે-પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨-કલમ ૨૭-ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૮૭૩-કલમ ૨૩૫ (૨)-સજા નિર્ધારણ-મૃત્યુદંડ-પ્રમાણાનુપાતના સિદ્ધાંત.

અપીલકર્તા-આરોપી સામે તેની પત્નીની હત્યા બાબતે ફરિયાદ ચલાવવામાં આવી હતી. ફરિયાદ પક્ષના જણાવ્યા મુજબ, મૃતક એક ધનિક અને સુંદર મુસ્લિમ મહિલા હતી. તેણીનું લગ્ન થયેલું હતું અને તેણીને ચાર પુત્રીઓ હતી. જ્યારે તેણી અપીલકર્તાને મળી, ત્યારે તેણીએ પોતાની મિલ્કતોનું સંચાલન કરવા માટે તેની મદદ માંગી હતી. અપીલકર્તા મૃતક પાસે આવ્યો અને તેની સાથે રહેવા લાગ્યો. મૃતક પોતાના પતિથી અલગ પડી ગઈ. ત્યારબાદ અપીલકર્તાએ મૃતક સાથે લગ્ન કર્યા. તેણીએ અપીલકર્તાના હિતમાં સામાન્ય મુકત્યારનામું અને વસીયતનામું બનાવ્યું. લગ્ન થયા હોવા છતાં, મૃતકના માતા-પિતા અને તેની એક પુત્રી (પીડબ્લ્યુ ૫) તેના સંપર્કમાં હતા. પીડબ્લ્યુ ૫નો મૃતક સાથે મે ૧૯૯૧થી સંપર્ક તૂટી ગયો હતો. ઘણી વખત, જ્યારે તેણીએ મૃતકનો સંપર્ક કરવાનો પ્રયાસ કર્યો, ત્યારે અપીલકર્તાએ તેણીના રહેઠાણ અંગે તેને ભ્રમિત કરી હતી. જ્યારે તેણીને ખાતરી થઈ કે અપીલકર્તા ખોટું બોલી રહ્યો છે, ત્યારે તેણીએ મૃતક ગુમ થવા બાબતે પોલીસ સ્ટેશનમાં ફરિયાદ નોંધાવી. ત્યારબાદ અપીલકર્તાએ આગોતરા જામીન માગ્યા હતા, અને તે તેને મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા. કેસ સેન્ટ્રલ ક્રાઈમ બ્રાન્ચને સોંપવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે અપીલકર્તાની પૂછપરછ કરવામાં આવી, ત્યારે તેણે સ્પીકાર્યું કે તેણે મૃતકને નશીલી દવા આપી હતી અને તેને લાકડાની પેટીમાં મૂકી ઘરના પાછળના આંગણામાં દાટી દીધી હતી.

અપીલકર્તાના આગ્રહે મૃતકનો મૃતદેહ કબરમાંથી બહાર કાઢવામાં આવ્યો. કબરમાંથી મૃતદેહ બહાર કાઢવાની કાર્યવાહીનું વિડિયોગ્રાફી કરવામાં આવ્યું. પેટીમાં મળેલ વસ્તુઓની ઓળખ મૃતકની માતા અને નોકરે મૃતકની માલિકીની હોવાનું કહી કરી હતી. હાડપિંજરના અવશેષોનું મરણોત્તર પરીક્ષણ માટે પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું. ફરિયાદ પક્ષ સાક્ષી ૧, જે એક તબીબ હતા, તેમણે ખોપરી પર ફોટો સુપરઇમ્પોઝિશન પદ્ધતિની કસોટી કરી હતી. તપાસ દળે સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધ્યાં, જેમાં મૃતકની મિલ્કતો અંગે લેવડદેવડ ધરાવતા લોકોના નિવેદનોનો પણ સમાવેશ હતો. દસ્તાવેજી પુરાવા એકત્રિત કરવામાં આવ્યા.

આરોપી સામે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨/૨૦૧ હેઠળ આરોપ મુકાશે. નીચલી અદાલતે તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨ અને ૨૦૧ હેઠળના ગુનાઓ કરવા બદલ દોષિત ઠરાવી, તેને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી. અપીલ અને મૃત્યુદંડ સંદર્ભમાં, વડી અદાલતે સજાના પ્રશ્ને અપીલકર્તા-આરોપીની દલીલો સાંભળી, કારણ કે તેની એવી અરજીઓ હતી કે સજા ફટકારવામાં આવે તે પહેલાં તેને સાંભળવાની તક અપાઈ નહોતી. અપીલકર્તાએ પોતાના નિવેદનમાં મૃતદેહને દફનાવવામાં પોતે સાધક હોવાનું સ્વીકાર્યું હતું. વડી અદાલતે દોષિત ઠરાવ તેમજ સજા બંનેની પુષ્ટિ કરી. તેથી હાલની અપીલ.

સજાના પ્રશ્ન અંગે મતોમાં ભિન્નતા હોવાને ધ્યાનમાં રાખીને, મામલો વિશાળ ખંડપીઠને સંદર્ભિત કરતાં, અદાલત

ઠરાવ્યું : સિન્હા, ન્યાયાધીશ મુજબ.

૧.૧. અપીલકર્તાના દોષ તરફ નિર્દેશ કરતી વિવિધ પરિસ્થિતિઓ સાબિત કરવામાં આવી છે, જેના સામૂહિક પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પરિસ્થિતિજન્ય શ્રેણીની બધી કડીઓ પૂર્ણ છે અને દોષિતતાનો નિષ્કર્ષ સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થાય છે. [ફકરો ૪૭] [૬૪૩-એ]

અલોક નાથ દત્તા અને અન્ય વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, (૨૦૦૬) ૧૩ સ્કેલ ૪૬૭, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

શરદ બિર્ધિચંદ સારદા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૪) એસ.સી. ૧૬૨૨, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧.૨. મૃતકનું મરણ હત્યાજન્ય સ્વરૂપનું હતું. મૃતદેહની ઓળખ પણ સ્થાપિત કરવામાં આવી છે. મૃતકે અપીલકર્તા સાથે કયા સંજોગોમાં લગ્ન કર્યા હતા તે બાબત પણ વિવાદિત કરવામાં આવી નથી. તેમના લગ્નની સાબિતી પી ડબલ્યુ-૮ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. અપીલકર્તાએ પણ આનો ઇનકાર કર્યો નથી કે વિવાદિત ઘટના કથિત રીતે જ્યાં બની હતી તે સરનામે તે સંબંધિત તમામ મહત્વપૂર્ણ સમયગાળામાં મૃતક સાથે રહેતો હતો. વધુમાં, આ બાબત પણ વિવાદિત કરવામાં આવી નથી કે ૨૮.૦૫.૧૯૯૧ થી તે જોવા મળી નહોતી. આ બાબત પણ ગંભીરતાપૂર્વક વિવાદિત કરવામાં આવી નથી કે મૃતકને છેલ્લે અપીલકર્તાની સંગતમાં જોવામાં આવી હતી.

[ફકરો ૧૭ અને ૩૨] [૬૩૩-ઈ, ૬૩૮-બી]

૧.૩. અદાલત આ હકીકતથી અજાણ નથી કે 'હોઈ શકે' અને 'હોવું જ જોઈએ' વચ્ચે મહત્વપૂર્ણ ફરક છે અને વધુમાં, આ સ્વરૂપના કેસમાં પુરાવાની સામાન્ય કરતાં વધુ સાવધાનીપૂર્વક મૂલવણી કરવી આવશ્યક છે, જેથી ગુનાની ચોંકાવનારી પ્રકૃતિ તથ્યો અને કાયદાની નિષ્પક્ષ ન્યાયિક તપાસ વિરુદ્ધ સ્વાભાવિક પ્રતિક્રિયા પેદા ન કરે. [ફકરો ૪૮] [૬૪૩-બી-સી]

કાશ્મીરા સિંહ વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૫૨) એસ.સી.

૧૫૯, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧.૪. જો એ સાબિત થાય કે મૃતકનું અવસાન તેના શયનખંડમાં અસ્વાભાવિક પરિસ્થિતિમાં થયું હતું, અને તે શયનખંડમાં માત્ર તે અને તેનો પતિ જ રહેતા હતા, તો કાયદા મુજબ પતિએ આ બાબતમાં સ્પષ્ટીકરણ આપવું આવશ્યક બને છે. પતિ દ્વારા કોઈપણ સ્પષ્ટીકરણ ન આપવામાં આવે તો તેમાંથી એવો અનુમાન ઉપજે છે, જે આરોપી વિરુદ્ધની પરિસ્થિતિ તરીકે ગણાય. [ફક્ટો ૩૬]
[૬૩૯-સી]

રાજ કુમાર પ્રસાદ તમરકાર વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૦૭) ૧ સ્કેલ ૧૯, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧.૫. અપીલકર્તાની પોલીસ અટકાયત દરમિયાન થયેલી પૂછપરછમાં એવો સંકેત મળ્યો કે મૃતકને તેના રહેણાંક મકાનના પાછળના આંગણે દફનાવવામાં આવ્યો હોઈ શકે છે; તેથી તપાસ અધિકારીએ ઉત્ખનન કાર્યવાહી કરવા માટે ઉપવિભાગીય મેજિસ્ટ્રેટને વિનંતી કરી, જેમણે તે માટે તાલુકા એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ (પીડબ્લ્યુ-૩) ને અધિકૃત કર્યા. આરોપીની કબૂલાત પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નહોતી. ફક્ત કબૂલાતનો એ જ ભાગ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય હતો, જે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ મુજબ તથ્યની શોધ સુધી દોરી જાય. કાર્યવાહી આરોપીની હાજરીમાં કરવામાં આવી હતી, જેનું વિડિયોગ્રાફી કરવામાં આવ્યું હતું અને તેને

એમઓ-૧૮ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યું હતું. મૃતકના અવશેષોની શોધ એક સંબંધિત તથ્ય હતું અને તેથી તે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય હતું. અપીલકર્તાએ ખોદકામ કરવાનું ચોક્કસ સ્થળ નિર્દેશિત કર્યું હતું. તેણે ચોક્કસ વિસ્તાર નિશાનિત કર્યો હતો. તેણે મૌખિક નિવેદન પણ આપ્યું હતું કે નિશાનિત વિસ્તારની નીચે પેટી દફનાવવામાં આવી હતી; જે સ્થાન દર્શાવતું હતું કે તે મોટો વિસ્તાર હતો, જેના માળે સિમેન્ટનો સારો પ્લાસ્ટર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમાં કુડાખ્ખા પથ્થરની સ્લેબો પાથરવામાં આવી હતી. વિડિયોમાં દેખાતું હતું કે સ્લેબો ત્યાં ઘણા સમય પહેલાં પાથરવામાં આવી હતી અને તાજેતરની નહોતી. [ફકરો ૩૮ અને ૩૯] [૬૪૦-૪, ૭; ૬૪૧-બી-સી]

અલોકે નાથ દત્ત અને અન્ય વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, (૨૦૦૬) ૧૩ સ્કેલ ૪૬૭; પુલુકુરી કોટ્ટેયા વિરુદ્ધ કિંગ એમ્પરર, એ.આઈ.આર. (૧૯૪૭) પી.સી. ૬૭; જાફર હુસૈન દસ્તગીર વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૧૯૬૯) ૨ એસ.સી.સી. ૮૭૨; શમશુક કંવર વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, (૧૯૯૫) ૪ એસ.સી.સી. ૪૩૦ અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિરુદ્ધ દામુ, (૨૦૦૦) ૬ એસ.સી.સી. ૨૬૯, ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

શ્રી શંકર ગોપાલ પાટીલ અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૦૦) ૫ બોમ. સી.આર. ૩૬૦, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧.૬. માત્ર એટલા કારણે કે તપાસ દળને અપીલકર્તા દ્વારા કરાયેલ કથિત કબૂલાતને ધ્યાનમાં રાખીને પહેલેથી જ આ જાણ હતી કે ઘરમાં એક મૃતદેહ દફનાવવામાં આવ્યો હતો, એમ કહી શકાય નહીં કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ લાગુ પડતી નથી. તપાસ અધિકારી સમક્ષ આપેલા પોતાના નિવેદનોમાં અપીલકર્તાએ કબૂલાત કરી હતી; પરંતુ પુરાવામાં સ્વીકાર્ય માત્ર એટલો જ ભાગ છે જે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવે છે, બાકીનો નથી. અદાલત પુરાવાનું વિશ્લેષણ કરતી વખતે અને તેની મૂળવણી કરતી વખતે પોલીસ સમક્ષ કરાયેલ કબૂલાતનો નોંધ લઈ શકતી નથી.

[ફકરો ૪૪] [૬૪૨-ઈ, એફ]

૧.૭. તેથી, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ ના હેતુ માટે જે બાબત સંબંધિત હતી તે એવી હતી કે અપીલકર્તા પોતે દર્શાવેલ અને તેના દ્વારા નિશ્ચિતપણે સૂચિત કરાયેલ એક ખાસ સ્થળને ખોદવામાં આવ્યું હતું અને ત્યાંથી એક મૃતદેહના અવશેષો તથા અન્ય વસ્તુઓ મળી આવી હતી. [ફકરો ૪૬] [૬૪૨-એચ]

૧.૮. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ કબૂલાતથી અલગ રીતે અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલા અન્ય સામગ્રી પર આધારિત હોવો આવશ્યક છે. કબૂલાતથી શરૂઆત

કરીને, તેની પુષ્ટિ કરતી સાબિતી શોધવી અને ત્યારબાદ દોષિત હોવાનું નિષ્કર્ષ પર પહોંચવાના હેતુસર ફરી કબૂલાત પાસે પરત ફરવું પણ અનુમત્ય નથી.

[ફકરો ૪૫] [૬૪૨-૭]

૨.૧. અતિદુર્લભમાં અતિદુર્લભનો સિદ્ધાંત માત્ર આંકડાકીય પરિમાણ જ ધરાવતો નથી, અર્થાત્ આપેલ નમૂનામાં વિશિષ્ટ પ્રકારની હત્યાની ઘટનાઓ; અતિદુર્લભમાં અતિદુર્લભનો માપદંડ ફૂરતા, પૂર્વયોજન, સમાજની પ્રતિક્રિયા વગેરે જેવા અન્ય પરિમાણોના સંદર્ભમાં પણ ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે. મિલકત હડપવા માટે પત્નીની હત્યા એ વિશેષરૂપે અતિદુર્લભમાં અતિદુર્લભ ઘટના છે એવું અંતિમ રીતે કહી શકાય તેમ નથી. નિશ્ચિતપણે, તે દુર્લભ ઘટના હોઈ શકે. [ફકરો ૮૭] [૬૫૬-એચ; ૬૫૭-એ-બી]

૨.૨. એવા પણ કેસો હોઈ શકે છે જેમાં માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના આધારે પણ મૃત્યુદંડ લાદવામાં આવી શકે. કોઈ સર્વવ્યાપક નિયમ નિર્ધારિત કરવાનો આશય નથી. [ફકરો ૮૬] [૬૫૩-સી-ડી]

બિશ્વ પ્રસાદ સિંઘા અને અન્ય વિરુદ્ધ આસામ રાજ્ય, (૨૦૦૭) ૨ સ્કેલ ૪૨, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨.૩. મૃત્યુદંડના ન્યાયશાસ્ત્રના ક્ષેત્રમાં થયેલા અનેક અભ્યાસોમાં આ એક મૂળભૂત મુદ્દો રહ્યો છે કે જેમાં દોષસિદ્ધિનો એકમાત્ર આધાર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવો હોય એવા કેસોમાં, અનુપાતમાં વધુ વિશ્વસનીય પુરાવાના સ્ત્રોતો પર આધારિત કેસોની સરખામણીએ, પાછળથી તે ખોટી દોષસિદ્ધિઓ હોવાનું બહાર આવવાની સંભાવના ઘણી વધુ હોય છે. દેખીતે નિષ્કર્ષાત્મક પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત દોષસિદ્ધિઓને સંપૂર્ણપણે નિશ્ચિત ઘટના તરીકે અનુમાનિત ન કરવી જોઈએ અને તે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા આધારિત છે એ હકીકત, મૂડી દંડ તેની સંપૂર્ણ અપરિવર્તનીયતા કારણે અદ્વિતીય છે તે ધ્યાનમાં લેતાં, સજા નક્કી કરવાની અવસ્થાની વિચારણામાં એક નિશ્ચિત પરિબળ હોવું આવશ્યક છે. નીચલી અદાલતમાં થયેલી કાર્યવાહીનું કોઈપણ એવું લક્ષણ, જેમ કે દોષસિદ્ધિ માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર જ આધારિત હોવું, જે દોષિતતા અંગેની ગણતરીમાં અનિશ્ચિતતા ઉમેરે છે, તે હત્યા માટેની મહત્તમ સજા નક્કી કરતી વખતે પ્રતિકૂળ ધ્યાન આકર્ષિત કરવું જોઈએ. [ફ્કરો ૮૯] [૬૫૪-એચ; ૬૫૫-એ-બી]

મેરિટ વિરુદ્ધ સ્ટેટ, ૫૨ ગા. ૮૨, ૮૫ (૧૮૭૪) અને જેક્સન વિરુદ્ધ સ્ટેટ, ૧૪ અલા. ૨૬, ૨૯-૩૦ (૧૮૮૩); યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ વિરુદ્ધ કિવનોનેસ, ૨૦૫ એફ. સપ્. ૨૬૧ ૨૫૬, ૨૬૭ એસ.ડી.એન.વાય. (૨૦૦૨), નો સંદર્ભ લેવાયો.

એસ.એમ. ફિલિપ્સ, પ્રસિદ્ધ પરિસ્થિતિજ પુરાવાના કેસો, અનુમાનાત્મક પુરાવાના સિદ્ધાંત વિષેની પ્રસ્તાવના સાથે, ૫૦-૫૨ (૧૮૭૫), નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨.૪. વર્તમાન કેસમાં, પોલીસ સમક્ષ કરાયેલ કબૂલાતને અચૂક સત્ય તરીકે સ્વીકારી લેવામાં આવી હતી. એવું જણાય છે કે દંડ લાદવાના સંદર્ભમાં તે બાબતમાં ન્યાયિક મનની ભૂમિકા નિભાવવાની હોય છે. [ફકરો ૯૩] [૬૫૫-એચ]

૨.૫. વધુ એક પાસું, જેનું વિચારણા કરવું જરૂરી છે, તે એ છે કે દંડનિર્ધારણમાં ગુનાની પ્રકૃતિ તેમજ આરોપી વિષેનું વિશ્લેષણ સામેલ હોવું જોઈએ તે નિયમ અનુસાર, ગુનાની પ્રકૃતિ સંબંધિત બે સંકેતોની અસર શું થાય છે. પ્રથમ, આ કેસને જેને શૈતાની હત્યા કહેવાય છે તેવી ઘટના તરીકે માન્ય થાય એવું દેખાતું નથી. બીજો મુદ્દો તે આયોજન સંબંધિત છે જે હત્યા આચરવામાં કરવામાં આવ્યું હતું. એ બાબતે સહમતિ છે કે આરોપી જાણપૂર્વક સુંદર અને સમૃદ્ધ સ્ત્રીની નજીક આવ્યો હતો. તે સંદર્ભમાં તેની પોતાની મનશા અને ગણતરીઓ અવશ્ય રહી હશે. તે હદ સુધી લગ્ન પાછળની મનશા આરોપીને આક્ષેપિત કરી શકાય. પરંતુ તે પરથી આ અનુમાન કરવું કે આ હત્યા પૂર્વઆયોજિત હત્યા હતી, થોડું અતિરેક થશે, કારણ કે નોકર કઈ અનુકૂળ તારીખે ઘર છોડીને જશે તેની તેને જાણ નહોતી. નોકરોને તાર મળશે અને તેઓ રજા માંગશે તેવી જાણ તેને હોઈ શકતી નહોતી. તેઓ સ્થળ

છોડ્યા વગર, જો કોઈ યોજના હતી પણ, તો તેનો અમલ થઈ શક્યો હોત નહીં. આ એ પરિકલ્પનાની એક નબળી કડી છે કે હત્યા અતિસૂક્ષ્મ રીતે આયોજનબદ્ધ કરવામાં આવી હતી. [ફકરો ૯૪ અને ૯૫] [૬૫૬-એ-બી; ડી-ઈ]

કાશ્મીર સિંહ વિરુદ્ધ હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૯૦] સપ્પ ૧ એસ.સી.સી. ૧૩૩, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

સાઈમન અને અન્ય વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય, [૨૦૦૪] ૨ એસ.સી.સી. ૬૯૪, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨.૬. આંતરરાષ્ટ્રીય મંચોમાં વધતી જતી માંગ છે અને ખાસ કરીને નાગરિક અને રાજકીય અધિકારો સંબંધિત આંતરરાષ્ટ્રીય કરારોના બીજા વૈકલ્પિક પ્રોટોકોલ તથા માનવ અધિકારો બાબતના અમેરિકન બંધારણના પ્રોટોકોલ દ્વારા મૃત્યુદંડ રદ કરવામાં આવવો જોઈએ એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. [ફકરો ૫૦] [૬૪૩-ઈ]

મીઠુ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૮૩] ૨ એસ.સી.આર. ૬૯૦૩, નો સંદર્ભ લેવાયો.

રેચેસ વિરુદ્ધ આર., (૨૦૦૨) યુકેપીસી ૧૧ : ૧૨ બીએચઆરસી ૨૧૯; હ્યુઝ, આર. વિરુદ્ધ (સેન્ટ લુસિયા), (૨૦૦૨) યુકેપીસી ૧૨, ફોક્સ વિરુદ્ધ ધ ક્વીન, (૨૦૦૨) ૨ એસી ૨૮૪, બોવ વિરુદ્ધ ધ ક્વીન, (૨૦૦૬) ૧ ડબલ્યુએલઆર ૧૬૨૩ અને કોઆર્ડ અને અન્ય વિરુદ્ધ ધ એટર્ની જનરલ (ગ્રેનેડા), (૨૦૦૭) યુકેપીસી ૭, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨.૭. મૃત્યુદંડ લાદવાની અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ ત્યાં સુધી કરવો ન જોઈએ જ્યાં સુધી એવી અસાધારણ પરિસ્થિતિ અસ્તિત્વમાં ન હોય કે જેના આધારે એવું નિર્ધારિત કરી શકાય કે મામલો "અત્યંત દુર્લભમાંનો દુર્લભ" પ્રકરણોના પરિધિમાં આવે છે. અદાલતોનો અભિગમ એવો ન હોવો જોઈએ કે તેમની વિચારપ્રક્રિયા માત્ર "દુર્લભ" પ્રકરણની ઓળખ સુધી મર્યાદિત રહી જાય. "અત્યંત દુર્લભમાંનો દુર્લભ" પ્રકરણનો પ્રયોગ આ અદાલતની બંધારણીય પીઠ દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યો છે અને તેથી તેનું અર્થપૂર્ણ અમલીકરણ આવશ્યક બને છે. [ફકરો પર] [૬૪૩-જી-એચ]

બચન સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૮૩] ૧ એસ.સી.આર. ૧૪૫, અનુસરવામાં આવ્યો.

આલોક નાથ દત્તા અને અન્ય વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, [૨૦૦૬] ૩
સ્કેલ ૪૬૭, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૮. સજાનિર્ધારણ વિષયક વિદ્વંસપૂર્ણ લેખન, જે તેના નિર્દેશોમાં અત્યંત
વૈવિધ્યસભર રહ્યું છે, તે છતાં આ મુદ્દે નિશ્ચિત સહમતિ ધરાવે છે કે સજાના પાસાં
અંગે કોઈપણ નિર્ણય લેવા માટે એકથી વધુ પરિબળોનું મૂલવણ કરવું આવશ્યક છે
અને સજાનિર્ધારણના કોઈ એક જ આદર્શના એકલદોકલ અનુસરણથી અન્ય સમાન
રીતે તાત્કાલિક પરિમાણો અને હેતુઓ અવગણાઈ જાય છે. ભારતમાં, કેટલાક અન્ય
દેશોની વિપરીત, સજાનિર્ધારણ અંગે કોઈ નીતિ નથી. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની
કલમ ૩૫૪ (૩) એ સૂચવે છે કે ભારતીય કાયદો અંશતઃ વિધાનપ્રેરિત
સજાનિર્ધારણ માર્ગદર્શનને આગળ વધારે છે. તેથી તેને સંપૂર્ણ અસર આપવી
આવશ્યક છે. પરિણામે, આપણા દેશમાં દરેક મામલો તેની પોતાની ગુણવત્તા અને
પરિસ્થિતિઓના આધારે વિચારવામાં આવવો પડે. [ફકરા ૫૮, ૫૯ અને ૬૧]
[૬૪૬-સી, ડી, એફ]

હરબન્સ સિંહ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૨)
એસ.સી. ૮૪૮, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

રાણી વિરુદ્ધ જુલી મેકગિનલી અને માઈકલ મોનાહાન, (૨૦૦૩)
એન.આઈ.સી.સી. ૧ અને ફર્મન વિરુદ્ધ જ્યોર્જિયા, ૪૦૮ યુ.એસ. ૨૩૮ (૧૯૭૨)
નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

હેલીડે અહેવાલ, ૨૦૦૧ (સજાઓને કારગર બનાવવું) નો ઉલ્લેખ કરવામાં
આવ્યો.

૨.૯. કોઈ ગુનામાં મહત્તમ સજા નિર્ધારિત કરતી વખતે સાવધાની રાખવાની
સ્પષ્ટ અને સુલક્ષિત આવશ્યકતા છે. તેમજ, તેનો અનુસંગી અર્થ એવો પણ થાય છે
કે કાયદાની અદાલતે મહત્તમ સજા અમલમાં મૂકે તે પહેલાં આરોપી સંબંધિત
પરિમાણોની સઘન અને સર્વાંગી તપાસ થવી આવશ્યક છે. તેથી, આ સંદર્ભમાં
ન્યાયતંત્રને અપાયેલ વિવેકસત્તા (મહત્તમ સજા જાહેર કરવા બાબતે)
અતિમહત્વપૂર્ણ અને મૂળભૂત મૂલ્ય ધરાવે છે. કારણો વિગતવાર દર્શાવવા
આવશ્યક છે અને સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે મહત્તમ સજા સિવાયની કોઈપણ સજા કેમ
પૂરતી ઠરશે નહીં. સજા નિર્ધારણનો આ એક સામાન્ય અને પ્રાચીન નિયમ છે, જેને
ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૫૪(૩) હેઠળ કાનૂની માન્યતા આપવામાં
આવી છે. [ફરો ૬૮] [૬૪૯-એફ-૭]

૨.૧૦. કાયદો પોતે જ આદેશ આપે છે કે મૃત્યુદંડ લાદવા માટે વિશેષ કારણો દર્શાવવાના રહેશે. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૫૪ ની ઉપકલમ (૩) મુજબ મૃત્યુદંડની સજા લાદવી એ અપવાદરૂપ છે. જ્યારે અન્ય ગુનાઓના આચરણ માટે, ન્યાયસંગત રીતે હોય કે અન્યથા, કોઈ એક કે બીજી સિદ્ધાંતનો આશ્રય લેવાઈ શકે, ત્યારે મૃત્યુદંડ ફરમાવવાના પ્રસંગે અનેક પરિબલોને ધ્યાનમાં રાખવા આવશ્યક બને છે. સજાની નીતિ અંગેના ન્યાયિક ઉચ્ચારોમાં જે સમપ્રમાણતાનો સિદ્ધાંત ઘણીવાર ઉદ્દેખિત થાય છે અને જેને ન્યાયિક રીતે અપનાવવાનો કહેવાય છે, તે મૃત્યુદંડ લાદવાના કેસમાં લાગુ પડવો જોઈએ નહીં. પૂર્વનિર્ણય સંસદે બનાવેલા કાયદાના વિરુદ્ધ હોઈ શકે નહીં; તો આ અદાલતની બંધારણીય પીઠના નિર્ણયના તો ઘણાં ઓછા.

[ફકરો ૭૫ અને ૮૩] [૬૫૦-એચ; ૬૫૧-એ; ૬૫૨-એફ]

રાજેન્દ્ર પ્રસાદ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., [૧૯૭૯] ૩ એસ.સી.આર. ૬૪૬; ભીમાશ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ સુશ્રી જાનાબી @ જાનાબ્બા, (૨૦૦૬) ૧૪ સ્કેલ ૨૭; સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન વિરુદ્ધ ખેરાજ રામ, (૨૦૦૩) ૮ એસ.સી.સી. ૨૨૪; બબલુ @ મુબારિક હુસૈન વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, (૨૦૦૬) ૧૪ સ્કેલ ૧૫ અને શિવુ અને અન્ય એક વિરુદ્ધ આર.જી. વડી અદાલત ઓફ કર્ણાટક અને અન્ય એક, (૨૦૦૭) ૩ સ્કેલ ૧૫૭, નો ઉદ્દેખ કરવામાં આવ્યો.

બેન્થમ દ્વારા 'દંડવિધિના સિદ્ધાંતો'; બેકાના દ્વારા 'અપરાધો અને દંડો વિષે', નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨.૧૧. જે કેસોમાં આ અદાલતે મૃત્યુદંડ યથાવત્ રાખ્યો છે, તે એવા કેસો છે જેમાં મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની હત્યા કરવામાં આવી હતી અથવા એકથી વધુ વ્યક્તિઓ દ્વારા ફૂર અથવા પદ્ધતિસરની રીતથી હત્યા કરવામાં આવી હતી. [ફકરો ૮૧] [૬૪૨-ઇ, એફ] [૬૫૨-ડી]

રેણુકા બાઈ ઉપનામ રિંકુ ઉપનામ રતન અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, [૨૦૦૬] ૭ એસ.સી.સી. ૪૪૨ અને રામ સિંહ વિરુદ્ધ સોનિયા અને અન્ય, (૨૦૦૭) ૩ સ્કેલ ૧૦૬, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨.૧૨. ફોજદારી કેસોમાં પુરાવા અધિનિયમની કલમો ૫૩ અને ૫૪ના આદેશ અનુસાર આરોપીનું ચારિત્ર્ય અપ્રસ્તુત છે. દંડનિર્ધારણના તબક્કે થતી ચર્ચાઓમાં તે જ કોઈ પરિબળ બનવું જોઈએ નહીં. જો એવું હોય, તો આરોપીનું દૂષિત ચારિત્ર્ય માત્ર પોતાના આધારે નિર્ધારક પરિબળ બનવું જોઈએ નહીં.

[ફકરો ૮૮] [૬૫૭-સી]

૨.૧૩. વડી અદાલતમાં સુનાવણીના તબક્કે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૩૫(૨) હેઠળ આરોપીને સાંભળવાનો તબક્કો દોષિત ઠરાવનાર ચુકાદો ઉચ્ચાર્યા પછીનો હોય છે અને તે પહેલાંનો નથી. અત્રેના અપીલકર્તાએ વડી અદાલત સમક્ષ સ્વીકારોક્તિ કરી હતી. વડી અદાલતે તે બાબતને મુખ્ય ચુકાદામાં ધ્યાનમાં લીધી હતી, જે કરવામાં આવી શકતું ન હતું. તેને વડી અદાલત સમક્ષ માત્ર ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૩૫ની ઉપકલમ (૨) ની આવશ્યકતા પૂર્ણ કરવા માટે જ હાજર કરવામાં આવ્યો હતો. તેનું નિવેદન સુનાવણી દરમિયાન વચ્ચે લેવામાં આવ્યું હતું. તેને તેની અસરોનું જ્ઞાન હતું. તેમ છતાં, તેણે સ્પષ્ટપણે એવું નિવેદન કર્યું હતું કે મૃતદેહને દાટી દેવા માટે તે જવાબદાર હતો. તેણે એક સમજૂતી આપી હતી, જેને કદાચ વડી અદાલતે સ્વીકારી ન હોય, પરંતુ તેણે ઓછામાં ઓછો ગુનાના એક ભાગને સ્વીકારી સ્વીકારોક્તિ કરી હતી, એ હકીકતને ઓછામાં ઓછું સજા લાદવાના હેતુસર અવગણવામાં આવી શકતી ન હતી. તેની વય ૬૪ વર્ષથી વધુ છે. તે ૧૬ વર્ષથી અટકાયતમાં છે. નીચલી અદાલતે તા. ૨૦.૦૫.૨૦૦૫ના પોતાના ચુકાદા મુજબ તેને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી હતી. આ પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં, કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુનાના આચરણ માટે આજીવન કારાવાસની સજા લાદવી ન્યાયના હિતોને સિદ્ધ કરશે. [ફકરો ૯૯] [૬૫૭-ડી-એફ]

૨.૧૪. તેમ છતાં, એવું જણાવતાં, એવો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે આ પ્રકારના કેસમાં 'આજીવન કેદની સજા' નો અર્થ 'આજીવન કેદની સજા' જ માનવો જોઈએ. એવો નિર્દેશ અદાલત દ્વારા આપી શકાય છે. [ફકરો ૧૦૦] [૬૫૭-જી]

સુભાષ ચંદર વિરુદ્ધ કૃષ્ણ લાલ અને અન્ય, [૨૦૦૧] ૪ એસ.સી.સી.
૪૫૮, ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

રામ અનુપ સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, [૨૦૦૨] ૬
એસ.સી.સી.; પ્રકાશ ધવળ ખેરનાર (પાટીલ) વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૦૨)
૨ એસ.સી.સી. ૩૫, શ્રી ભગવન વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય, [૨૦૦૧] ૬
એસ.સી.સી. ૨૯૬ અને મોહદ. મુન્નો વગેરે વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને અન્ય વગેરે,
[૨૦૦૫] ૭ એસ.સી.સી. ૪૧૭ ૬૮૬, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

અચારપરમ્બાથ પ્રદીપન અને અન્ય વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય, (૨૦૦૬) ૧૩
સ્કેલ ૬૦૦; બિશ્વ પ્રસાદ સિંહા અને અન્ય વિરુદ્ધ આસામ રાજ્ય, (૨૦૦૭) ૨
સ્કેલ ૪૨; અમરજીત સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૨૦૦૬)
એસ.સી.ડબલ્યુ. ૫૭૧૨; સહદેવ અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૨૦૦૪]
૧૦ એસ.સી.સી. ૬૮૨ અને રાજુ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય, [૨૦૦૧] ૯
એસ.સી.સી. ૫૦, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

માર્કેડેય કાતજુ, ન્યાયાધીશ મુજબ,

૧.૧. નીચલી અદાલત અને વડી અદાલત દ્વારા અપીલકર્તાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ તથા અન્ય જોગવાઈઓ હેઠળ આપવામાં આવેલ દોષિત ઠરાવ યથાવત્ રાખવા યોગ્ય છે. આરોપીના દોષને સ્થાપિત કરવા માટે વિશ્વસનીય પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા ઉપલબ્ધ છે. આ એક એવી ઘટના છે જેમાં આરોપીએ સારા કુટુંબમાંથી આવેલી, નિર્દોષ સ્ત્રીની ઠંડા લોહીથી, પૂર્વગણિત અને શૈતાની રીતે હત્યા કરી હતી, જે દુર્ભાગ્યવશ તેના મોહમાં પડી તેના કબજામાં આવી ગઈ હતી.

[ફકરો ૧, ૨૩ અને ૨૭] [૬૫૮-ઈ; ૬૬૫-સી; ૬૬૮-એ]

૧.૨. માત્ર પ્રત્યક્ષ પુરાવો જ મજબૂત પુરાવો છે અને પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવો નબળો પુરાવો છે, એવું કહેવું યોગ્ય નથી. બંને પ્રકારના પુરાવા નિશ્ચિત પરિસ્થિતિમાં મજબૂત હોઈ શકે છે. પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવામાં એકમાત્ર આવશ્યકતા એટલી છે કે આરોપીને ગુના સાથે જોડતી કડીઓની સાંકળ ચુકિતસંગત સંશયથી પર સ્થાપિત થવી જોઈએ. હાલના કેસમાં હકીકતો સ્પષ્ટપણે પરિસ્થિતિઓની એવી સાંકળ સ્થાપિત કરે છે, જે આરોપીને ગુના સાથે જોડે છે.

[ફકરો ૨૪] [૬૬૫-ડી-ઈ]

૧.૩. કેસના તથ્યો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે મે ૧૯૯૧ પછીથી મૃતકાને જીવતી જોવામાં આવી નહોતી અને કોઈ પણ વ્યક્તિ તેની સાથે ટેલિફોન પર વાત કરી શક્યો નહોતો, જ્યારે મે ૧૯૯૧ સુધી તેની પુત્રી પી.ડબલ્યુ. પ તેની સાથે નિયમિત સંપર્કમાં હતી. આરોપી મૃતકાની સાથે તેના પતિ તરીકે રહેતો હતો અને જ્યારે પી.ડબલ્યુ. પ દ્વારા તેનો સંપર્ક કરવામાં આવ્યો ત્યારે તેણે મૃતકાના ઠેકાણાં વિશે વિવિધ પ્રકારના ખોટા નિવેદનો કર્યા હતા.

[ફકરો ૨૫] [૬૬૭-ડી]

૧.૪. મૃતકની હત્યા કરવામાં આવી હતી તે હકીકત નિર્વિવાદ છે. જો તેનું સ્વાભાવિક મૃત્યુ થયું હોત, તો તેની પુત્રી અને માતા-પિતા સહિત તેના કોઈપણ સગાસંબંધીઓને જાણ કર્યા વિના ઘરના પાછળના આંગણામાં તેને દફનાવી દેવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નહોતો. પાછળના આંગણામાં પેટીમાં મળી આવેલ કંકાલ મૃતકનું જ હતું તે સ્થાપિત કરવા માટે નિષ્ણાતોના પૂરતા પ્રમાણમાં પુરાવા ઉપલબ્ધ છે. વધુમાં, જે પેટીમાં તેનું શરીર રાખવામાં આવ્યું હતું તે પેટી મૃતકના મૃત્યુ પહેલાં આરોપીએ પોતે જ તૈયાર કરાવેલી હતી તે બાબતે પણ અવિવાદિત પુરાવો છે. આરોપીએ મૃતકની હત્યા કરી અને તેને ગુપ્ત રીતે ઘરના પાછળના આંગણામાં દફનાવી દીધી હતી તે અંગે જરાય સંદેહ રહેતો નથી. મૃતકના મૃત્યુના સમાચાર તેણે ગુપ્ત રાખ્યા અને તેની પુત્રી, પી.ડબલ્યુ. પ સમક્ષ તેણે વારંવાર અસત્ય કહ્યું, તે તેની દોષિત મનોદશા સાબિત કરે છે. મૃતકના મૃત્યુ પછી ટૂંકા

ગાળામાં જ, અમાન્ય બની ચૂકેલ જનરલ પાવર ઓફ એટર્નીની મદદથી, કરોડો રૂપિયાની કિંમત ધરાવતી મૃતકની મૂલ્યવાન મિલકત વેચી નાખવાનો તેનો કૃત્ય તથા નોંધપર રહેલી અન્ય સામગ્રી આરોપીનો દોષ યુક્તિસંગત સંશયની પાર સ્પષ્ટ રીતે સ્થાપિત કરે છે. ફરિયાદ પક્ષ આરોપીને ગુનાહિત કૃત્ય સાથે જોડતી પરિસ્થિતિઓની સાંકળની તમામ કડીઓને વિશ્વસનીય રીતે સ્થાપિત કરવામાં સફળ થયું છે.

[ફકરો ૨૬] [૬૬૭-ઈ-એચ]

૧.૫. માત્ર એટલા કારણે કે અવસાન પામેલાએ અપીલકર્તાના હિતમાં વસિયતનામું કર્યું હતું, તેથી અપીલકર્તાને અવસાન પામેલાની હત્યા કરવા માટે કોઈ કારણ ન હતું એવું કહી શકાય નહીં. આ બાબત સુસ્થાપિત છે કે વસિયતનામું વસિયતકર્તાના અવસાન પછી જ અમલમાં આવે છે. અવસાન પામેલાની ઉંમર ત્યારે માત્ર ચાલીસના દાયકામાં હતી, અને તેનું સ્વાભાવિક મૃત્યુ કદાચ અનેક દાયકાઓ પછી થયું હોત. અપીલકર્તા સ્પષ્ટપણે એટલો લાંબો સમય રાહ જોવા તૈયાર ન હતો કે ત્યારબાદ તે તેની મિલકત કબજે કરી શકે, અને તેથી તેણે તેની હત્યા કરવાનો નિર્ણય કર્યો. નિઃસંદેહ, અવસાન પામેલાના કંકાલમાં કોઈ ઝેરી પદાર્થ મળ્યો નહોતો, અને તેથી આરોપીએ તેની ચામાં ઝેર ભેળવ્યું હતું એવો ફરિયાદ પક્ષનો કેસ દઢ રીતે સ્થાપિત થઈ શક્યો નહોતો. તેમ છતાં, ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા હત્યાની ચોક્કસ

રીત સ્થાપિત કરવામાં આવી નથી એમ માનીએ તો પણ, અવસાન પામેલાની હત્યા અપીલકર્તાએ જ કરી હતી તેમાં કોઈ શંકા નથી.

[ફકરો ૨૮] [૬૬૮-બી-સી]

૧.૬. અપીલકર્તા મૃતક પર પ્રભુત્વશાળી સ્થિતિમાં હતો, જે તેના પર નિર્ભર બની ગયો હતો, અને તેણે આ પરિસ્થિતિનો સંપૂર્ણ લાભ લીધો હતો. આ ઘોર ગુનો આચરવા માટે તેની પાસે હેતુ અને તક બંને હતાં.

[ફકરો ૨૯] [૬૬૮-જી-એચ]

૨.૧. વર્તમાન કેસના તથ્યો સ્પષ્ટપણે અતિ દુર્લભમાં અતિ દુર્લભ એવા કેસોની શ્રેણીમાં આવે છે, જે મૃત્યુદંડને પાત્ર બને છે. આ પૂર્વનિયોજિત અને ઠંડા લોહીએ કરાયેલું હત્યાનું એવું પ્રકરણ છે, જે શૈતાની કાવતરાથી રચાયું હતું અને ફરતાપૂર્વક અમલમાં મુકાયું હતું.

[ફકરા ૬ અને ૯] [૬૫૯-એચ; ૬૬૦-જી-એચ]

બચન સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, (૧૯૮૩) ૧ એસસીઆર ૧૪૫, અનુસરવામાં આવ્યું.

મચી સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૮૩] ૩ એસ.સી.સી. ૪૭૦ અને
હોલીરામ બોર્ડોલોઈ વિરુદ્ધ આસામ રાજ્ય, [૨૦૦૫] ૩ એસ.સી.સી. ૭૯૩, પર
આધાર રાખવામાં આવ્યો.

અલોક નાથ દત્તા અને અન્ય વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, (૨૦૦૬) ૧૩
સ્કેલ ૪૬૭, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨.૨. નિઃસંદેહ આંતરરાષ્ટ્રીય મંચો પર મૃત્યુદંડ રદ કરવામાં આવવો જોઈએ
તેવી માંગ વધતી રહી છે. તેમ છતાં, ભારતમાં મૃત્યુદંડને ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા રદ
કરી શકાતો નથી, કારણ કે મૃત્યુદંડનો વિચાર બંધારણ તથા આઈ.પી.સી.માં
કરવામાં આવ્યો છે. તેથી બંધારણનો અનુચ્છેદ ૭૨ (૧)(સી) ખાસ કરીને ઉલ્લેખ
કરે છે કે ભારતના રાષ્ટ્રપતિને કોઈપણ મૃત્યુદંડ બાબતે ક્ષમાદાન, સજા સ્થગિત
રાખવા અથવા અમલ મુલતવી રાખવાની સત્તા છે; તેવી જ રીતે અનુચ્છેદ ૭૨ (૩)
પણ રાજ્યના રાજ્યપાલને મૃત્યુદંડ સ્થગિત કરવાની, ઘટાડવાની અથવા રૂપાંતરિત
કરવાની સત્તાનો વિચાર કરે છે. તેથી, જો એવું ઠરાવવામાં આવે કે અદાલતોને
મૃત્યુદંડ ફટકારવાની સત્તા નથી, તો તે ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા બંધારણમાં સુધારો
કરવાના સમાન થશે. ફરીથી, જો એવું માનવામાં આવે કે યુરોપના કેટલાક વિદેશી
દેશોમાં મૃત્યુદંડ રદ કરવામાં આવ્યો છે અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય મંચો પર મૃત્યુદંડ રદ

થવાની માંગ છે એ માત્ર કારણસર અદાલતોને મૃત્યુદંડ ફટકારવાની સત્તા નથી, તો તે હકીકતમાં બંધારણમાં સુધારો કરવાના સમાન થશે. આ અદાલતને ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા બંધારણમાં સુધારો કરવાની કોઈ સત્તા નથી. બંધારણમાં માત્ર સંસદ દ્વારા, બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૬૮માં નિર્ધારિત રીતથી જ સુધારો કરી શકાય. આ અદાલત બંધારણ હેઠળની સંસદની સત્તા પોતાના માટે અપહરણ કરી શકતી નથી અને તેને સ્વસંચમ જાળવવો આવશ્યક છે. વધુમાં, વિદેશી દેશોમાં જે બન્યું છે તે આપોઆપ આપણા દેશમાં લાગુ પડી શકે નહીં, જ્યાં પરિસ્થિતિ ભિન્ન છે.

[ફકરો ૭] [૬૬૦-બી-ઈ]

અલોક નાથ દત્તા અને અન્ય વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, (૨૦૦૬) ૧૩ સ્કેલ ૪૬૭, સાથે અસહમતિ દર્શાવવામાં આવી

૨.૩. અદાલત કાયદો બનાવી શકતી નથી અથવા તેમાં સુધારો કરી શકતી નથી. બંધારણ હેઠળ સત્તાઓનું વ્યાપક વિભાજન છે અને આ અદાલતે સામાન્ય રીતે વિધાનક્ષેત્ર અથવા કાર્યપાલિકા ક્ષેત્રમાં અતિક્રમણ કરવું જોઈએ નહીં.

[ફકરો ૮] [૬૬૦-એફ]

ઇન્ડિયન ડ્રગ્સ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિ. વિરુદ્ધ ઇન્ડિયન ડ્રગ્સ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિ.ના કર્મચારી, [૨૦૦૭] ૧ એસ.સી.સી. ૪૦૮, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૪. કાયદાનો એવો કોઈ પરમ સિદ્ધાંત હોઈ શકતો નથી કે માત્ર એટલા માટે કે ગુનાના આચરણથી લઈને આ અદાલત દ્વારા અંતિમ દોષિત ઠરાવ અને સજા સુધી લાંબો સમય વીતી ગયો છે, તેથી મૃત્યુદંડ ક્યારેય ફટકારી શકાય નહીં. બધું દરેક કેસના તથ્યો પર નિર્ભર રહે છે. સર્વવિદિત છે કે આજકાલ ગુનાના આચરણ અને આ અદાલત દ્વારા અંતિમ દોષિત ઠરાવ વચ્ચે ઘણો લાંબો સમયગાળો વારંવાર સર્જાય છે (નીચલી અદાલતની કાર્યવાહી, અપીલો વગેરેમાં થતા વિલંબને કારણે) અને તેથી જો એવો કોઈ પરમ કાનૂની સિદ્ધાંત નિર્ધારિત કરવામાં આવે કે માત્ર આ લાંબા સમયગાળાના કારણે મૃત્યુદંડ ફટકારી શકાય નહીં, તો આવા તમામ કેસોમાં માત્ર સમય વીતી જવાના કારણે, ભલે હત્યા ઠંડા લોહીથી, શૈતાની અને ઘોર જઘન્ય સ્વરૂપની હોય, છતાં મૃત્યુદંડ ફટકારી શકાય નહીં. આ ફરી એકવાર ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા બંધારણમાં સુધારો કરવાના સમાન થશે. વધુમાં, મૃત્યુદંડથી બચવા માટે અદાલતમાં કાર્યવાહી મોડું કરવા (બિનજરૂરી મુલતવી રાખણીઓ, આંતરવર્તી અરજીઓ વગેરે દ્વારા) આરોપી અને તેમના વકીલોને પ્રોત્સાહન મળશે.

[ફકરો ૧૦] [૬૬૧-એ-સી]

૨.૫. એવું પણ કહી શકાય નહીં કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના કેસોમાં સામાન્ય રીતે મૃત્યુદંડ આપવો જોઈએ નહીં. કાયદાનો એવો કોઈ સર્વથાસ્વીકાર્ય સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કરી શકાય નહીં. તે સંપૂર્ણપણે દરેક કેસના તથ્યો પર નિર્ભર કરે છે. ગુનેગારોને પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના આધારે પણ ફાંસી આપવામાં આવી છે. કાયદાનો એવો કોઈ સિદ્ધાંત નથી કે માત્ર પ્રત્યક્ષ પુરાવો જ સશક્ત અને વિશ્વસનીય હોય છે અને પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવો નબળો અને અવિશ્વસનીય હોય છે. પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવો પ્રત્યક્ષ પુરાવા જેટલો જ સશક્ત અને વિશ્વસનીય હોઈ શકે છે, પરંતુ એકમાત્ર આવશ્યકતા એ છે કે ફરિયાદ પક્ષે વાજબી શંકાથી પરે આ સ્થાપિત કરવું જોઈએ કે એવી કડીઓની શ્રેણી છે જે આરોપીને ગુના સાથે જોડે છે.

[ફકરો ૧૧] [૬૬૧-ઈ-એફ]

ફોજદારી અપીલી અધિકારક્ષેત્ર : ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૪૫૪/૨૦૦૬.

કર્ણાટકની વડી અદાલતના ફોજદારી સંદર્ભ ક્રમાંક તથા ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક અનુક્રમે ૦૬/૨૦૦૫ અને ૧૦૮૬/૨૦૦૫ માં તા. ૧૯.૯.૨૦૦૫ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

આલોક વાગ્રેયા, વીરેશ કુમાર ચાદવ, બનાય કે. દાસ અને વરિંદર કુમાર શર્મા અપીલકર્તા તરફથી.

પ્રતિવાદી તરફથી સંજય આર. હેગડે, અનિલ કુમાર મિશ્રા અને વિકાંત ચાદવ.

યુ.યુ. લલિત, રાણા મુખર્જી, સિદ્ધાર્થ ગૌતમ અને ગુડવિલ ઇન્ડીવર, હસ્તક્ષેપકર્તા તરફથી.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો દ્વારા

એસ.બી. સિંહા, ન્યાયાધીશ.

૧. અત્રેનો અપીલકર્તા તેની પત્નીની હત્યા કરવા બદલ, તારીખ ૨૮.૦૫.૧૯૯૧ના રોજ અથવા તેની આસપાસ, બેંગલોર ખાતે રિચમન્ડ રોડ, મકાન નં. ૮૧ પર આવેલ તેમના નિવાસસ્થાને દોષિત ઠેરવાયો હતો અને તેને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. મૃત્યુ પામનાર સ્ત્રીનો અગાઉ અકબર

ખલીલી નામના એક વ્યક્તિ સાથે લગ્ન થયો હતો, જે ભારત સરકારની રાજદ્વારી સેવામાં હતા. તેણીને ચાર દીકરીઓ હતી. સન ૧૯૮૩માં મૃત્યુ પામનાર તેના બાળકો સાથે રામપુરના મહારાજાને મળવા ગઈ હતી. ત્યાં તેની ઓળખાણ અપીલકર્તા સાથે કરાવવામાં આવી હતી. સંબંધિત સમયે અપીલકર્તા રામપુરના રાજપરિવારને સહાય કરતો હતો. તેની જમીન-મિલ્કતોના વહીવટ અંગે મૃત્યુ પામનારે તેની સહાય માંગી હતી. તેણીએ તેની માતા પાસેથી બેંગલોર ખાતે રિયમન્ડ રોડ, મકાન નં. ૮૧ સહિત વિશાળ મિલ્કતો વારસામાં મેળવી હતી. તેણીએ તેના લગ્નજીવન દરમિયાન કેટલીક અન્ય મિલ્કતો પણ વારસામાં મેળવી હતી. ઉક્ત મિલ્કતો અંગે કેટલીક વાદવિવાદી કાર્યવાહી ચાલુ હતી.

૨. શ્રી ખલીલી ઈરાનના રાજદૂત તરીકેની પોતાની નિમણૂક પર તે દેશમાં ગયા. મૃત્યુ પામેલ મહિલા પોતાની દીકરીઓ સાથે બેંગલોરમાં રહેવા લાગી. અપીલકર્તા ત્યાં આવ્યો. તે પણ એ જ મકાનમાં રહેતો હતો. મૃત્યુ પામેલ મહિલાને પુત્રની ઇચ્છા હતી અને અપીલકર્તાએ તેને એવો વિશ્વાસ કરાવ્યો કે તે તેને પુત્રપ્રાપ્તિનો આશીર્વાદ અપાવવા સક્ષમ છે. અકબર ખલીલી અને મૃત્યુ પામેલ મહિલા વર્ષ ૧૯૮૫માં અલગ થયા. ત્યારબાદ મૃત્યુ પામેલ મહિલાએ ૧૭.૦૪.૧૯૮૬ના રોજ અપીલકર્તા સાથે લગ્ન કર્યા. તેઓ ઉક્ત મકાનમાં સાથે રહેવા લાગ્યા. તેણીએ તેના પક્ષે એક સામાન્ય મુખત્યારનામું અને એક વસિયતનામું બનાવ્યું હતું. છતાં, અપીલકર્તા સાથેના તેના લગ્ન પછી પણ, મૃત્યુ પામેલ મહિલા પોતાના માતા-પિતા અને દીકરીઓ સાથેનો સંબંધ જાળવી રાખતી હતી. સુશ્રી

સબાહ ખલીલી, મૃત્યુ પામેલ મહિલાની બીજી દીકરી (પીડબલ્યુ-પ), સતત તેના સંપર્કમાં હતી.

૩. એ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે ૨૮.૦૫.૧૯૯૧થી મૃત્યુ પામેલાને જોવામાં આવી નહોતી. પી.ડબલ્યુ.-પ તેણીનો ફોન પર સંપર્ક સાધવાનો પ્રયાસ કરતી હતી. અપીલકર્તાએ તેને જાણ કરી હતી કે મૃત્યુ પામેલાં હૈદરાબાદ ગયા હતાં. જૂન ૧૯૯૧માં, સંપર્ક સાધતાં તેને જણાવવામાં આવ્યું હતું કે તેની માતા લગ્ન પ્રસંગમાં હાજરી આપવા કચ્છ ગયા હતાં. તે પછી એક અઠવાડિયા બાદ તેને જણાવાયું હતું કે આવકવેરા સંબંધિત કેટલીક મુશ્કેલીઓને કારણે મૃત્યુ પામેલાં નીચા પ્રોફાઈલમાં રહી રહ્યાં હતાં. જણાવાયેલા આ સમજૂતીઓથી કંટાળી જઈ, તે બેંગલોર આવી. તેને ત્યાં તેની માતા મળી નહોતી. તેને કહેવામાં આવ્યું કે મૃત્યુ પામેલાં ગર્ભવતી હોવાથી બાળકના જન્મ માટે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા ગયા હતાં. તેને કહેવામાં આવ્યું કે તેમને રૂઝવેલ્ટ હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતાં. તેણીએ તે બાબતે પોતાના ઓળખીતાઓ મારફતે ચકાસણી કરી અને જાણવા મળ્યું કે આવી કોઈ સ્ત્રી ક્યારેય ઉક્ત હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવી નહોતી. તે બાબતે અપીલકર્તાનો સામનો કરાવવામાં આવતાં, તેણે તેને જાણ કરી હતી કે મૃત્યુ પામેલાં લંડન ગયા હતાં, કારણ કે તે આ બાબત ગુપ્ત રાખવા માંગતી હતી. તેમ છતાં, ૧૯૯૨માં, જ્યારે તેણી મુંબઈ ખાતે આરોપીને મળી, ત્યારે તેણે હોટેલના ઓરડામાં પોતાની માતાનો પાસપોર્ટ પડેલો જોયો, જેનાથી આ વાતની પુષ્ટિ થઈ કે

અપીલકર્તાએ અગાઉના પ્રસંગોએ જે રીતે તેને રજૂઆત કરી હતી તે મુજબ મૃત્યુ પામેલાં અમેરિકા અથવા લંડનની મુલાકાતે ગયા નહોતાં.

૪. તેણીએ અંતે પોતાની માતા ગુમ થયાની લેખિત ફરિયાદ આપી અશોક નગર પોલીસ સ્ટેશનને જાણ કરી. ગુમ થયાની ફરિયાદ ૧૦.૦૬.૧૯૯૨ના રોજ નોંધવામાં આવી. તેમ છતાં, મૃતક ક્યાં છે તે શોધવા માટે કોઈ ગંભીર પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો નહોતો. પી.ડબલ્યુ.-૫ એ ઉચ્ચ અધિકારીઓનો સંપર્ક કર્યો, જેના પરિણામે મામલાની તપાસ સેન્ટ્રલ ક્રાઈમ બ્રાન્ચને સોંપવામાં આવી. ધરપકડ થવાની ભીતિથી, અપીલકર્તાએ આગોતરા જામીન મેળવ્યા, તે શરતે કે તે દર સોમવારે સાંજે ૬ વાગ્યાથી ૮ વાગ્યા સુધી પોલીસ સમક્ષ હાજર રહેશે અને પોતાને પોલીસ માટે ઉપલબ્ધ પણ રાખશે. તેણે ઉક્ત શરતમાં શિથિલતા માટે અરજી કરી અને ૩.૧૨.૧૯૯૩ના આદેશ દ્વારા નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો કે અપીલકર્તા દર ત્રણ મહિનામાં એક વખત દર સોમવારે પોલીસ સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ હાજર રહેશે.

૫. તપાસ સી. વીરૈયાહ (પીડબલ્યુ-૩૭) નામના વ્યક્તિને સોંપવામાં આવી હતી. તેને હાલના અપીલકર્તા અંગે શંકા ગઈ. તેની ૨૮.૦૩.૧૯૯૪ના રોજ પૂછપરછ કરવામાં આવી, ત્યારબાદ તેણે સ્વૈચ્છિક નિવેદન આપ્યું, જેને આંક પી-૧૭૫ તરીકે નિશાનિત કરવામાં આવ્યું. તેણે પોતાની પત્નીને કેવી રીતે મારી નાખી અને તેના મૃતદેહનો નિકાલ કેવી રીતે કર્યો તે અંગે ખૂબ વિગતવાર જણાવ્યું. તેણે

વધુમાં એ પણ જણાવ્યું કે ૨ x ૭ x ૨ કદનું લાકડાનું બોક્સ કેવી રીતે બનાવવામાં આવ્યું, ખાડો કેવી રીતે ખોદવામાં આવ્યો અને તેમાં મૃતદેહને કેવી રીતે દફનાવવામાં આવ્યો. તેણે વર્ણન કર્યું કે રાજુની મદદથી તેણે તે બોક્સ ખાડામાં મૂકીને માટીથી ઢાંકી દીધું અને બીજા દિવસે તે જ રાજુ લાવેલ કેટલાક ગવંડીઓની મદદથી ખાડા તથા તેની બાજુની જમીન પર કડપા પથ્થરની પાટિયાં મૂકવામાં આવી અને તે સ્થળ સિમેન્ટથી મજબૂત કરવામાં આવ્યું.

૬. ઉક્ત નિવેદનમાં, તેણે જણાવ્યું :

જો મારી અટકાયત કરવામાં આવશે તો હું તે સ્થળ બતાવીશ જ્યાં લાકડાનું બોક્સ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું અને તેને તૈયાર કરનાર વ્યક્તિ, બોક્સનું પરિવહન કરનાર વ્યક્તિઓ તથા ખાડો ખોદવામાં મદદ કરનાર લોકો, તેમજ ખાડો ખોદવા માટે વપરાયેલ કોબાર, પાવડો, તગારું, સિમેન્ટની બોરીઓ અને જે સ્થળે શાકેરાહને દફનાવવામાં આવી છે તે સ્થળ બતાવીશ અને હું મૃતકનું મરણદેહ કબરમાંથી બહાર કાઢી તમને બતાવીશ. અગાઉ મેં અશોકનગર પોલીસને જે જે નિવેદન આપ્યાં હતાં તે મારી જાતને બચાવવા માટે જાણપૂર્વક આપેલું ખોટું નિવેદન હતું.

૭. મૃતદેહને કબરમાંથી બહાર કાઢવાની કાર્યવાહી માટે કાર્યપાલક મેજિસ્ટ્રેટ સૈયદ એજાઝ અહમદ (પીડબલ્યુ-૩) ને બોલાવવામાં આવ્યા હતા. તેમણે એક ડૉક્ટરને મૃતદેહ ઉત્ખનન કાર્યવાહી હાથ ધરવા જણાવ્યું. ૩૦.૦૩.૧૯૯૪ના રોજ, ડૉ. નિસ્સાર અહમદ (પીડબલ્યુ-૧૪) તે હેતુસર ઘટના સ્થળે આવ્યા હતા. અપીલકર્તાને પૂછવામાં આવ્યું કે શું તે પોતાના અગાઉના નિવેદન મુજબ સ્થળ બતાવવા તૈયાર છે. મૃતદેહને કબરમાંથી બહાર કાઢવાની સમગ્ર કાર્યવાહીનું વિડિયોચિત્રણ કરવામાં આવ્યું હતું. તે કાર્યવાહી તે દિવસે સવારે આશરે ૧૦.૩૦ વાગ્યે થઈ હતી. અપીલકર્તાએ ખડિયાના ટુકડાથી સ્થળ નિશાનિત કર્યું હતું. અપીલકર્તાના પોતાના સૂચન અનુસાર પક્ષ સાથે આવેલા મજૂરોએ જણાવેલ સ્થળની માટી ખોદી, ત્યારે એક પેટી નજરે પડી. લાકડાની પેટીના ઢાંકણાનું પાટિયું દૂર કરવામાં આવ્યું. તેમાંથી એક પથારી, એક નાઈટી, ઓશીકું અને પથારીની ચાદરો કબજે લેવામાં આવી. ડૉ. નિસ્સાર અહમદ સાથે આવેલા ચન્નૈયાહે મસ્તકની ચામડી, ખોપરી, ખોપરીથી અલગ થયેલા માથાના વાળ તથા હાડકાંના અન્ય ટુકડાઓ દૂર કર્યા. તેણે હાડકાંના ટુકડાઓ પણ દૂર કર્યા. બીજા એક ડૉક્ટર શ્રી તિરુવાનકકારાસુ પણ ત્યાં આવ્યા હતા. તેમણે હાડકાંને જોડ્યાં અને ખોપરી તથા નીચલા જડબાને ક્રમબદ્ધ રીતે ગોઠવ્યાં. તે માનવ કંકાલનું હોવાનું જાણવા મળ્યું. મૃતકની માતા સુશ્રી ગૌહર તાજ નમાઝીએ લાલ પથ્થર જડિત એક વીંટી તથા અન્ય બે કાળી વીંટીઓને મૃતકની માલિકીની તરીકે ઓળખી હતી. કબજે લેવાયેલ નાઈટીને, ઘરમાં કામ કરતી નોકરીયાત સ્ત્રીએ, મૃતકની હોવાનું ઓળખ્યું હતું.

૮. ૩૦.૦૩.૧૯૯૪ના રોજ સાંજે ૪.૪૫ વાગ્યે મૃતદેહનું મરણોત્તર પરીક્ષણ શરૂ થયું, જે અંદાજે સાંજે ૬ વાગ્યે પૂર્ણ થયું.

૯. ત્યારબાદ, અપીલકર્તા સામે પોતાની પત્નીની હત્યા કરવાના ગુનાનો આરોપ મુકવામાં આવ્યો હતો. માનનીય નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશ સમક્ષ ફરિયાદ પક્ષના ૩૯ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી. ઘટનાનો કોઈ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી નહોતો. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હતો.

૧૦. જેમ અગાઉ અહીં નોંધવામાં આવ્યું છે, તેમ વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે અપીલકર્તાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨ અને ૨૦૧ હેઠળના ગુનાના આચરણ માટે દોષિત ઠરાવ્યો અને તેને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી.

૧૧. અપીલકર્તાએ વડી અદાલત સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૬૬ અનુસાર વિદ્વાન ન્યાયાધીશે સંદર્ભ પણ કર્યો હતો.

૧૨. ગુનાના આચરણને સાબિત કરવા માટે વડી અદાલતે જે પરિસ્થિતિઓ અસ્તિત્વમાં હોવાનું નિર્ધારિત કર્યું હતું, તે આ મુજબ હોવાનું કહેવાય છે :

"(એ) હેતુ લાભ માટેની હત્યા

(બી) મૃતક શકેરેહને છેલ્લે મે ૧૯૯૧માં જીવિત જોવામાં આવી હતી, ત્યારે તે આરોપી અને તેની પત્ની સાથે નં. ૮૧, રિચમન્ડ રોડ, બેંગલોર ખાતે રહેતી હતી.

(સી) ૨૮.૦૫.૯૧ પછી આરોપીની વિચિત્ર વર્તણૂક

(ડી) લાકડાનું એક બોક્સ (એમ૦.પ) આરોપી દ્વારા તૈયાર કરાવવામાં આવ્યું હતું અને ઘરે લાવવામાં આવ્યું હતું.

(ઈ) આરોપી દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતીના અનુસંધાનમાં આરોપી તથા મૃતકના ઉક્ત ઘરનાં પાછળનાં આંગણામાં દફનાવવામાં આવેલી હાડપિંજર તથા સ્ત્રીના વપરાશની વસ્તુઓ ધરાવતી લાકડાની પેટીની શોધ.

(એફ) ફોટો સુપર-ઇમ્પોઝિશન પદ્ધતિ દ્વારા ખોપરી તથા સુશ્રી શકેરેહના સ્પીકારેલ અને નિર્વિવાદ ફોટોગ્રાફની મદદથી ક કાલની ઓળખ મૃતકની તરીકે નિશ્ચિત કરવી.

(જી) ડી.એન.એ. ફિંગર પ્રિન્ટિંગના આધાર પર હાડપિંજરની ઓળખ મૃતકની હોવાનું નિશ્ચિત કરવી.

(એચ) એમ.ઓઝ. ૫, ૬, ૮, ૧૧ થી ૧૭ જેવી કેટલીક વસ્તુઓને, બોક્સમાં રહેલા કંકાલ સાથે, મૃતકની હોવાનું ઓળખવું.

(૧) અંતિમ પરિસ્થિતિ તરીકે જે રજૂ કરવામાં આવી છે, અર્થાત્ આરોપીએ ગેરમાર્ગે દોરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો અથવા ખોટું સમજૂતીકરણ આપ્યું હતું."

૧૩. વડી અદાલત સમક્ષ એવો વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે સજા લાદવામાં આવે તે પહેલાં, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૨૩૫ ની ઉપકલમ (૨) હેઠળ ફરજિયાત રીતે આવશ્યક હોય તે મુજબ અપીલકર્તાને રજૂઆત કરવાની પૂરતી તક આપવામાં આવી નહોતી. વડી અદાલતે અપીલકર્તાને સાંભળવાની તક આપી હતી. વડી અદાલત સમક્ષ અપીલકર્તાએ આ સ્વીકાર્યું હતું કે તે મૃતદેહને દફનાવવામાં મદદરૂપ રહ્યો હતો અને એમ જણાવ્યું હતું :

આરોપીએ રજૂ કર્યું કે તે નિર્દોષ છે અને તેને ગેરકાયદેસર રીતે દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો છે. તેણે રજૂ કર્યું કે મૃત્યુ પામેલાની કુટુંબના સભ્યો (માતા-પિતા અને પુત્રીઓ)એ મૃત્યુ પામેલાના વિરુદ્ધ અનેક કેસો દાખલ કર્યા હોવાથી, તે માનસિક રીતે હતાશ હતી અને અનેક શામક ગોળીઓ/ દવાઓ લેતી હતી; કે મે ૧૯૯૧ માં તેનું કુદરતી મૃત્યુ થયું હતું અને પ્રતિકૂળ પરિણામોની, ખાસ કરીને તેના કુટુંબના સભ્યો અને

સમાજના લોકો તરફથી થનારી પ્રતિક્રિયાઓની ભીતિથી, તેણે કોઈને જાણ કર્યા વિના તેના ઘરના પાછળના આંગણામાં તેની લાશ દફનાવી દીધી હતી. તેણે રજૂ કર્યું કે નીચલી અદાલતમાં આ હકીકત તેણે જણાવી નહોતી, છતાં હવે તે વધુ સહન કરી શકતો નહોતો અને છેલ્લા થોડાં વર્ષોથી આ મુદ્દા પર વિચાર કર્યા બાદ, તેણે આ સત્ય બહાર લાવવાનો નિર્ણય કર્યો છે. તેણે રજૂ કર્યું કે તે નિર્દોષ હોવાથી, તેની દોષિત ઠરાવટ રદ કરવામાં આવે અને તેને નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવે. જ્યાં સુધી સજાનો સંબંધ છે, તેણે રજૂ કર્યું કે હવે તેની ઉંમર ૬૧ વર્ષ છે અને તે ડાયાબિટીસ, હાઈપરટેન્શન અને હર્નિયા જેવી ગંભીર બીમારીઓથી પીડાય છે અને છેલ્લા ૧૧ વર્ષથી તે કસ્ટડીમાં છે, તેથી જો ક્યારેય અદાલત તેને દોષિત ઠરાવવાનો નિર્ણય કરે, તો મૃત્યુદંડમાં ઘટાડો કરીને તેના પ્રત્યે દયા દર્શાવવામાં આવે.

૧૪. તેમ છતાં, વડી અદાલતે દોષિત ઠેરવવાના ચુકાદા અને સજાને યથાવત્ રાખ્યા.

૧૫. અપીલકર્તા તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી આલોક વાગ્રેચાએ આ અપીલના સમર્થનમાં નીચેની દલીલો ઉઠાવી હતી:

(૧) પી.ડબલ્યુ.-૫ દ્વારા પ્રથમ માહિતી અહેવાલ પહેલેથી જ નોંધાવવામાં આવેલ હોવાથી, તપાસ અધિકારી પી.ડબલ્યુ.-૩૭ દ્વારા ૨૮.૦૩.૧૯૯૪ના રોજ નોંધાવવામાં આવેલ બીજો અહેવાલ (આંક પી-૧૭૧) ગેરકાયદેસર હતો.

(૨) કેટલીક વસ્તુઓ અને હાડકાં ધરાવતા લાકડાના બોક્સની કહેવાતી વસૂલાત, જે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની ધારા ૨૭ હેઠળ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નહોતી, કારણ કે મૃતદેહનું સ્થાન પહેલેથી જ જાણીતું હતું, તેમજ અપીલકર્તાએ આપેલું કહેવાતું નિવેદન (આંક પી ૧૭૫) સંપૂર્ણપણે પુરાવામાં અગ્રાહ્ય હોવાથી, તેના અનુસંધાનમાં થયેલી મૃતદેહની વસૂલાત પણ અગ્રાહ્ય ગણાશે. આ સંદર્ભમાં અમારું ધ્યાન એ હકીકત તરફ દોરવામાં આવ્યું છે કે પૂછપરછ દરમિયાન અપીલકર્તાને વકીલની સેવાઓ મેળવવાની તક આપવામાં આવી હતી.

(૩) જો ફરિયાદ પક્ષનો કેસ એવો સાચો હોય કે અપીલકર્તાએ તારીખ ૨૮.૦૫.૧૯૯૧ના બપોરે મૃતકને શામક દવા આપી હતી, તો નીચલી અદાલતોને તપાસ અધિકારીના નિવેદનને ધ્યાનમાં લેવું પણ જરૂરી હતું કે ૨૮.૦૫.૧૯૯૧ના આશરે તે જ સમયે અપીલકર્તા ભૂતપૂર્વ મિસ ઇન્ડિયા રહેલી રેખા હાંડા નામની એક સ્ત્રીની સંગતમાં મળ્યો હતો; તેથી અપીલકર્તા વિરુદ્ધ ફરિયાદ પક્ષનો કેસ સાબિત થયો નથી એમ ઠરાવવું જોઈએ.

- (જ) મૃત્યુ પામનાર દ્વારા વસીયતનામું અને સામાન્ય મુકત્યારનામું અગાઉથી જ અમલમાં મૂકવામાં આવેલ હોવાથી, અપીલકર્તાને તેણીની હત્યા કરવાનો કોઈ હેતુ હોઈ શક્યો ન હોત.
- (પ) જે આધારિત પરિસ્થિતિઓના આધારે દોષિત ઠેરવવાનો ચુકાદો અને સજાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હોવાનું દર્શાવવામાં આવે છે, તે સંજોગોની સાંકળની તમામ કડીઓ પૂર્ણ કરતી નથી, કારણ કે (એ) માદક દ્રવ્યની કોઈ જમી થઈ નહોતી; (બી) હેતુ સાબિત કરવામાં આવ્યો ન હતો; અને (સી) તેણીનું મૃત્યુ વિષપ્રયોગથી થયું હતું તેવું કોઈ પુરાવું ન હતું.
- (ડ) તપાસ અધિકારી દ્વારા ૩૧.૦૩.૧૯૯૪ના રોજ દવાના કથિત જમીનો પુરાવો તરીકે સંપૂર્ણપણે સ્વીકાર કરી શકાય તેમ નહોતો.
- (ઢ) વડી અદાલતે એવો નોંધ કર્યો હોવા છતાં કે મૃતકે કોઈ હિંસક મૃત્યુ ભોગવ્યું નહોતું, આક્ષેપિત ચુકાદો ટકી શકતો નથી અને કોઈપણ સ્થિતિમાં મૃત્યુદંડ ફરમાવવો જોઈએ નહોતો.
- (ઠ) વડી અદાલતે તેના સમક્ષ અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદન પર તેના દોષના સ્વીકાર તરીકે આધાર રાખવામાં ગંભીર ગેરકાયદેસરતા આચરી, જોકે તે નિવેદનનો ઉપયોગ માત્ર સજાના પ્રશ્ન પર સુનાવણીના હેતુસર જ કરવાનો હતો.

૧૬. શ્રી સંજય આર. હેગડે, રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે, બીજી તરફ, ચુકાદાને સમર્થન આપ્યું. વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી કે અદાલતે નોંધ પર મૂકવામાં આવેલા પુરાવાઓનું વિશ્લેષણ કરતી વખતે નીચેના તથ્યો ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ :

- (અ) મૃતકા એક સુંદર સ્ત્રી હતી. તેણીને પતિ અને ચાર પુત્રીઓ હતી
- (બી) તે વિશાળ મિલકતની માલિક હતી
- (સી) તેણીનું ૪૦ વર્ષની વયે અવસાન થયું હતું.
- (ડી) અપીલકર્તા જીવનની બધી જ વૈભવી સુવિધાઓનો ઉપભોગ કરી શકતો હોવા છતાં, તેને વધુ પૈસાનો લોભ હતો અને તેથી તેણે મૃતકની હત્યા કરવાની યોજના ઘડી, જેના માટે તેણે લાકડાનું બોક્સ તૈયાર કરાવ્યું, બે વૃદ્ધ નોકરોની તાત્કાલિક ગેરહાજરીનો લાભ લીધો અને યોગ્ય સમયે મૃતકને શામક દવા આપી.
- (એફ) તેણીના અવસાન છતાં, તે સંયુક્ત ખાતું હતું તે બેંક ખાતું તે ચલાવતો રહ્યો હતો અને સામાન્ય મુકતારનામાના આધારે કાર્ય કરતો રહ્યો હતો.
- (જી) તેણે પી.ડબ્લ્યુ.-પને અંધારામાં રાખી હતી, જ્યારે તે દોઢ વર્ષથી સતત મૃતકના ઠેકાણા વિશે પૂછપરછ કરતી રહી હતી.

(એચ) મૃતદેહ જે રીતે મળી આવ્યો હતો તે અપીલકર્તાની દુષ્ટ મનોદશાને નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવે છે, કારણ કે તેની ચહેરા પર પલંગની ચાદર મળી આવી હતી, તેના આભૂષણો મૃતદેહના ઉપરના ભાગ પર મળ્યા હતા, મૃત્યુ પામેલાએ પોતાના શરીરે નાઈટી પહેરી હતી અને તેથી, આ મૂળતઃ અને મુખ્યત્વે પૂર્વયોજિત હત્યા હતી.

૧૭. અમને કોઈ શંકા નથી કે મૃતકનું મૃત્યુ હત્યાજન્ય સ્વરૂપનું હતું. મૃતદેહની ઓળખ પણ સ્થાપિત કરવામાં આવી છે. મૃતકે અપીલકર્તા સાથે જે પરિસ્થિતિઓમાં લગ્ન કર્યા હતા તે પણ વિવાદિત કરવામાં આવી નથી. તેમના લગ્ન સાક્ષી પી.ડબલ્યુ.-૮ ટી.એચ. લોકેશ્મીનારાયણ દ્વારા સાબિત કરવામાં આવ્યા હતા. અપીલકર્તાએ પણ આ નકાર્યું અથવા વિવાદિત કર્યું નથી કે તે તમામ સંબંધિત સમયગાળા દરમિયાન મૃતક સાથે ૮૧, રિચમન્ડ રોડ, બેંગલોર ખાતે રહેતો હતો. વધુમાં, આ બાબત પણ વિવાદિત કરવામાં આવી નથી કે તા. ૨૮.૦૫.૧૯૯૧થી તે જોવામાં આવી નહોતી.

૧૮. અમે ઉપરોક્ત રીતે તે પરિસ્થિતિઓ નોંધેલી છે, જે નીચેની અદાલતો દ્વારા મળી આવી હોવાનું કહેવાયું છે. આ બાબતમાં કાનૂન હવે વધુ રેસ ઇન્ટેગ્રા રહ્યું નથી.

૧૯. શરદ બિર્ધિચંદ સરદા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૪
એસ.સી. ૧૬૨૨ માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે આ રીતે ઠરાવ્યું હતું:

"૧૫૩. આ નિર્ણયના સૂક્ષ્મ વિશ્લેષણથી જણાશે કે આરોપી
વિરુદ્ધનો કેસ સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થયો છે એવું કહી શકાય તે પહેલાં
નીચેની શરતો પૂર્ણ થવી આવશ્યક છે:

(૧) જે પરિસ્થિતિઓમાંથી દોષિતતાનો નિષ્કર્ષ કાઢવાનો છે, તે
સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થયેલી હોવી જોઈએ.

અહીં નોંધનીય છે કે આ અદાલતે દર્શાવ્યું હતું કે સંબંધિત
પરિસ્થિતિઓ "અવશ્ય અથવા હોવી જોઈએ" સ્થાપિત થવી જોઈએ
અને "હોઈ શકે" એવી નહીં. "સાબિત થઈ શકે" અને "અવશ્ય સાબિત
થવું જોઈએ અથવા સાબિત થવું જ જોઈએ" વચ્ચે માત્ર વ્યાકરણાત્મક
જ નહીં પરંતુ કાનૂની ભેદ પણ છે, જેમ કે આ અદાલતે શિવાજી
સહાબરાવ બોબડે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય કેસમાં ઠરાવ્યું હતું, જેમાં
નીચે મુજબના અવલોકનો કરવામાં આવ્યા હતા: [એસસીસી પેરા
૧૯, પૃષ્ઠ. ૮૦૭: SCC (Cri) પી. ૧૦૪૭]

નિશ્ચિતપણે, આ એક મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે કે અદાલત કોઈ આરોપીને દોષિત ઠરાવી શકે તે પહેલાં તે આરોપી માત્ર દોષિત હોઈ શકે એવો નહીં પરંતુ અવશ્ય દોષિત હોવો જોઈએ; અને ‘હોઈ શકે’ તથા ‘હોવો જ જોઈએ’ વચ્ચેનું માનસિક અંતર ઘણું વિશાળ છે, જે અસ્પષ્ટ અનુમાનને નિશ્ચિત નિષ્કર્ષોથી અલગ પાડે છે.

(૨) આમ સ્થાપિત થયેલ તથ્યો માત્ર આરોપીની દોષિતતાના અનુમાન સાથે જ સુસંગત હોવા જોઈએ, એટલે કે, આરોપી દોષિત છે તે સિવાય અન્ય કોઈ અનુમાનના આધારે તેમની સમજૂતી શક્ય ન હોવી જોઈએ.

(૩) પરિસ્થિતિઓ નિષ્કર્ષાત્મક સ્વરૂપ અને પ્રવૃત્તિની હોવી જોઈએ.

(૪) તેમણે સાબિત કરવાનાં એકમાત્ર અનુમાન સિવાયનાં દરેક સંભવિત અનુમાનને બહાર મૂકવું જોઈએ, અને

(૫) આરોપીના નિર્દોષપણાને અનુરૂપ એવા નિષ્કર્ષ માટે કોઈપણ ચુકિતસંગત આધાર બાકી ન રહે તેવી રીતે પુરાવાઓની કડી એટલી સંપૂર્ણ હોવી જોઈએ અને તે દર્શાવવું જોઈએ કે તમામ માનવીય સંભાવનામાં તે કૃત્ય આરોપીએ જ કર્યું હોવું જોઈએ."

૨૦. ઝેર આપવાથી થયેલા મૃત્યુના કેસમાં પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા અંગે, આ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો:

"જ્યાં સુધી આ મુદ્દાનો પ્રશ્ન છે, આવા કેસોમાં અદાલતે પુરાવાનું સાવધાનીપૂર્વક પરીક્ષણ કરવું જોઈએ અને માત્ર દોષારોપણને ન્યાયસંગત ઠરાવી શકે તેવી ચાર મહત્વપૂર્ણ પરિસ્થિતિઓ નક્કી કરવી જોઈએ :

- (૧) આરોપી દ્વારા મૃત્યુ પામેલાને ઝેર આપવાનો સ્પષ્ટ હેતુ હતો,
- (૨) કે મૃતકનું મૃત્યુ એવું કહેવાતા આપવામાં આવેલ ઝેરથી થયું હતું,
- (૩) કે આરોપી પાસે ઝેર તેના કબજામાં હતું,
- (૪) કે તેને મૃતકને ઝેર આપવાની તક હતી."

[આલોક નાથ દત્તા અને ઓઆરએસ પાણી જુઓ. v. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય,

[૨૦૦૬] ૧૩ SCALE ૪૬૭]

૨૧. ઉપરોક્ત કાનૂની સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને હવે અમે આ મુદ્દાની વિચારણા આગળ વધારી શકીએ છીએ.

૨૨. ડૉ. નિસાર અહમદ, જેમણે પોતાને પી.ડબ્લ્યુ.-૧૪ તરીકે સાક્ષીમાં તપાસાવ્યા હતા, તેમણે તેમની સાક્ષીમાં મૃતદેહને કબરમાંથી બહાર કાઢવાની પ્રક્રિયા સાબિત કરી. જેમ અહીં અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે, તે કાર્યવાહી તાલુકા મેજિસ્ટ્રેટ પી.ડબ્લ્યુ.-૩ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. અલગ પડેલી ખોપરી, નીચલો જડબો, કળાઈ તથા ટેકાના હાડકાં, હાથની હથેળી અને પગના ખાડામાંથી મળેલ હાડકાં દૂર કર્યા પછી, ઉપરોક્ત તમામ હાડકાં પ્લાસ્ટિકના કાગળ પર એકત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા. તેમાંથી માનવ કંકાલ તૈયાર થયો હતો. ત્યાં દુર્ગંધ આવતી હતી. તેમના જણાવ્યા મુજબ, તમામ હાડકાં અખંડિત હતાં. તે કંકાલ માનવ શરીરનો હતો. મૃતદેહ પરીક્ષણમાં એવું જાણવા મળ્યું હતું :

વર્ણવેલ લાકડાના બોક્સમાંથી વિઘટિત અને અસ્થિપંજરસદૃશ દેહને બહાર કાઢવામાં આવ્યો. સાંધાઓમાંથી હાડકાં સહેલાઈથી છૂટા પડી રહ્યાં હોવાથી દેહને બોક્સમાંથી ટુકડા-ટુકડામાં બહાર કાઢવામાં આવ્યો અને દેહને શારીરિક રચના અનુસાર ગોઠવવામાં આવ્યો, જેમાં ૨૫" લાંબા કાળા વાળવાળું ખોપરું સમાવેશ પામે છે.

આગળ વધુ નોંધવામાં આવ્યું હતું :

નીચે એકની નીચે એક રહેલા હાડકાં આ મુજબ છે: મેન્ડિબલ સાથેનું ખોપરીનું હાડકું, બે ક્લેવિકલ્સ, બે સ્કેપ્યુલા, ઉપરના અંગોના તથા નીચલા અંગોના હાડકાં, મેરુદંડ, પેલ્વિસ તથા કાર્પલ અને ટાર્સલ હાડકાં. વિઘટિત કાપડાં ધૂસર-સફેદ રંગના હતા અને દુર્ગંધ છોડતા હતા. તમામ હાડકાં અખંડિત હતા; ખોપરીમાં સ્ત્રીલક્ષણસભર વિશેષતાઓ દેખાતી હતી અને તે પરસ્પર સારી રીતે સાંધાતી હતી. ખોપરીના સૂત્રો એન્ડોક્રેનિયલી સંપૂર્ણપણે લુપ્ત થયેલા હતા અને એક્સોક્રેનિયલી આંશિક રીતે લુપ્ત થયેલા હતા. બધા દાંત નીકળેલા હતા અને તેમાં ઘસારો દેખાતો હતો. ઊંચાઈ લાંબા હાડકાં પરથી ગણવામાં આવી હતી અને હાડકાંના આધારે સરેરાશ લેવામાં આવી હતી.

જમણું ફીમર ૪૬ સેન્ટીમીટર.

જમણી ટિબિયા ૩૯ સેન્ટીમીટર.

ડાબું હ્યુમરસ ૩૨.૫ સેન્ટીમીટર અને અંદાજિત ઊંચાઈ ૫ ફૂટ ૪ ઇંચથી ૫ ફૂટ ૬ ઇંચ હતી. સ્ટર્નમના બોડીના ચાર ટુકડાં જોડાયેલા હતા.

૨૩. તમામ આંતરિક અંગો વિઘટિત અને દ્રવીભૂત થયેલા હોવાનું જણાયું. જોકે, રસાયણિક વિશ્લેષણ બાકી હોવાથી મૃત્યુના કારણ અંગે તેમણે પોતાનો અભિપ્રાય અનામત રાખ્યો. તબીબે સુપર ઇમ્પોઝિશન માટે ખોપરી અને નીચલો જડબો, તેમજ રસાયણિક વિશ્લેષણ અહેવાલ માટે આંતરિક અંગોના નમૂનાઓ અને વાળ, અને ડી.એન.એ. ફિંગરપ્રિન્ટિંગ માટે અસ્થિમજ્જા, વાળ અને નરમ તંતુઓ સાચવી રાખ્યા.

૨૪. પી.ડબલ્યુ.-૧૪એ ઉક્ત એફ.એસ.એલ. અહેવાલના આધારે પોતાનો અભિપ્રાય રચ્યો કે મૃત્યુનું કારણ જણાવવું શક્ય નથી, કારણ કે સેવન કરાયેલા ક્લોર્ડાઇઝેપોક્સાઇડની ટકાવારી/માત્રા જણાવવામાં આવી નહોતી. તેમ છતાં, માનવ શરીર પર ક્લોર્ડાઇઝેપોક્સાઇડની અસર અંગે તેમનો અભિપ્રાય નીચે મુજબ હતો:

ક્લોરડાયઝેપોક્સાઇડની માનવ શરીર પર થતી અસર માત્રા પર નિર્ભર કરે છે. તેની અસરોમાં ભૂખમાં વધારો થવાને પરિણામે વજનમાં વધારો, ચિંતા, ઊબકા, ચક્કર, યૌન કાર્યમાં બાધા, માસિક ધર્મની અનિયમિતતા, ચામડી પર ચકામા, એગ્રાન્યુલોસાઇટોસિસ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

ઉક્ત દવાના અતિમાત્રાના પ્રભાવ અંગે, આ મુજબ જણાવાયું હતું :

અતિમાત્રા લેવાથી થતા પ્રભાવ દુર્લભ હોય છે, કારણ કે આ ઔષધિમાં નોંધપાત્ર સુરક્ષાત્મક મર્યાદાઓ છે. સાહિત્ય મુજબ ૭૦૦ મિલિગ્રામથી વધુ માત્રા પર થોડાંક મૃત્યુ નોંધાયેલા છે. મગજના ઉચ્ચ કેન્દ્રોના દમનને કારણે તેના લક્ષણો શ્વસનતંત્ર તથા હૃદય-રક્તવાહિની તંત્રની કાર્યબાધા સ્વરૂપે દેખાય છે.

૨૫. પી.ડબલ્યુ.-૧૪એ પોતાની જિરહમાં એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે મૃતકાનું મૃત્યુ માનવહસ્તક્ષેપજન્ય હતું. તેના અનુસાર, જો મૃતકાએ માત્ર એક અથવા બે ઇકિવબ્રોમની ગોળીઓ લીધી હોય અને તેના શરીરને એક બોક્સમાં મૂકીને તેનું ઢાંકણ અચાનક બંધ કરવામાં આવ્યું હોય, તો કુદરતી કારણોસર પણ અણધાર્યું મૃત્યુ થઈ શકે. આ એવો કેસ નથી જેમાં મૃતદેહની ઓળખ મૃતકા તરીકે થઈ ન હોય. પી.ડબલ્યુ.-૫નો રક્તનો નમૂનો લેવામાં આવ્યો હતો. મિર્ઝા ગુલામ હુસૈન નમાઝી અને ગૌહર તાજ બેગમ નમાઝીના રક્તના નમૂનાઓ પણ લેવામાં આવ્યા હતા. પી.ડબલ્યુ.-૨૦ શ્રીમન્નારાયણ, બોરિંગ હોસ્પિટલના મુખ્ય તબીબી અધિકારીએ, પોતાની સાક્ષીમાં રક્તના નમૂનાઓ લેવાને સંબંધિત ડીએનએ વિશ્લેષણના પરિણામ વિષે જણાવ્યું હતું.

૨૬. હાડકાંને ડી.એન.એ. પરીક્ષણ માટે હૈદરાબાદ ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળામાં, બેંગલોર ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળા મારફતે મોકલવામાં આવ્યા હતા. આ પરીક્ષણ ડૉ. લાલજિત સિંહ, વૈજ્ઞાનિક દ્વારા હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું, જેમની ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી-૨૪ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી. તેમના જણાવ્યા મુજબ, તેમણે અને ડૉ. જી.વી. રાવ (ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી-૧૭), હૈદરાબાદના અન્ય એક વૈજ્ઞાનિકે મળીને આંક એ થી ડી સુધીના નમૂનાઓમાંથી, એટલે કે પિતાના લોહી, મૃત્યુ પામેલાના દાંત, મૃત્યુ પામેલાના વાળ અને માતાના લોહી પરથી, બે પરીક્ષણો, એટલે કે પોલિમરેઝ ચેઇન રિએક્શન (પી.સી.આર.) અને એચ.એલ.એ. ડી.ક્યુ. ટાઇપિંગની પ્રક્રિયા દ્વારા ડી.એન.એ. અલગકરણ અને પરીક્ષણ કર્યું હતું. બંને પરીક્ષણોમાં આ બાબત નિશ્ચિત થઈ હતી કે મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિ ઉક્ત મિર્ઝા ગુલામ હુસૈન નમાઝી અને ગૌહર તાજ બેગમ નમાઝીની સંતાન હતી.

૨૭. પી.ડબલ્યુ.-૧૭ ડૉ. જી.વી. રાવેએ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે ડી.એન.એ. ફિંગરપ્રિન્ટિંગ કરતી વખતે તેમણે અગાઉ પ્રાપ્ત થયેલા અને તપાસવામાં આવેલા રક્તના નમૂનાઓના કિસ્સામાં જે પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવી હતી, તે જ પ્રક્રિયા અનુસરી હતી. તેમણે પોતાના તેમજ ડૉ. લાલજિત સિંહ દ્વારા

જ.૧૦.૧૯૯૫ના રોજ તૈયાર કરાયેલ અહેવાલ પુરવાર કર્યો, જેને આંક પી-૧૫૫ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યો હતો.

૨૮. પી.ડબ્લ્યુ.-૧ ડૉ. ટી.આર. કુમારી ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરીમાં સહાયક નિયામક હતાં. તેમણે ૧૫.૦૯.૧૯૯૪ના રોજ પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો હતો, જેને આંક પી-૧૨૫ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં જણાવાયું હતું :

"૧. વસ્તુ ક્રમાંક ૧(એ) અને ૧(બી) માં ક્લોનાઝેપામની હાજરી મળી આવી.

૨. વસ્તુ ક્રમાંક ૧(બી) અને ૧(એફ) માં અલ્પ્રાઝોલામની હાજરી શોધાઈ હતી.

૩. વસ્તુ ક્રમાંક ૧(સી) માં ડાયઝેપામની હાજરી શોધાઈ હતી.

૪. ક્રમાંક ૧(ઈ), ૩ અને ૪ માં ક્લોરડાયાઝેપોક્સાઈડની હાજરી શોધાઈ હતી.

૫. વસ્તુ ક્રમાંક ૧(એચ) માં કોઈ વિષ મળી આવ્યું નહોતું."

૨૯. ડૉ. ટી.આર. કુમારીએ (પીડબ્લ્યુ-૧) ખોપરી પર ફોટો સુપરઇમ્પોઝિશન પદ્ધતિની તપાસ હાથ ધરી હતી, જેને એમ.ઓ.-૧ તરીકે ચિહ્નિત

કરવામાં આવી હતી, તેમજ મૃતકનો સ્વીકારેલ ફોટોગ્રાફ, જેને એમ.ઓ.-૩ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યો હતો, તેની સાથે પણ. ઉક્ત સાક્ષી મુજબ, જોપરીના એન્થ્રોપોમેટ્રિક લક્ષણો અથવા ઓળખચિહ્નો અને સુપરઇમ્પોઝ કરાયેલા સ્વીકારેલ ફોટોગ્રાફો એકસરખા મળ્યા હતા. તેણીએ એક અહેવાલ તૈયાર કર્યો હતો, જેને આંક પી-૨ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યો હતો. ઉક્ત તપાસ હાથ ધરવા માટે નિષ્ણાત તરીકેની તેમની લાયકાત અંગે કોઈ શંકા નથી. અન્યથા પણ, તેઓ ફોરેન્સિક સાયન્સમાં પી.એચ.ડી.ની પદવી ધરાવે છે. તેમને તેમના સંશોધનકાર્ય બદલ મેડિયાસ ફોરેન્સિક સોસાયટી ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા ચંદ્રક એનાયત કરવામાં આવ્યો છે. તેમણે ફોટો સુપરઇમ્પોઝિશનમાં વિશેષ તાલીમ પણ પ્રાપ્ત કરી છે અને તે વિષય પર અનેક લેખો પણ રજૂ કર્યા છે. તેમનો અહેવાલ તથા પીડબ્લ્યુ-૧૭નો અહેવાલ પણ સંબંધિત પુરાવા છે.

૩૦. નિષ્ણાતની લાયકાત અમારી સમક્ષ પ્રશ્નાસ્પદ બનાવવામાં આવી નથી. અપીલકર્તા તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે એવો કોઈ વાદ રજૂ કર્યો નથી કે જેમાંથી એવું દર્શાય કે અભ્યાસ હાથ ધરતાં નિષ્ણાતોએ અપનાવેલી પદ્ધતિશાસ્ત્ર કોઈ પણ રીતે અવૈજ્ઞાનિક હતી અથવા તેની યોગ્યતા અંગે કોઈ શંકા ઊભી થતી હતી.

૩૧. રેકૉર્ડ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ફોટોગ્રાફ્સ પણ પી.ડબલ્યુ.-૧ દ્વારા નીચલી અદાલત સમક્ષ લાવવામાં આવ્યા હતા. ખોપરીની ઓળખ શરીરના અન્ય અંગોની સરખામણીમાં, તેથી, નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવે છે કે તે મૃતક, શ્રીમતી શાકેરેહની જ હતી.

૩૨. આ બાબત પણ કોઈ ગંભીર રીતે વિવાદિત કરવામાં આવી નથી કે મૃતકને છેલ્લે અપીલકર્તાની સંગતમાં જોવામાં આવી હતી. તે હકીકત પણ સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થાય છે કે મે, ૧૯૯૧ થી તેને જીવિત હાલતમાં જોવામાં આવી નહોતી.

૩૩. અત્રે બાદમાં, અમે ગુનાની આચરણની સ્થાપનામાં અસ્તિત્વમાં રહેલી પરિસ્થિતિઓનો ઉલ્લેખ કરીશું.

૩૪. પી.ડબલ્યુ.-૫ સબાહ ખલીલી, મૃતકની તેના પ્રથમ પતિથી થયેલી પુત્રી હતી. તેણીએ પોતાની જહેમતમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે તેણે ૧૯.૦૪.૧૯૯૧ના રોજ પોતાની માતા સાથે વાત કરી હતી. મે, ૧૯૯૧થી આગળ ફોન પર તે ઉપલબ્ધ નહોતી. ગૌહર નમાઝી (પી.ડબલ્યુ.-૨૫) મૃતકની માતા હતી. તેણીએ પોતાની જહેમતમાં જણાવ્યું હતું કે તેણે મૃતકને છેલ્લે ૧૩.૦૪.૧૯૯૧ના રોજ જોયી હતી. આ મુદ્દે તેણીની જિરહ કરવામાં આવી નહોતી. આ બાબત પણ વિવાદાસ્પદ નથી કે પી.ડબલ્યુ.-૧૮ અને પી.ડબલ્યુ.-૧૯, જે

પતિ-પત્ની હતા, તેઓને મૃતકે કામે રાખ્યા હતા. તેમણે ૨૮.૦૫.૧૯૯૧ની સવારે, છેલ્લી વાર, મૃતકને અપીલકર્તાની સંગતમાં જોયી હતી. ઉપરોક્ત સાક્ષીઓ તે જ પરિસરમાં સર્વન્ટ ક્વાર્ટરમાં રહેતા હતા. પી.ડબલ્યુ.-૧૮ માલી-કમ-હેન્ડીમેન તરીકે કામ કરતો હતો; જ્યારે પી.ડબલ્યુ.-૧૯, ૧૯૮૮થી, ઘરકામદારી તરીકે કામ કરતી હતી. તેમણે એકસપરે જણાવ્યું હતું કે તે દિવસે લગભગ સવારે ૦૭.૩૦ વાગ્યે તેમણે મૃતકને જોયી હતી. પી.ડબલ્યુ.-૧૯ના જણાવ્યા મુજબ, તે દંપતી માટે ચા તૈયાર કરવા રસોડામાં ગઈ હતી અને ચાના કપ ભોજનમેજ પર મૂકી દીધા હતા. તેણીએ નિઃસંદિગ્ધ શબ્દોમાં જણાવ્યું હતું કે ચાના કપ અપીલકર્તા દ્વારા શયનખંડમાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં મૃતક અખબાર વાંચી રહી હતી. પી.ડબલ્યુ.-૧૯ ઘર સાફ કરતી હતી ત્યારે મૃતકે તેને બોલાવી હતી અને ઝાડૂ મારવાના બદલે શોકેસમાં રાખેલી વસ્તુઓ સાફ કરવા સૂચના આપી હતી. તેમ છતાં, લગભગ સવારે ૧૦.૦૦ વાગ્યે તેમને એક ટેલિગ્રામ મળ્યો, જેના દ્વારા તેમને જાણ કરવામાં આવી હતી કે આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્યમાં ગુડિસુવરપક્ષીમાં પી.ડબલ્યુ.-૧૯ની ભાભી બીમાર હતી. તેમણે રજા અને થોડા પૈસાની માંગણી કરી. તેમને બેંગલોર છોડવાની મંજૂરી આપવામાં આવી અને થોડી વાર પછી જરૂરી રકમ લઈ જવા કહેવામાં આવ્યું. તેઓ પોતાના ક્વાર્ટરમાં પાછા આવ્યા અને પોતાનું સામાન બાંધવાનું શરૂ કર્યું. લગભગ બપોરે ૧.૩૦ વાગ્યે તેઓ ફરી ઘેર ગયા. જોકે, એવું કહેવાયું હતું કે અહીંના અપીલકર્તાએ પી.ડબલ્યુ.-૧૮ને જતાં પહેલાં ગેસ્ટ હાઉસમાં રાખેલી એક લાકડાની પેટી શયનખંડમાં ખસેડવા કહ્યું હતું. તેઓએ અન્ય કેટલાક લોકો સાથે મળી ગેસ્ટ હાઉસમાંથી મોટી લાકડાની પેટી લાવીને શયનખંડની અંદર

મૂકી હતી, જ્યાં તેમણે મૃતકને પથારી પર સૂતી હાલતમાં જોયી હતી. ત્યારબાદ તેમને તેમના પગાર પેટે રૂ. ૧,૨૦૦.૦૦ તથા મુસાફરી ખર્ચ પેટે વધારાના રૂ. ૫૦૦.૦૦ ચૂકવવામાં આવ્યા હતા. તેઓ પોતાના ઘરે નીકળી ગયા. બે-એક દિવસ પછી તેઓ પાછા આવ્યા, પરંતુ મૃતક મળી આવી નહોતી. ઉપરોક્ત બંને સાક્ષીઓએ પોતાની જહેમતમાં પરસ્પર એકબીજાની પુષ્ટિ કરી હતી.

૩૫. અમે ઉપર અગાઉ નોંધ્યું છે કે અપીલકર્તાએ પૂર્વજામીન મંજૂર કરવા માટે જુલાઈ, ૧૯૯૨માં, અર્થાત્ પી ડબ્લ્યુ-૫ દ્વારા ગુમ થયાની ફરિયાદ દાખલ થયા બાદ, અરજી કરી હતી. જામીન માટેની ઉક્ત અરજીમાં અપીલકર્તાએ પોતે જ જાહેર કર્યું હતું કે મૃતક મે, ૧૯૯૧ના મહિનામાં અજ્ઞાત સ્થળે જવા નીકળી ગઈ હતી, કથિત રીતે તેની ઉશ્કેરાયેલી માનસિક સ્થિતિને કારણે.

૩૬. જો તે સાબિત થાય કે મૃતકનું મૃત્યુ તેના શયનકક્ષમાં અસ્વાભાવિક પરિસ્થિતિમાં થયું હતું, જે પર માત્ર તે અને તેનો પતિ જ કબજો ધરાવતા હતા, તો કાયદો એ બાબતમાં પતિએ સમજૂતી આપવી આવશ્યક ગણાવે છે. જોકે, અમે આ બાબતમાં કોઈ સામાન્ય કાનૂની સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કરવાનો આશય ધરાવતા નથી, કારણ કે ઘણું બધું દરેક કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ પર આધારિત રહેશે. પતિ તરફથી કોઈ સમજૂતીનો અભાવ એવો અનુમાન ઉપજાવશે, જે આરોપી વિરુદ્ધની એક પરિસ્થિતિ બનશે.

૩૭. જોકે, આપણે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે તાજેતરમાં રાજ કુમાર પ્રસાદ તામરકર વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને એએનઆર, [૨૦૦૭] ૧ સ્કેલ ૧૯: જેટી (૨૦૦૭) ૧ એસસી ૨૩૯ માં, આ અદાલતે અભિપ્રાય આપ્યો હતો:

એકવાર ફરિયાદ પક્ષ સંબંધિત સમયે ઓરડો અને ટેરેસ દંપતિના એકમાત્ર કબજામાં હતા તે દર્શાવવામાં સફળ થયું હોય, ત્યારબાદ તેની પત્નીનું મૃત્યુ કયા સંજોગોમાં થયું તે દર્શાવવાનો પુરાવાનો ભાર પ્રતિવાદી ઉપર હતો. જવાબદારી તેની ઉપર હતી. તે તે જવાબદારી નિભાવવામાં નિષ્ફળ ગયો.

આ કાનૂની સ્થિતિ આ અદાલતના નીકા રામ વિરુદ્ધ હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૨ એસ.સી. ૨૦૭૭ ના નિર્ણયમાંથી પ્રગટ થાય છે, જેમાં આમ ધારણ કરવામાં આવ્યું હતું:

ગીરજુ પી.ડબલ્યુ. ના પુરાવામાં એવું છે કે આરોપી અને મૃત્યુ પામેલ ચુરી માત્ર આરોપીના ઘરમાં રહેતા હતા. આરોપીના કાકા મણી રામ (પી.ડબલ્યુ. ૮) અને શાળા શિક્ષક ભગત રામ (પી.ડબલ્યુ. ૧૬)

ના નિવેદનો પણ એ જ અસરના છે. ભગત રામના કહેવા મુજબ, ઘટનાના દિવસે તેણે આરોપી અને મૃત્યુ પામેલાને તેમના ઘરમાં સાથે જોયા હતા. મણી રામ (પી.ડબલ્યુ. ૮) એ બપોરે ૩ વાગ્યે આરોપીને તેના ઘરમાં જોયો હતો, જ્યારે પોશુ રામ (પી.ડબલ્યુ. ૭) એ ઘટનાના દિવસની સાંજે આરોપી અને મૃત્યુ પામેલાને તેમના ઘરમાં જોયા હતા. આરોપી પણ એ નકારતો નથી કે ઘટનાના દિવસે તે પોતાના ઘરમાં મૃત્યુ પામેલાની સાથે હતો. આંક પી.એમ. મુજબ, આરોપીનું ઘર એક રહેણાંક ઓરડો, બીજો નાનો ઓરડો અને એક વરાંડો ધરાવે છે. તે આંકની સચોટતા એ. આર. વર્મા, ઓવરસિયર (પી.ડબલ્યુ. ૫) દ્વારા સાબિત કરવામાં આવી છે. આરોપી એકલો જ મૃત્યુ પામેલ ચુરી સાથે ઘરમાં હતો, ત્યારે ત્યાં તેની ખોખરી વડે હત્યા કરવામાં આવી હતી, અને આગળ દર્શાવ્યા મુજબ આરોપી અને મૃત્યુ પામેલાના પરસ્પર સંબંધો તણાવભર્યા હતા, એ હકીકતો, તેના દ્વારા કોઈ સબળ સમજૂતીના અભાવે, તેની દોષિતતા તરફ સંકેત કરે છે.

ટ્રિમુખ મારોતી કિરકન વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, ૨૦૦૬ ૯ જે.ટી. ૫૦માં,
કાયદો નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યો છે:

જ્યાં કોઈ આરોપી ઉપર પોતાની પત્નીની હત્યા કર્યાનો આક્ષેપ કરવામાં આવે છે અને ફરિયાદ પક્ષ એવો પુરાવો રજૂ કરવામાં સફળ થાય છે કે ગુનાની ઘટનાના અમલ પહેલાં થોડા જ સમય પહેલાં તેઓને સાથે જોવામાં આવ્યા હતા અથવા ગુનો તે રહેણાંક ઘરમાં બન્યો હતો જ્યાં પતિ પણ સામાન્ય રીતે રહેતો હતો, ત્યાં સતત એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જો આરોપી પત્નીને ઈજાઓ કેવી રીતે પહોંચી તેની કોઈ સમજણી આપતો નથી અથવા એવી સમજણી આપે છે જે ખોટી હોવાનું જણાય, તો તે એક શક્તિશાળી પરિસ્થિતિ છે, જે દર્શાવે છે કે ગુનાના અમલ માટે તે જ જવાબદાર છે—

૩૮. અમે ઉપરોક્ત ભાગમાં નોંધ્યું છે કે તપાસ સેન્ટ્રલ ક્રાઈમ બ્રાંચને શા માટે સોંપવામાં આવી હતી. પોલીસની કસ્ટડીમાં રહેલી અપીલકર્તાની પૂછપરછ દરમિયાન એવો સંકેત મળ્યો કે મૃતકને તેના નિવાસસ્થાનના મકાનના પાછળના આંગણામાં દફનાવવામાં આવ્યો હોઈ શકે છે, તેથી તપાસ અધિકારીએ ઉત્ખનન કાર્યવાહી હાથ ધરવા માટે સબ-ડિવિઝનલ મેજિસ્ટ્રેટને વિનંતી કરી, જેમણે તદનુસાર તાલુકા એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ (પીડબ્લ્યુ-૩) ને તે કરવા માટે અધિકૃત કર્યા. આરોપીની કબૂલાત પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નહોતી. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ મુજબ હકીકતની શોધ તરફ દોરી જતો કબૂલાતનો માત્ર તે જ ભાગ ગ્રાહ્ય હતો. કાર્યવાહી આરોપીની હાજરીમાં હાથ ધરવામાં આવી હતી, જેનું વિડિયોગ્રાફી કરવામાં આવ્યું હતું અને જેને એમઓ-૧૮ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યું હતું. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે તેમજ વડી અદાલતના વિદ્વાન

ન્યાયાધીશોને ઉક્ત વિડિયોગ્રાફ જોવાનો લાભ મળ્યો હતો. વડી અદાલતે તેના પડકારાયેલ ચુકાદામાં નોંધ્યું હતું :

વિડિયોગ્રાફી અને પંચનામાની કાર્યવાહીમાંથી એ પ્રકાશમાં આવે છે કે આરોપી અને મૃતકના ઘરનાં પાછળનાં આંગણે જમીનમાં દાટેલો લાકડાનો મોટો બોક્સ મળ્યો હતો અને તેમાં કંકાલ હતો. આરોપી દ્વારા જેનો વિવાદ કરવામાં આવ્યો નથી એવી વિડિયોગ્રાફીની નોંધ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે અને બતાવે છે કે મોટા પાછળના આંગણામાં કયા ચોક્કસ સ્થળે ખોદકામ કરવાનું તે આરોપી જ બતાવી રહ્યો હતો અને હકીકતમાં તેણે ચોકથી તે વિસ્તાર ચિહ્નિત પણ કર્યો હતો. વિડિયોગ્રાફીમાં આગળ વધુ એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે પાછળના આંગણાનું ફ્લોરિંગ સારી રીતે પાથરેલા કુક્રાપાહ પથ્થરોનું હતું અને તે યોગ્ય રીતે સિમેન્ટથી જડાયેલું હતું. આવી પરિસ્થિતિમાં, અમારા મત મુજબ, જે વ્યક્તિએ તે બોક્સ દાખ્યો હોય તે સિવાય અન્ય કોઈને તેના દાટવાના વિષે જ્ઞાન હોઈ શકે નહીં.

૩૯. મૃતકના અંતિમ અવશેષોની શોધ એક સંબંધિત હકીકત હતી, અને તેથી તે પુરાવામાં સ્વીકાર્ય હતી. અપીલકર્તાએ ખોદકામ કરવાનું ચોક્કસ સ્થાન દર્શાવ્યું હતું. તેણે ચોક્કસ વિસ્તાર નિશાનિત કર્યો હતો. તેણે મૌખિક નિવેદન પણ આપ્યું હતું કે નિશાનિત કરાયેલા તે વિસ્તારની નીચે પેટી દફનાવવામાં આવી હતી,

અને જે સ્થાન હતું તે દર્શાવતું હતું કે તે મોટો વિસ્તાર હતો, જેના ફ્લોરિંગ પર સિમેન્ટનું સારો પ્લાસ્ટર કરવામાં આવ્યું હતું તથા તેમાં કડપ્પા પથ્થરની સ્લેબો પાથરવામાં આવી હતી. વિડિયોથી દર્શાવતું હતું કે તે સ્લેબો ત્યાં ઘણાં પહેલાં પાથરવામાં આવી હતી અને તાજેતરની ઉત્પત્તિની નહોતી.

૪૦. આલોક નાથ દત્તા (ઉપરોક્ત) માં, ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૬ અને કલમ ૨૭ની લાગુ પડતાશ અંગે, આ રીતે જણાવવામાં આવ્યું હતું :

કલમો ૨૫ અને ૨૬ના પાયામાં રહેલી નીતિ એવી છે કે કાયદાનો એક તત્ત્વગત નિયમ સ્થાપિત કરવામાં આવે કે પોલીસ સમક્ષ, અથવા પોલીસની અટકાયતમાં હોય ત્યારે કોઈપણ વ્યક્તિ સમક્ષ, જ્યારે પણ અને જ્યાં પણ કરવામાં આવેલી કબૂલાત, જો તે મેજિસ્ટ્રેટની તાત્કાલિક હાજરીમાં કરવામાં આવી ન હોય, તો તે કલમ ૨૪માં દર્શાવેલ પરિસ્થિતિઓ હેઠળ પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે અને તેથી, અધિનિયમની કલમ ૨૭માં જેટલી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે હદ સુધીના અપવાદ સિવાય, અગ્રાહ્ય ગણાશે.

૪૧. પુલુકુરી કોટ્ટૈયા વિરુદ્ધ કિંગ એમ્પરર, એ.આઈ.આર. ૧૯૪૭ પી.સી. ૬૭, આ પ્રસ્તાવના માટે પ્રાધિકૃત નિર્ણય છે કે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ,

૧૮૭૨ ની ધારા ૨૭ હેઠળ અભિપ્રેત “શોધાયેલ હકીકત” માં તે સ્થળનો સમાવેશ થાય છે જ્યાંથી વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હતી, તેમજ તે અંગે આરોપીનું જ્ઞાન પણ તેમાં આવે છે, પરંતુ તે બાબત અંગે આપવામાં આવેલી માહિતીનો સંબંધ તે પરિણામ સાથે સ્પષ્ટ રીતે હોવો જોઈએ, એમ જણાવતાં :

કલમને કાર્યરત કરવાની આવશ્યક શરત એ છે કે પોલીસ અધિકારીની અટકાયત હેઠળ કોઈપણ ગુનામાં આરોપિત વ્યક્તિ પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી માહિતીના પરિણામે કોઈ હકીકતની શોધ થઈ હોવાનું નિવેદિત કરવું આવશ્યક છે, અને ત્યારબાદ તે માહિતીનો એટલો જ ભાગ, જે તે રીતે શોધાયેલી હકીકત સાથે સ્પષ્ટપણે સંબંધિત હોય, પુરવાર કરી શકાય છે.

આગળ વધુમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું :

લોર્ડશીપ્સના મત મુજબ, કલમમાં આવેલું “શોધાયેલ તથ્ય” ને રજૂ કરાયેલ વસ્તુના સમકક્ષ ગણવું ભ્રાંતિપૂર્ણ છે; શોધાયેલ તથ્યમાં તે સ્થળનો સમાવેશ થાય છે જ્યાંથી વસ્તુ રજૂ કરવામાં આવે છે તેમજ તે અંગે આરોપીની જાણકારીનો પણ સમાવેશ થાય છે, અને આપવામાં આવેલ માહિતીનો સ્પષ્ટ અને નિર્દિષ્ટ સંબંધ આ તથ્ય સાથે હોવો આવશ્યક છે.

અટકાયતમાં રહેલા વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી એવી માહિતી કે "હું મારા મકાનની છતરમાં છુપાવી રાખેલ છરી રજૂ કરીશ" તે છરીની શોધ સુધી લઈ જતી નથી, કારણ કે છરીઓ તો ઘણાં વર્ષો પહેલાંથી જાણીતી અને શોધાયેલી વસ્તુઓ છે. તે તો માત્ર એટલી હકીકતની શોધ સુધી લઈ જાય છે કે માહિતી આપનારના જ્ઞાન મુજબ તેના મકાનમાં એક છરી છુપાવવામાં આવી છે, અને જો એ સાબિત થાય કે તે છરી ગુનાના આચરણમાં વપરાઈ હતી, તો આ રીતે શોધાયેલી હકીકત અત્યંત સંબંધિત છે.

૪૨. બોમ્બે વડી અદાલતે શ્રી શંકર ગોપાલ પાટીલ અને અન્ય વિરુદ્ધ/સ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, ૨૦૦૦ ૫ બી.સી.આર. ૩૬૦ માં ભિન્ન દષ્ટિકોણ અપનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો.

૪૩. પુલ્લુકુરી કોટ્ટયા (ઉપરોક્ત) માં પ્રતિપાદિત કાનૂની સિદ્ધાંતનો આ અદાલતે જાફર હુસૈન દસ્તગીર વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, ૧૯૬૯ ૨ એસ.સી.સી. ૮૭૨, શમશુક કન્વર વિરુદ્ધ યુ.પી. રાજ્ય, ૧૯૯૫ ૪ એસ.સી.સી. ૪૩૦ અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિરુદ્ધ દામન, ૨૦૦૦ ૬ એસ.સી.સી. ૨૬૯ માં વિચાર કર્યો છે, જેમાં આ અદાલતે તેને મંજૂરી સાથે પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો.

૪૪. અપીલકર્તા તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે એવો તર્ક કર્યો કે માત્ર એટલા માટે કે તપાસ દળને અપીલકર્તા દ્વારા કરાયેલ કથિત કબૂલાતને ધ્યાનમાં રાખીને ઘરમાં એક મૃતદેહ દફનાવવામાં આવ્યો હતો તે બાબતની પહેલેથી જ જાણ હતી, તેથી પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ લાગુ પડી શકશે નહીં; અમારાં મત મુજબ આ દલીલ યોગ્ય નહોતી. તપાસ અધિકારી સમક્ષ આપેલા પોતાના નિવેદનોમાં તેણે કબૂલાત કરી હતી; પરંતુ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય માત્ર એટલો જ તેનો ભાગ હતો જે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતો હોય, બાકીનો નહીં. અદાલત પુરાવાનું વિશ્લેષણ કરતી વખતે અને તેની મૂલવણી કરતી વખતે પોલીસ સમક્ષ કરાયેલી કબૂલાતનો નોંધ લઈ શકતી નથી.

૪૫. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલ અન્ય સામગ્રી પર આધારિત હોવો આવશ્યક છે. દોષિત્વના નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે કબૂલાતથી શરૂઆત કરીને તેના સમર્થનમાં પુષ્ટિકારક પુરાવા શોધવા અને ત્યારબાદ ફરી કબૂલાત તરફ પાછા વળવું પણ અનુમત્ય નથી.

૪૬. તેથી, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ના હેતુ માટે જે સંબંધિત હતું તે એ હતું કે અપીલકર્તાએ પોતે બતાવેલ અને તેની દ્વારા ચોક્કસપણે નિર્દેશિત કરવામાં આવેલ એક નિશ્ચિત સ્થળ તેની જ સૂચનાથી ખોદવામાં આવ્યું હતું અને ત્યાંથી એક મૃતદેહના અવશેષો તથા અન્ય વસ્તુઓ જપ્ત કરવામાં આવી હતી.

૪૭. અપીલકર્તાનો અને માત્ર અપીલકર્તાનો જ દોષ દર્શાવતા વિવિધ પરિસ્થિતિઓનું અમે ઉપરોક્ત ભાગમાં વર્ણન કર્યું છે. અમારી ચર્ચાઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે દરેક પરિસ્થિતિ સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી, જેના સંચિત પ્રભાવથી એ દર્શાય છે કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાની સાંકળની બધી કડીઓ સંપૂર્ણ છે અને દોષિત હોવાનો નિષ્કર્ષ સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થાય છે.

૪૮. અમે આ હકીકતથી અજાણ નથી કે ‘હોઈ શકે’ અને ‘હોવું જ જોઈએ’ વચ્ચે તત્ત્વગત રીતે નોંધપાત્ર ફરક છે અને વધુમાં, આ સ્વભાવના કેસમાં પુરાવાની મૂલવણી સામાન્ય કરતાં વધુ સાવધાનીપૂર્વક થવી આવશ્યક છે, જેથી ગુનાની આઘાતજનક પ્રકૃતિ તથ્યો અને કાયદાની નિષ્પક્ષ ન્યાયિક તપાસ સામે સહજ પ્રતિક્રિયા પ્રેરિત ન કરે.

૪૯. જોકે, પ્રશ્ન એ છે કે આ સ્વરૂપના કેસમાં મૃત્યુદંડ ફરમાવવો જોઈએ કે નહીં. અલોક નાથ દત્તા (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતને બચ્ચન સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, ૧૯૮૦ ૨ એસ.સી.સી. ૬૮૪ માં દર્શાવેલા "અત્યંત દુર્લભમાં દુર્લભ કેસો" શબ્દસમૂહના અર્થઘટન અંગે વિવિધ અભિપ્રાયો ધરાવતા મોટા પ્રમાણમાં નિર્ણયો પર વિચાર કરવાનો અવસર મળ્યો હતો.

૫૦. આ અદાલતને તેમાં આંતરરાષ્ટ્રીય મંચો પર વધી રહેલી માંગ તથા ખાસ કરીને નાગરિક અને રાજકીય અધિકારો સંબંધિત આંતરરાષ્ટ્રીય કરારના બીજા વૈકલ્પિક પ્રોટોકોલ અને માનવ અધિકારો અંગેના અમેરિકન બંધારણના પ્રોટોકોલમાં મૃત્યુદંડ રદ કરવામાં આવવો જોઈએ તે બાબતનો પણ નોંધ લેવા પ્રસંગ આવ્યો હતો.

૫૧. હાલમાં, પ્રિવી કાઉન્સિલે રેચેસ વિરુદ્ધ રી., ૨૦૦૨ યુ.કે.પી.સી. ૧૧ અને હ્યુઝ, રી. વિરુદ્ધ સેન્ટ લુસિયા, ૨૦૦૨ યુ.કે.પી.સી. ૧૨ માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતના મિથુ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, ૧૯૮૩ ૨ એસ.સી.આર. ૬૯૦૩ ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરીને, એવું અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે ફરજિયાત મૃત્યુદંડ અસંવિધાનિક છે.

૫૨. મૃત્યુદંડનું ઉન્મૂલન વકીલાતનો વિષય બનતું નથી અને વાસ્તવમાં તેનું સમર્થન પણ કરી શકાય તેમ નથી; પરંતુ જે બાબત ગંભીર વિચારણા માંગે છે તે એ છે કે, જ્યાં સુધી કોઈ અસાધારણ પરિસ્થિતિ અસ્તિત્વમાં ન હોય અને તે મામલો "અત્યંત દુર્લભમાંથી અત્યંત દુર્લભ" કેસોના વ્યાપમાં આવે છે એવું નિષ્કર્ષ ન નીકળે, ત્યાં સુધી આ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં ન આવવો જોઈએ કે કેમ. અદાલતોનો અભિગમ પોતાનો વિચારપ્રવાહ માત્ર "દુર્લભ" કેસની ઓળખ સુધી મર્યાદિત રાખવાનો ન હોવો જોઈએ. "અત્યંત દુર્લભમાંથી અત્યંત દુર્લભ" કેસ એવો

પ્રયોગ આ અદાલતની બંધારણીય પીઠ દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યો છે અને તેથી તેનો અર્થસભર ઉપયોગ થવો આવશ્યક છે.

૫૩. એ નોંધવા રસપ્રદ છે કે બચન સિંહ વિરુદ્ધ/રાજ્ય પંજાબ, ૧૯૮૨ ૩ એસ.સી.સી. ૨૪ માં ભગવાનતી, ન્યાયાધીશે પોતાનો ભિન્ન મત વ્યક્ત કરતી વખતે નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું :

–મૃત્યુદંડ લાદવામાં આવતી આ મનમાની આપણા અદાલતોની વિખરાયેલી પીઠ રચનાના કારણે નોંધપાત્ર રીતે વધુ ઉગ્ર બને છે, જ્યાં પીઠો અનિવાર્ય રીતે સમયાંતરે વિવિધ ક્રમ અને સંયોજનથી રચાતી રહે છે અને હત્યાના ગુનાને સંબંધિત કેસો ક્યારેક એક પીઠ સમક્ષ, ક્યારેક બીજી પીઠ સમક્ષ, તો ક્યારેક ત્રીજી પીઠ સમક્ષ અને આમ આગળ સુનાવણી માટે આવે છે. પ્રોફેસર બ્લેકશિલ્ડે ઇન્ડિયન લો ઇન્સ્ટિટ્યૂટના જર્નલના ખંડ ૨૧ માં પ્રકાશિત ભારતમાં મૂડી દંડ વિષયક પોતાના લેખમાં દર્શાવ્યું છે કે પીઠની રચનાની પ્રથા મૃત્યુદંડ લાદવામાં મનમાનીને કેવી રીતે પ્રોત્સાહન આપે છે. સર્વવિદિત છે કે જ્યાં સુધી સર્વોચ્ચ અદાલતનો પ્રશ્ન છે, વર્ષો દરમિયાન ન્યાયાધીશોની સંખ્યા વધેલી હોવા છતાં, મૂડી દંડના કેસોની સુનાવણી કરતી પીઠોમાં ન્યાયાધીશોની સંખ્યા વાસ્તવમાં ઘટી ગઈ

છે. હવે મોટાભાગના કેસો બે-ન્યાયાધીશોની પીઠો દ્વારા સાંભળવામાં આવે છે. પ્રોફેસર બ્લેકશિલ્ડે એવા ૭૦ કેસોનું સારસંગ્રહ તૈયાર કર્યું હતું જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે હત્યાના ગુનામાં આરોપીને સજા નક્કી કરતાં જીવન અને મૃત્યુ વચ્ચે પસંદગી કરવી પડી હતી અને આ ૭૦ કેસોનું વિશ્લેષણ કરતાં તેમણે દર્શાવ્યું છે કે ૨૮.૦૪.૧૯૭૨ થી ૮.૦૩.૧૯૭૬ દરમિયાન સર્વોચ્ચ અદાલતના માત્ર ૧૧ ન્યાયમૂર્તિઓ એવા હતા જેઓ ૧૦ ટકા અથવા તેથી વધુ કેસોમાં ભાગીદાર રહ્યા હતા. તેમણે આ ૧૧ ન્યાયાધીશોને દયાળુતાના વધતા ક્રમમાં યાદીબદ્ધ કર્યા હતા, જેમાં દરેક ન્યાયાધીશ માટે પ્લસ મતનો હિસ્સો (અર્થાત્ મૃત્યુદંડના સમર્થનમાં આપેલા મત) અને કુલ મતનો અનુપાત આધારરૂપ રાખ્યો હતો, અને દર્શાવ્યું હતું કે આ આંકડાકીય વિગતો બતાવે છે કે જીવન અને મૃત્યુના પ્રશ્ન અંગેની ન્યાયિક પ્રતિક્રિયા ન્યાયાધીશ પ્રમાણે બદલાય છે. નોંધપાત્ર બાબત એ છે કે પ્રોફેસર બ્લેકશિલ્ડે વિશ્લેષિત કરેલા ૭૦ કેસોમાંથી ૩૭ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૫૪, ઉપકલમ (૩) અમલમાં આવ્યા પછીના સમયગાળાને સંબંધિત હતા. જો ૮.૦૩.૧૯૭૬ પછી સર્વોચ્ચ અદાલતે નક્કી કરેલા કેસોના સંદર્ભમાં આવું જ અભ્યાસ કરવામાં આવે, કારણ કે પ્રોફેસર બ્લેકશિલ્ડે કરેલો સર્વે આ તારીખ સુધી મર્યાદિત હતો, તો તે વિશ્લેષણમાંથી પણ અસંગતતા અને મનમાનીનું એ જ સ્વરૂપ પ્રકાશમાં આવશે, કેમ કે મારવું કે ન મારવું તે

અંગેનો નિર્ણય મોટાભાગે પીઠની રચનાથી માર્ગદર્શિત થતો હોય છે. ઉદાહરણ તરીકે ૯.૦૨.૧૯૭૯ના રોજ નક્કી કરાયેલ રાજેન્દ્ર પ્રસાદનો કેસ લો. આ કેસમાં રાજેન્દ્ર પ્રસાદને ફટકારાયેલ મૃત્યુદંડ કૃષ્ણ અચ્યર, ન્યાયાધીશ અને દેસાઈ, ન્યાયાધીશનો સમાવેશ કરતી બહુમતી દ્વારા આજીવન કેદમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવ્યો હતો; એ.આર. સેન, ન્યાયાધીશે અસહમતિ વ્યક્ત કરી હતી અને તેમનો મત હતો કે મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ થવી જોઈએ. તેવી જ રીતે, અમારી સમક્ષના એક કેસમાં, એટલે કે બચ્ચન સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબમાં, જ્યારે તે પ્રથમ વખત કૈલાસમ અને સરકારિયા, ન્યાયાધીશોની પીઠ સમક્ષ સાંભળવામાં આવ્યો, ત્યારે કૈલાસમ, ન્યાયાધીશનો નિશ્ચિત મત હતો કે રાજેન્દ્ર પ્રસાદના કેસમાં બહુમતીનો નિર્ણય ખોટો હતો અને એ જ કારણસર તેમણે તે કેસને બંધારણીય પીઠને સોંપ્યો હતો. તેવી જ રીતે દલબીર સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબમાં, કૃષ્ણ અચ્યર, ન્યાયાધીશ અને દેસાઈ, ન્યાયાધીશનો સમાવેશ કરતી બહુમતીનો મત હતો કે દલબીર સિંહ પર લાદાયેલ મૃત્યુદંડને આજીવન કેદમાં રૂપાંતરિત કરવો જોઈએ, જ્યારે એ.આર. સેન, ન્યાયાધીશ રાજેન્દ્ર પ્રસાદના કેસમાં તેમના દ્વારા લેવામાં આવેલા મૂળ મત પર અડગ રહ્યા હતા અને મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ કરવા તરફ ઝુકાવ ધરાવતા હતા. આ રીતે સ્પષ્ટ થાય છે કે મૃત્યુદંડ ફટકારવો કે નહીં તે અંગેના વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ નોંધપાત્ર હદે

પીઠ રચતા ન્યાયાધીશોના મૂલ્યતંત્ર અને સામાજિક દાર્શનિક દષ્ટિકોણ પર આધારિત રહે છે...

૫૪. મૃત્યુદંડ ફટકારવાના પ્રશ્નમાં પણ સમપ્રમાણતાના સિદ્ધાંતનો અમલ કરવામાં આવ્યો હોય એવા આ અદાલતના નિર્ણયો ની શ્રેણીથી અમે અજાણ નથી.

૫૫. આ કેસમાં અમને ઉક્ત દષ્ટિકોણની યોગ્યતા કે અન્યથા અંગે વિચારણા કરવાની જરૂર નથી. જોકે આવું કરવું પણ આવશ્યક નથી, તેમ છતાં આ સંદર્ભમાં કાયદાના કેટલાક વિકાસનો અમે ઉદ્દેશ કરી શકીએ છીએ.

૫૬. ઇંગ્લેન્ડના ફોજદારી ન્યાય અધિનિયમ, ૧૯૯૧ એ અનુપાતિત્વના સિદ્ધાંતને માર્ગદર્શક સિદ્ધાંત તરીકે પ્રસિદ્ધપણે સ્વીકાર્યો હતો. પરંતુ ૧૯૯૧ના આ વિધાન પછી, દંડનિર્ધારણના ક્ષેત્રમાં ઘણાં સુધારાઓ થયા છે અને ફોજદારી ન્યાય અધિનિયમ, ૨૦૦૩ દંડનિર્ધારણના હેતુઓનો એક નવો સમૂહ રજૂ કરે છે. અધિનિયમની કલમ ૧૪૨ દંડનિર્ધારણના હેતુઓ તરીકે નીચેના મુદ્દાઓ નિર્દિષ્ટ કરે છે:

"૧૪૨ દંડનિર્ધારણના હેતુઓ

(૧) કોઈપણ અદાલતે, કોઈ ગુનેગારને તેના ગુનાના સંદર્ભમાં હાથ ધરતી વખતે, દંડનિર્ધારણના નીચેના હેતુઓનું ધ્યાનમાં લેવું ફરજિયાત છે—

(એ) અપરાધીઓની સજા,

(બી) ગુનામાં ઘટાડો (જેમાં પ્રતિબંધાત્મક ભય દ્વારા થતો તેનો ઘટાડો પણ સમાવેશ થાય છે),

(સી) ગુનેગારોના સુધારણા અને પુનર્વસન,

(ડી) જાહેર જનતાનું રક્ષણ, અને

(ઈ) ગુનેગારો દ્વારા તેમની ગુનાહિત કૃત્યોથી પ્રભાવિત થયેલ વ્યક્તિઓને પ્રતિકર આપવું."

૫૭. આ સંદર્ભમાં, વર્ષ ૨૦૦૧ના હોલિડે અહેવાલ (મેકિંગ પનિશમેન્ટ્સ વર્ક) નો પણ ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે, જેમાં ઇંગ્લેન્ડ અને વેલ્સમાં સજાની રચના અંગે કેટલાક રસપ્રદ અવલોકનો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. એ જ અનુસંધાને, વર્ષ ૨૦૦૨ના એક શ્વેતપત્રે સુધારાઓ માટેનો પક્ષ સમર્થિત કર્યો હતો અને પ્રમાણાનુપાતિતાના સિદ્ધાંતમાંથી ફેરફાર સૂચવ્યો હતો.

૫૮. અંતે, સજાનિર્ધારણ વિષયક શાસ્ત્રીય અભ્યાસ, જે તેના સૂચનોમાં અત્યંત વૈવિધ્યસભર રહ્યો છે, તે નિશ્ચિતપણે આ મુદ્દે સર્વસંમતિ ધરાવે છે કે સજાનિર્ધારણના પાસાં અંગે કોઈપણ નિર્ણય લેવા માટે એકથી વધુ પરિબલોના મૂલવણની આવશ્યકતા રહે છે અને સજાનિર્ધારણના કોઈ એક જ આદર્શના એકમાત્ર અનુસરણથી અન્ય તેટલાં જ તાત્કાલિક પરિમાણો અને હેતુઓની અવગણના થવાની સંભાવના રહે છે.

૫૯. અમારાં અહીં દંડનિર્ધારણ અંગેની કોઈ નીતિ નથી, જ્યારે કેટલાક અન્ય દેશોમાં એવી નીતિ છે. ઇંગ્લેન્ડમાં "ગાઈડલાઈન ચુકાદાઓ" ની સંકલ્પના છે, જેને કાયદા દ્વારા પ્રેરિત મોડેલ કરતાં ન્યાયાધીશ સંચાલિત દંડનિર્ધારણ મોડેલ તરીકે માનવામાં આવે છે. કલમ ૩૫૪(૩) સૂચવે છે કે ભારતીય કાયદો ભાગરૂપે કાયદા દ્વારા પ્રેરિત દંડનિર્ધારણ માર્ગદર્શનને આગળ વધારે છે. તેથી તેને પૂર્ણ અસર આપવી આવશ્યક છે.

૬૦. વિવિધ પરિસ્થિતિઓમાં સજાના આરોપણ સંબંધિત માર્ગદર્શિકા નિર્ધારિત કરવા માટે આવા મામલાઓને ઉચ્ચતર અદાલતોને સંદર્ભિત કરવાની અમારી કોઈ પ્રથા નથી.

૬૧. તેથી, આપણા દેશમાં, દરેક કેસને તેની પોતાની યોગ્યતાના આધારે વિચારવામાં આવવો પડી શકે છે.

૬૨. એ નોંધવું થોડું રસપ્રદ થઈ શકે છે કે ફરમન વિરુદ્ધ/જ્યોર્જિયા, ૧૯૭૨ ૪૦૮ યુએસ ૨૩૮ માં મૃત્યુદંડના અમલમાં એક નિશ્ચિત હદ સુધી સુસંગતતા હોવાની આવશ્યકતા અંગે નિર્ણય આપવામાં આવ્યો હતો.

ન્યાયાધીશ સ્ટ્યુઅર્ટે ઠરાવ્યું કે:

મૃત્યુદંડની સજા અન્ય તમામ પ્રકારની ફોજદારી સજાઓથી માત્ર પ્રમાણમાં નહીં, પરંતુ સ્વભાવમાં ભિન્ન છે. તેની સંપૂર્ણ અપરિવર્તનીયતાને કારણે તે અનન્ય છે. ફોજદારી ન્યાયના મૂળ હેતુ તરીકે દોષિતના પુનર્વસનના અસ્વીકારને કારણે પણ તે અનન્ય છે. અને અંતે, અમારી માનવતાની કલ્પનામાં જે કંઈ આવરી લેવાયું છે, તેના સર્વથા ત્યાગને કારણે પણ તે અનન્ય છે.

*** **

આ મૃત્યુદંડની સજાઓ એ જ રીતે ફૂર અને અસામાન્ય છે જેમ વીજળી પડવી ફૂર અને અસામાન્ય હોય છે. કારણ કે, ૧૯૬૭ અને ૧૯૬૮માં બળાટકાર અને હત્યાના ગુનાઓમાં દોષિત ઠરાવવામાં આવેલ તમામ વ્યક્તિઓમાંથી, જેમાંથી ઘણી આ અરજદારો જેટલી જ નિંદનીય હતી, આ અરજદારો એ અનિયંત્રિત રીતે પસંદ કરાયેલા થોડાક વ્યક્તિઓના સમૂહમાં આવે છે, જેઓ પર વાસ્તવમાં મૃત્યુદંડની સજા લાદવામાં આવી છે."

૬૩. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના બંધારણના આઠમા સુધારા (સુધારો ૮: અતિશય જામીન માગવામાં નહીં આવે, ન તો અતિશય દંડ લાદવામાં આવશે, ન તો ફૂર અને અસામાન્ય દંડ આપવામાં આવશે) નું અર્થઘટન કરતાં ન્યાયમૂર્તિ બ્રેનનએ ફરમન પ્રકરણમાં નોંધ્યું હતું:

કોઈ દંડ માનવ ગૌરવ સાથે સુસંગત છે કે કેમ તે નક્કી કરતી વખતે, કલમમાં અંતર્નિહિત બીજા એક સિદ્ધાંતથી પણ અમને સહાય મળે છે — તે એ છે કે રાજ્ય મનમાની રીતે કઠોર દંડ ફરમાવી શકતું નથી. આ સિદ્ધાંત આ ધારણામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે કે રાજ્ય ત્યારે માનવ ગૌરવનો આદર કરતું નથી, જ્યારે તે કોઈ કારણ વિના કેટલાક લોકોને એવો કઠોર દંડ ફરમાવે છે જે તે અન્ય લોકોને ફરમાવતું નથી. ખરેખર,

"ફૂર અને અસામાન્ય દંડ" એવા શબ્દો પોતે જ કઠોર દંડના મનસ્વી આરોપણની નિંદા સૂચવે છે.

૬૪. આ પ્રસંગે હરબન્સ સિંહ વિરુદ્ધ યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૨ એસ.સી. ૮૪૯ નો ઉલ્લેખ કરવો મહત્વપૂર્ણ છે. તે કેસમાં, ચાર સભ્યોના એક કુટુંબની સંયુક્ત રીતે હત્યા કરવામાં સમાન ભાગ ભજવવા બદલ ત્રણ વ્યક્તિઓને નીચલી અદાલતે મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી હતી. ત્રણેયની સજાની પુષ્ટિ વડી અદાલતે કરી હતી. તેઓ પૈકી દરેકે જુદી જુદી સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન દ્વારા, ત્રણ અલગ અલગ ખંડપીઠ સમક્ષ, સર્વોચ્ચ અદાલતનો દરવાજો ખટખટાવ્યો હતો. એક આરોપીની અરજી નામંજૂર કરવામાં આવી હતી અને તેની વાસ્તવમાં ફાંસી આપવામાં આવી હતી. બીજા આરોપીની અરજી મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને તેની મૃત્યુદંડની સજાને આજીવન કેદમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવી હતી. અને ત્રીજા આરોપીની અરજી પણ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. તેણે પુનર્વિચાર અરજી દાખલ કરી હતી, જે પણ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી, અને કાર્યપાલિકાએ દયાની અરજી સ્વીકારવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. ત્યારબાદ તેણે આ મનસ્વીતા પ્રકાશમાં લાવતા સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ બીજી અરજી કરી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે રાષ્ટ્રપતિને તેની સજા આજીવન કેદમાં રૂપાંતરિત કરવાની ભલામણ કરી હતી. ચંદ્રચૂડ ન્યાયાધીશે, મૃત્યુ પામેલા આરોપીના અવસાન અંગે વ્યથા વ્યક્ત કરતાં, આ પ્રમાણે જણાવ્યું હતું :

જીતા સિંહના ભાગ્યમાં મરણોત્તર નૈતિક ઉપદેશ સમાયેલો છે. અમે જે દિશાનિર્દેશ આપવાનો પ્રસ્તાવ રાખીએ છીએ તેનાથી તેને કોઈ લાભ થઈ શકશે નહીં, કારણ કે હવે તે માનવી અદાલતોની પ્રક્રિયાનાં પાર જઈ ચૂક્યો છે.

૬૫. આ સંદર્ભમાં ન્યૂનતમ દંડ અને મહત્તમ દંડના નિર્ધારણ વિષે બેથમનું વિમર્શ માર્ગદર્શક માપદંડ તરીકે કામ કરે છે. દંડવિધિના સિદ્ધાંતો નામના પોતાના વિખ્યાત ગ્રંથમાં બેથમે ગુનાઓ અને દંડ વચ્ચે અનુપાત સ્થાપિત કરવાની પ્રસ્તાવના મૂકી છે. પરંતુ તે ઉપદેશાત્મક સમજણ કરતાં ભવિષ્યવાણી સમાન સમજણ સામે ચેતવણી આપે છે. અહીં અમે દંડનિર્ધારણના ક્ષેત્રમાં સમપ્રમાણિતાના સિદ્ધાંતનું શું સ્થાન છે તેની વધુ વિગતમાં જઈએ છીએ. સમપ્રમાણિતાનો પ્રથમ નિયમ આ મંડેટ કરે છે:

ગુનાથી થયેલા લાભના મૂલ્યને વટાવી શકે તેટલી પૂરતી જેટલી સજાનું મૂલ્ય હોય, તેનાથી કોઈપણ સ્થિતિમાં ઓછું ન હોવું જોઈએ.

ન્યૂનતમ દંડની ચર્ચા કરતાં બેન્થમ આ રીતે નોંધે છે ;

દંડો અત્યંત અલ્પ અથવા અત્યંત કઠોર હોઈ શકે છે; અને તેમને અત્યંત અલ્પ ન રાખવા માટે જેમ કારણો છે, તેમ તેમને અત્યંત કઠોર ન રાખવા માટે પણ કારણો છે. ‘ન્યૂનતમ’ અને ‘મહત્તમ’ જેવા શબ્દો આ પ્રશ્નના બે અતિરેકોને દર્શાવવા માટે ઉપયોગી બની શકે છે, અને બંને સમાન ધ્યાનની માંગ કરે છે.

આ અત્યંતોમાંના પ્રથમના પક્ષે દંડની મર્યાદાઓ નિર્ધારિત કરવા માટે, અમે તેને એક નિયમ તરીકે પ્રતિપાદિત કરી શકીએ છીએ:

કે દંડનું મૂલ્ય કોઈપણ સ્થિતિમાં ગુનાથી પ્રાપ્ત થનાર લાભના મૂલ્યને વટાવી જાય એટલું પૂરતું હોય તેનાથી ઓછું ન હોવું જોઈએ.

અપરાધના લાભથી માત્ર નાણાકીય લાભ જ નહીં, પરંતુ દરેક એવો વાસ્તવિક કે પ્રતીત થતો લાભ સમજવો જોઈએ, જેણે અપરાધ કરવાના હેતુરૂપે પ્રેરણા તરીકે કાર્ય કર્યું હોય."

૬૬. અહીં આ બાબતની મૂલવણી કરવી જરૂરી છે કે કાયદેસર રીતે નિર્ધારિત લઘુત્તમ સજા ગુનાની મૂળભૂત ગંભીરતાને ધ્યાનમાં લે છે અને ગુનાથી પ્રાપ્ત થતા લાભને વટાવી જવા માટે પૂરતી હોય છે. મુખ્ય પ્રશ્ન મહત્તમ સજા નક્કી કરવા માટેના માપદંડોનો છે. મહત્તમ સજા નક્કી કરવાની બાબતમાં સાવચેતીનો માર્ગ નિર્ધારિત કરતાં બેન્ચમ આ રીતે પ્રતિપાદિત કરે છે:

"દંડ, તે જે કોઈ સ્વરૂપ ધારણ કરે, તે એક અનિષ્ટ છે...

દંડની નીચી મર્યાદા તેની ઉચ્ચ મર્યાદા કરતાં વધુ સ્પષ્ટ રીતે નિર્ધારિત થયેલી છે. શું અતિ ઓછું છે તે, શું અતિ વધુ છે તેની સરખામણીએ, વધુ સ્પષ્ટ રીતે નજરે પડે છે. જે પૂરતું નથી તે સહેલાઈથી દેખાઈ આવે છે, પરંતુ અતિરેકને એટલી ચોક્કસતાથી અલગ પાડવું શક્ય નથી. માત્ર અંદાજપૂર્વકની નજીક પહોંચ જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પ્રલોભનોની તીવ્રતામાં રહેલી અનિયમિતતાઓ કાયદાનિર્માતાને પોતાના દંડોમાં વધારો કરવા માટે મજબૂર કરે છે, જ્યાં સુધી તે માત્ર મનુષ્યોની સામાન્ય ઇચ્છાઓને રોકવા માટે પૂરતા ન રહે; પરંતુ અસામાન્ય રીતે ઉશ્કેરાયેલી તેમની ઇચ્છાઓની ઉગ્રતાને રોકવા માટે પણ પૂરતા થાય.

સૌથી મોટો ભય ન્યૂનતમ તરફની ભૂલમાં રહેલો છે, કારણ કે તેવા કિસ્સામાં દંડ નિષ્પ્રભ બની જાય છે; પરંતુ આવી ભૂલ થવાની શક્યતા સૌથી ઓછી હોય છે, કેમ કે તેનાથી બચવા માટે થોડોક ધ્યાન પૂરતું થાય છે; અને જ્યારે આવી ભૂલ અસ્તિત્વમાં હોય છે, ત્યારે તે એક જ સમયે સ્પષ્ટ અને પ્રગટ હોય છે તથા તેનું નિવારણ કરવું સહેલું હોય છે. તેના વિરુદ્ધ, મહત્તમ તરફની ભૂલ એવી છે કે જેના તરફ કાયદેસભ્યો અને સામાન્ય રીતે લોકો સ્વાભાવિક રીતે ઝૂકે છે; જોખમી અને નીચ તરીકે દર્શાવાયેલા વ્યક્તિઓ પ્રત્યેની દ્વેષભાવના, અથવા તેમના પ્રત્યે કરુણાભાવનો અભાવ, તેમને અયોગ્ય કડકાઈ તરફ આગળ ધપાવે છે. તેથી, સૌથી વધુ સાવચેતી આ બાજુએ રાખવી જોઈએ, કારણ કે ભૂલ કરવાની સૌથી વધુ વૃત્તિ પણ આ જ બાજુએ દર્શાવવામાં આવી છે."

૬૭. આ જ મુદ્દા પર બેકેરિયાએ પોતાના ઐતિહાસિક ગ્રંથ ‘ઓફ કાઈમ્સ એન્ડ પનિશમેન્ટ્સ’માં સજાના પ્રતિશોધાત્મક આધારની નિંદા કરી હતી.

દંડનો હેતુ માત્ર એટલો જ હોઈ શકે કે ગુનેગારને પોતાના દેશબાંધવો વિરુદ્ધ નવા ગુનાઓ કરવા પરથી રોકવો અને અન્ય લોકોને પણ તેમ કરવાથી નિવારવા. તેથી, દંડો અને તેમને અમલમાં મૂકવાની પદ્ધતિ ગુનાના સમોચિત પ્રમાણમાં એવી પસંદ કરવી જોઈએ કે જેથી મનુષ્યોના મન પર

સૌથી વધુ અસરકારક અને કાયમી છાપ પડે, અને ગુનેગારના શરીર પર સૌથી ઓછી પીડાદાયક અસર થાય.

દંડ અસરકારક થવા માટે એટલું પૂરતું છે કે દંડથી થતું અનિષ્ટ ગુનામાંથી અપેક્ષિત લાભ કરતાં વધુ હોવું જોઈએ; અને આ વધારામાં દંડની નિશ્ચિતતા તથા અપેક્ષિત લાભના નુકસાનની ગણતરી કરવી જોઈએ. તેથી, આથી વધુ જે કંઈ હોય તે અનાવશ્યક છે અને તેથી ત્રાસી છે."

૬૮. કોઈ ગુનામાં મહત્તમ સજા નિર્ધારિત કરતી વખતે સાવચેતી રાખવાની સ્પષ્ટ અને સહેલાઈથી જાણી શકાય તેવી આવશ્યકતા છે. તેમજ અનુસંગરૂપે, કાયદાની અદાલત દ્વારા મહત્તમ સજા લાગુ કરતાં પહેલાં આરોપી સંબંધિત પરિમાણોની ગહન અને સંપૂર્ણ તપાસ થવી આવશ્યક છે. તેથી આ સંદર્ભમાં ન્યાયતંત્રને રહેલ વિવેકાધિકાર (મહત્તમ સજા જાહેર કરવા બાબતે) અત્યંત નિર્ણાયક અને મૂળભૂત મહત્વ ધરાવે છે. કારણો વિગતવાર દર્શાવવા આવશ્યક છે, જેથી સ્પષ્ટ થાય કે મહત્તમ સજા સિવાયની કોઈપણ સજા પૂરતી રહેશે નહીં. આ સજાનિર્ધારણનો એક સામાન્ય અને પ્રાચીન નિયમ છે, જેને કલમ ૩૫૪(૩) હેઠળ કાયદેસર માન્યતા આપવામાં આવી છે.

૬૯. અન્ય અધિકારક્ષેત્રોના નિર્ણયો અને/અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય મંચોમાં તાજેતરમાં રહેલી પ્રવૃત્તિનો ઉલ્લેખ બંધનકારક પૂર્વનિર્ણય તરીકે કે પ્રેરક મૂલ્યરૂપે પણ કરવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ આ યુગમાં અદાલત બહારની દુનિયા તરફની પોતાની બારી પર આંખ ઢાંકી દેવાની સ્થિતિમાં રહી શકતી નથી.

૭૦. અહીં ઉલ્લેખ કરવો નોંધપાત્ર છે કે કાયદા આયોગે તેના ૧૯૬૭ના અહેવાલમાં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે મૃત્યુદંડ ગુનાને અટકાવનાર નિરોધક તરીકે કાર્ય કરે છે. જોકે, તેણે આ સ્વીકાર્યું હતું કે આ કહેવાતી નિરોધક અસરો આંકડાઓથી સાબિત થતી નહોતી. તેણે વધુમાં એમ પણ જણાવ્યું હતું કે આંકડાઓ તે અસરોને ખોટી પણ સાબિત કરતા નહોતા.

૭૧. મૃત્યુદંડ વિષેના ન્યાયિક દષ્ટિકોણનો અનુસરણ કરતાં, શરૂઆત જગમોહન સિંહ પ્રકરણ ૧૯૭૩ થી કરી શકાય, જેમાં આ સર્વોચ્ચ અદાલતે કાનૂન આયોગ સાથે સહમતિ દર્શાવી હતી કે મૂડી દંડ જાળવી રાખવો જોઈએ. પરંતુ અનુગામી પ્રકરણો, જેમ કે એદિંગા અનમ્મા ૧૯૭૪ અને રાજેન્દ્ર પ્રસાદ ૧૯૭૯, માં આ સર્વોચ્ચ અદાલતમાં ભિન્નમતિના સ્વરો ઉઠતા જોવા મળ્યા. તેના પરિણામે બચ્ચન સિંહ ૧૯૮૦ પ્રકરણની સંવિધાનિક ખંડપીઠ સમક્ષ સુનાવણી કરવામાં આવી.

૭૨. રાજેન્દ્ર પ્રસાદ વિરુદ્ધ/એસ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., ૧૯૭૯ ૩ એસ.સી.આર. ૬૪૬, માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે મૃત્યુદંડ ફરમાવવા માટે આવશ્યક વિશેષ કારણો ગુના સાથે નહીં પરંતુ ગુનેગાર સાથે સંબંધિત હોવા જોઈએ. તે માત્ર ત્યારે જ ફરમાવી શકાય, જો રાજ્ય અને સમાજની સુરક્ષા તથા સામાન્ય જનહિતમાં જાહેર વ્યવસ્થા એ એવો માર્ગ અપનાવવા માટે બાધ્ય કરતી હોય.

૭૩. યુ.કે. માં મૃત્યુદંડ ૧૯૬૫ માં રદ કરવામાં આવ્યો હતો. યુરોપિયન યુનિયનના સભ્ય-રાજ્યોમાં મૃત્યુદંડ હોઈ શકતો નથી. કેનેડામાં, ૧૯૭૬ માં મૃત્યુદંડ રદ થયા પછી, હત્યાનો દર ઘટ્યો હતો. ૨૦૦૦ માં, કેનેડામાં ૫૪૨ હત્યાના બનાવો હતા, જે ૧૯૯૮ કરતાં ૧૬ ઓછા અને ૧૯૭૫ કરતાં ૧૫૯ ઓછા હતા (મૂડી દંડ રદ થતા તેના પૂર્વેનું એક વર્ષ). ૧૯૯૭ માં, મેસેચ્યુસેટ્સના એટોર્ની-જનરલે જણાવ્યું હતું: "મૃત્યુદંડથી હત્યાનો દર ઘટે છે તેવું વિશ્વસનીય પુરાવાનું એક પાણી કણ નથી. હકીકતમાં, મૃત્યુદંડ વિના મેસેચ્યુસેટ્સમાં હત્યાનો દર રાષ્ટ્રીય સરેરાશના લગભગ અડધો છે."

૭૪. દક્ષિણ આફ્રિકાની બંધારણીય અદાલતે ૧૯૯૫માં સર્વસંમતિથી એવો નિર્ણય આપ્યો હતો કે હત્યાના ગુનામાં મરણદંડ દેશના બંધારણનું ઉલ્લંઘન કરે છે. ૧૧૮થી વધુ દેશોએ કાયદાકીય રીતે અથવા વ્યવહારમાં મરણદંડને રદ કર્યો છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય નાગરિક કરાર સાથે જોડાયેલો બીજો વૈકલ્પિક પ્રોટોકોલ, જે ૧૯૯૧માં અમલમાં આવ્યો હતો, મરણાદંડના ઉચ્છેદનો અનિવાર્ય નિર્દેશ આપે છે.

૭૫. જે કંઈ પણ "ગુણો", "દોષો" અથવા "ટીકા" હોય, સમાજમાં અન્યાયીપણાની આશા રાખી શકાય નહીં. ભયપ્રેરક અથવા નિવારક સિદ્ધાંતનો મૃત્યુદંડ લાદવા બાબતે કદાચ કોઈપણ પ્રકારનો ઉપયોગ જ ન હોઈ શકે. કાયદો પોતે જ આદેશ આપે છે કે મૃત્યુદંડ લાદવા માટે વિશેષ કારણો દર્શાવવાના રહે છે. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૫૪ ની ઉપકલમ (૩) અનુસાર મૃત્યુદંડ આપવો અપવાદરૂપ છે. જ્યારે અન્ય ગુનાઓના કરણ માટે, કોઈ એક અથવા બીજી સિદ્ધાંતનો, ન્યાયસંગત રીતે કે અન્યથા, આશરો લેવાઈ શકે, ત્યારે મૃત્યુદંડ ફટકારવા માટે બહુ મોટી સંખ્યામાં પરિબળો ધ્યાનમાં રાખવા જરૂરી બને છે.

૭૬. રેણુકા બાઈ ઉર્ફે રિકુ ઉર્ફે રતન અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, ૨૦૦૬ ૭ એસ.સી.સી. જજરમાં, બાલકૃષ્ણન, ન્યાયાધીશે (જે તે સમયે માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ હતા) એવા કેસમાં, જેમાં અપીલકર્તાઓએ સાત બાળકોનું અપહરણ કરીને અત્યંત ઘૃણાસ્પદ રીતે તેમની હત્યા કરી હતી, મૃત્યુદંડ ફરમાવતા નીચે મુજબ પણ નોંધ્યું હતું :

"૩૬-અમે કેસના સમગ્ર પાસાનું સાવધાનીપૂર્વક વિચારી લીધું છે અને ગુનાશાસ્ત્રમાં દંડ નિર્ધારણ પ્રણાલીની નવી પ્રવૃત્તિઓ પ્રત્યે પણ સંપૂર્ણપણે સજાગ છીએ-"

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૭૭. તે જ રીતે ભીમાશ્યા અને અન્ય વિરુદ્ધ સુશ્રી જાનાબી @ જાનાવ્વા, ૨૦૦૬ ૧૪ સ્કેલ ૨૭ માં, ડૉ. પસાયત, ન્યાયાધીશે મૃત્યુદંડ આપવાના પ્રશ્ન અંગેનો સર્વાંગી વ્યાપક અભિગમ ધ્યાનમાં લીધો હતો.

૭૮. તેથી, આ નવી પ્રવૃત્તિને માત્ર યોગ્ય સજા નિર્ધારિત કરવા માટે જ ધ્યાનમાં લેવાય તેવી છે.

૭૯. અમે એ પણ નોંધ કરી શકીએ છીએ કે રામ સિંહ વિરુદ્ધ સોનિયા અને અન્ય, ૨૦૦૭ ૩ સ્કેલ ૧૦૬ માં, તેવા કેસમાં મૃત્યુદંડની સજા યથાવત રાખવામાં આવી હતી જેમાં આરોપીએ માત્ર તેના સાવકા ભાઈ અને તેના સમગ્ર પરિવારનો, જેમાં ૪૫ દિવસ, ૨ ૧/૨ વર્ષ અને ૪ વર્ષના ત્રણ નાનાં બાળકોનો સમાવેશ થતો હતો, જ જીવન અંત કર્યું નહોતું પરંતુ પોતાના પિતા, માતા અને બહેનની પણ અત્યંત શૈતાની ઢબે હત્યા કરી હતી, જેથી તેના પિતા પોતાની મિલકત તેના સાવકા

ભાઈ અને તેના પરિવારને આપી ન શકે. ઉપરોક્ત અસાધારણ પરિસ્થિતિમાં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"પ્રશ્નમાં રહેલી હત્યાઓ એવી શૈતાની રીતથી કરવામાં આવી હતી કે, પીડિતો સૂતા હતા ત્યારે, પીડિત પક્ષ તરફથી જરા પણ કોઈ ઉશ્કેરણી વિના, તે હકીકત સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે પીડિતોના મોત નિપજાવવાના હેતુથી આરોપીઓએ ઠંડા લોહીથી અને પૂર્વયોજિત રીતે કાર્ય કર્યું હતું. આ કૃત્યની ક્ષૂરતા એથી વધુ પ્રગટ થાય છે કે નિરાધાર પીડિતોની હત્યા જે ભયાનક અને ઘૃણાસ્પદ રીતે કરવામાં આવી છે, તે દર્શાવે છે કે આ કૃત્ય કલ્પનામાં અતિશય શૈતાની સ્તરનું અને અમલમાં નિર્દય હતું, અને બંને આરોપી વ્યક્તિઓમાં માનવતાના મૂળભૂત ગુણો નથી તથા તેઓમાં એવી માનસિકતા અથવા મનોદશાનો સંપૂર્ણ અભાવ છે, જે કોઈપણ સુધારાને સ્વીકારવા યોગ્ય બની શકે..."

(ભારારોપણ પૂરું પાડવામાં આવેલ છે)

૮૦. તેમ છતાં, ફરી એકવાર આ અદાલતની બીજી એક વિભાગીય ખંડપીઠે શિવુ (ઉપરોક્ત) મામલામાં મૃત્યુદંડ યથાવત્ રાખ્યો હતો, જેમાં આરોપીઓ સામે ભારતીય દંડ સંહિતાની ધારા ૩૦૨ અને ૩૭૬, કલમ ૩૪ સાથે વાંચવાની જોગવાઈ હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવ્યા હતા. તે મામલામાં, ૨૦ અને ૨૨ વર્ષ વયના બે

આરોપીઓએ પુટ્ટેગૌડાની પુત્રી લક્ષ્મી (પીડબ્લ્યુ-૭) પર બળાત્કાર કરવાનો વારંવાર પ્રયત્ન કર્યો હતો. તેઓ પકડાયા હતા, પરંતુ તેમને માત્ર તાકીદ કરીને છોડવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ, તેમણે ફરીથી પીડબ્લ્યુ-૧૦, જે જયમ્મા (પીડબ્લ્યુ-૧) ની પુત્રી હતી, તેના પર બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. જોકે, આરોપીઓ તે વખતે પણ ગામના વડીલો અને તેમના કુટુંબજનોના હસ્તક્ષેપે કોઈપણ સજાથી બચી ગયા હતા અને તેના બદલે દરેક પ્રસંગે ગામના વડીલોની પંચાયત બોલાવવામાં આવી હતી અને આરોપીઓને પોતાની ચાલચલન સુધારવા માટે સૂચના આપવામાં આવી હતી. અદાલતે નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો કે આ બંને બનાવોમાં સજાથી બચી જવાથી હિંમત વધતાં, આરોપીઓએ મૃતક, આશરે માત્ર ૧૮ વર્ષની એક યુવતી, પર બળાત્કાર કર્યો અને ગુનો બહાર ન આવે તે માટે તેની હત્યાનો ઘૃણાસ્પદ અને ક્રૂર કૃત્ય આચર્યું.

૮૧. તેથી, એવું જણાય છે કે જેમા મૃત્યુદંડ યથાવત્ રાખવામાં આવ્યો છે તેવા કેસો તે છે જેમાં મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની હત્યા કરવામાં આવી હોય અથવા એકથી વધુ વ્યક્તિ દ્વારા ક્રૂર અથવા પદ્ધતિસર રીતે હત્યા કરવામાં આવી હોય.

૮૨. બચ્ચન સિંહ (ઉપરોક્ત) માં પોતાના વિમતી અભિપ્રાયમાં ભગવતી, ન્યાયાધીશે એક બાબત સૂચવી હતી; અને અલોક નાથ દત્તા (ઉપરોક્ત) એ અન્ય ઉદાહરણો પણ સૂચવ્યા છે.

૮૩. અતિશય આદર સાથે, મારું મત એવું છે કે દંડન નીતિ સંબંધે ન્યાયિક ઉચ્ચારણોમાં, જેને વારંવાર ઉલ્લેખવામાં આવે છે એવી સમપ્રમાણતાની સિદ્ધાંતને, ન્યાયિક રીતે અપનાવવાની જે આવશ્યકતા દર્શાવવામાં આવે છે, તે મરણદંડ લાદવાના પ્રકરણમાં લાગુ પડવી ન જોઈએ. પૂર્વદષ્ટાંત સંસદીય કાનૂનના વિરુદ્ધ ન હોવો જોઈએ; તો આ અદાલતની બંધારણ પીઠના નિર્ણયના વિરુદ્ધ તો તેથી પણ ઓછું હોવું જોઈએ.

૮૪. તેમ છતાં, અમે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે મરણદંડ સંબંધિત પ્રશ્ન ફરી એકવાર આ અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટે અચારપરમ્બથ પ્રદીપન અને અન્ય વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય, ૨૦૦૬ ૧૩ સ્કેલ ૬૦૦ અને બિષ્ણુ પ્રસાદ સિન્હા અને અન્ય વિરુદ્ધ આસામ રાજ્ય, ૨૦૦૭ ૨ સ્કેલ ૪૨ માં ઉપસ્થિત થયો હતો, જેમાં આલોક નાથ દત્તા (ઉપરોક્ત) માં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતનું પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યું હતું.

૮૫. બિશ્વ પ્રસાદ સિન્હા (ઉપરોક્ત) માં, આ રીતે નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું :

જે પ્રશ્ન બાકી રહે છે તે એ છે કે કઈ સજા ફટકારવી જોઈએ. સામાન્ય રીતે, આ અદાલત, ગુનાની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, આ બાબતમાં વિદ્વાન સેશન્સ જજ તથા વડી અદાલતના અભિપ્રાયથી ભિન્ન મત ધરાવત ન હોત, પરંતુ એ ધ્યાનમાં રાખવું આવશ્યક છે કે અપીલકર્તાઓને ફક્ત પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના આધારે જ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા છે. આ સિદ્ધાંત માટે સત્તાધિક નિષ્ણાત નિર્ણયો ઉપલબ્ધ છે કે જો પુરાવો પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાથી સાબિત થયો હોય, તો સામાન્ય રીતે મૃત્યુદંડ ફટકારવામાં આવતો નથી. વધુમાં, અપીલકર્તા ક્રમાંક ૧ એ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળના પોતાના નિવેદનમાં પણ પોતાની અંતરાત્માની પીડા અને પસ્તાવો દર્શાવ્યો હતો. તેણે પોતાનો દોષ સ્વીકારી લીધો હતો.

(અમરજીત સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ સ્ટેટ, એઆઈઆર (૨૦૦૬) SCW ૫૭૧૨ પણ જુઓ)

૮૬. તેમ છતાં, અમે તરત જ આ ઉમેરવું યોગ્ય માનીએ છીએ કે કોઈ સર્વવ્યાપક નિયમ નિર્ધારિત કરવાનો આશય નથી, કારણ કે બિશ્વ પ્રસાદ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં પણ "સામાન્ય રીતે" શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. એવા

પણ કેસો હોઈ શકે છે જેમાં પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના આધારે પણ મૃત્યુદંડ ફરમાવવામાં આવી શકે છે.

૮૭. સહદેવો અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, ૨૦૦૪ ૧૦
એસ.સી.સી. ૬૮૨ માં, આ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો :

સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા પાંચ આરોપી વ્યક્તિઓ પર લાદવામાં આવેલ મૃત્યુદંડ, જેને અપીલી અદાલતે યથાવત્ રાખ્યો હતો, તે બાબતે અપીલકર્તાઓ તરફથી વકીલ શ્રી સુશીલ કુમારે રજૂ કર્યું કે આરોપીઓની સંડોવણી અંગે સ્પષ્ટ અને વિશ્વસનીય પુરાવાના અભાવે, આ અપીલકર્તાઓને મૃત્યુદંડ આપવામાં આવી શકતો નથી; જ્યારે રાજ્ય તરફથી વકીલે રજૂ કર્યું કે આ એક ભયાનક ઘટના છે જેમાં આઠ વ્યક્તિઓની હત્યા કરવામાં આવી હતી અને માત્ર મૃત્યુદંડ જ લાદવા યોગ્ય સૌથી અનુરૂપ સજા છે. જોકે એ સાબિત થયું છે કે ગેરકાયદેસર સભા હતી અને તે ગેરકાયદેસર સભાનો સામાન્ય ઉદ્દેશ્ય મૃતક વ્યક્તિઓની હત્યા કરવાનો હતો, છતાં બાબતનો બીજો એક પાસો એ છે કે બસમાં થયેલ ગોળીબારમાં કયા વ્યક્તિના શસ્ત્રમાંથી છોડાયેલી ગોળીથી તમામ છ મૃતકોનાં મૃત્યુ થયાં તે અંગે સ્પષ્ટ પુરાવો ઉપલબ્ધ નથી. આ નોંધવું પણ સંબંધિત છે કે તપાસ

એજન્સી દરેક આરોપીના વાસ્તવિક પ્રગટ કૃત્યો સાબિત કરવા માટે સ્પષ્ટ અને અલગ પ્રકારનો પુરાવો રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ. બસના ડ્રાઇવર અને કંડક્ટરની પૂછપરછ ન કરવી, બસ જમ ન કરવી અને યોગ્ય 'મહઝર' નો અભાવ, આ બધું તપાસ એજન્સીની બેદરકારી દર્શાવે છે. વધુમાં, અદાલત સમક્ષ સાક્ષી આપનાર તબીબની ઈજાઓના સ્વરૂપ અંગે યોગ્ય રીતે જરાહ પુછપરછ કરવામાં આવી નહોતી. બસની અંદર ઘટના કેવી રીતે બની હોઈ શકે તે અંગે વધુ વિગત એકત્રિત કરી શકાત. આ તથ્યો એ દર્શાવવા માટે નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે કે હુમલાખોરો બસના ફૂટબોર્ડ પર ઉભા હતા ત્યારે પણ ગોળીબાર કર્યો હોઈ શકે છે અને કેટલાક અપીલકર્તાઓને હકીકતમાં શસ્ત્રનો ઉપયોગ કરવાની તક મળી ન હોઈ શકે, છતાં તેમણે ગેરકાયદેસર સભાના સામાન્ય ઉદ્દેશ્યમાં પૂર્ણપણે સહભાગિતા દર્શાવી હતી. આવી પરિસ્થિતિઓમાં પાંચેય અપીલકર્તાઓ પૈકી દરેક પર મૃત્યુદંડ લાદવો ન્યાયસંગત ગણાય નહીં. અમે આ દૃષ્ટિકોણ આ કેસની વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને સ્વીકારીએ છીએ અને તેનો એવો અર્થ કરવો નહીં કે આરોપી વ્યક્તિઓને ધારા ૩૦૨ સાથે ધારા ૧૪૯ મુજબ દોષિત ઠરાવી શકાય નહીં અને વ્યક્તિગત આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા વિવિધ પ્રગટ કૃત્યોના અભાવે મૃત્યુદંડ લાદી શકાય નહીં. કેસના સ્વરૂપ અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે એ-૧ સહદેવ, એ-૪ સુભાષ, એ-૫ ચંદ્રવીર, એ-૭ સત્યપાલ

અને એ-૧૦ પરવિંદર પર લાદવામાં આવેલ મૃત્યુદંડને આજીવન કારાવાસમાં રૂપાંતરિત કરીએ છીએ.

૮૮. રાજુ વિરુદ્ધ/ હરિયાણા રાજ્ય, ૨૦૦૧ ૯ એસ.સી.સી. ૫૦ માં, આ અદાલતે આ મત વ્યક્ત કર્યો છે :

પરંતુ, આગળનો પ્રશ્ન એ છે કે શું આ એવો દુર્લભતમમાંથી દુર્લભ કેસ છે જેમાં મૃત્યુદંડ જેવી અતિશય સજા ફટકારવાની આવશ્યકતા થાય. વર્તમાન કેસમાં, આરોપીએ કરેલા સ્વીકારોક્તિ નિવેદન પરથી એવું જણાય છે કે મૃત્યુ પામેલ બાળકીની હત્યા કરવાની આરોપીની કોઈ મનશા ન હતી. તેણીએ એવું જણાવ્યું કે તે આ ઘટના પોતાના ઘરે જણાવી દેશે, તેથી આરોપીએ તેને બે ઈંટના પ્રહારો કરીને ઈજા પહોંચાડી. એ સત્ય છે કે સુશ્રી શકુંતલા, પી.ડબલ્યુ. ૧૫, સમક્ષ કરાયેલ સ્વીકારોક્તિ નિવેદન અંગેનો પુરાવો નોંધવામાં વિદ્વાન સેશન્સ જજે ભૂલ કરી હતી, પરંતુ કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં, નોંધપર આવેલ પુરાવા પરથી આ સ્પષ્ટ થાય છે કે આરોપી સાથે ગયેલી તે બાળકીની હત્યા કરવાની મનશા આરોપીની ન હતી. કોઈ પૂર્વયોજનાવિના, ક્ષણિક ઉશ્કેરાટમાં તેણે ઈંટના બે પ્રહારો કર્યા, જેના પરિણામે તેણીનું મૃત્યુ થયું. નોંધપર એવું સૂચવે તેવું કશું નથી કે

અપીલકર્તાનો કોઈ ગુનાહિત ઇતિહાસ હતો, તેમજ એવું પણ કહી શકાય તેમ નથી કે તે સમગ્ર સમાજ માટે ગંભીર જોખમરૂપ હતો. આ પરિસ્થિતિઓમાં, અપીલકર્તાનો કેસ એવો દુર્લભતમમાંથી દુર્લભ કેસ છે કે જેમાં મૃત્યુદંડ ફટકારવો ન્યાયસંગત ઠરે, એવું ઠરાવવું મુશ્કેલ રહેશે.

૮૯. મૃત્યુદંડના ન્યાયશાસ્ત્રના ક્ષેત્રમાં થયેલા અનેક અભ્યાસોમાં આ એક મૂળભૂત મુદ્દો રહ્યો છે કે જ્યાં દોષિત ઠરાવવાનો એકમાત્ર આધાર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા હોય છે, ત્યાં પછીના તબક્કે તેવા મામલાઓ ખોટા દોષિત ઠરાવ તરીકે બહાર આવવાની શક્યતા, પુરાવાના વધુ વિશ્વસનીય સ્ત્રોતો પર આધારિત મામલાઓની તુલનામાં, ઘણીએ વધુ હોય છે. દેખાવમાં નિર્ણાયક લાગતા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત દોષિત ઠરાવોને સંપૂર્ણપણે નિર્ભૂલ ઘટના તરીકે અનુમાનવામાં ન આવવા જોઈએ અને આવા દોષિત ઠરાવ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા આધારિત છે એ હકીકતને, દંડનિર્ધારણના તબક્કાની વિચારણામાં, નિશ્ચિત પરિબળ તરીકે ગણવામાં આવવી જોઈએ, કારણ કે મૂડી દંડ તેની સંપૂર્ણ અપરિવર્તનીયતાને કારણે અનન્ય છે. નીચલી અદાલતની કાર્યવાહીનું એવું કોઈપણ લક્ષણ, જેમ કે દોષિત ઠરાવ માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર નિર્ભર હોવું, જે દોષિતપણાની ગણતરીમાં અનિશ્ચિતતા ઊભી કરે છે, તેણે હત્યાના ગુનામાં મહત્તમ દંડ નક્કી કરતી વખતે પ્રતિકૂળ ધ્યાન આકર્ષવું જ જોઈએ.

૯૦. આ શ્રેણીના જૂના કેસોમાંનો એક કેસ વર્ષ ૧૮૭૪નો છે, મેરિટ વિરુદ્ધ/ રાજ્ય, પર ગા ૮૨, ૮૫ ૧૮૭૪, જેમાં જ્યોર્જિયાની સર્વોચ્ચ અદાલતે જ્યોર્જિયામાં લાગુ પડતા કાયદાનું વર્ણન નીચે મુજબ કર્યું હતું:

આ રાજ્યની દંડ સંહિતા મુજબ હત્યાના ગુનાની સજા મૃત્યુદંડ રહેશે, સિવાય કે દોષિત ઠરાવ ફક્ત પરિસ્થિતિજન્ય સાક્ષ્ય પર આધારિત હોય. જ્યારે દોષિત ઠરાવ ફક્ત પરિસ્થિતિજન્ય સાક્ષ્યના આધારે થયો હોય, ત્યારે અધ્યક્ષસ્થ ન્યાયાધીશને મૃત્યુદંડ ફરમાવવો કે પ્રતિવાદીને આજીવન અવધિ માટે કારાગૃહમાં કેદની સજા કરવી તે અંગે વિવેકાધિકાર રહેશે, જો સુધી જ્યુરી . . . એવી ભલામણ ન કરે કે પ્રતિવાદીને આજીવન અવધિ માટે કારાગૃહમાં કેદ કરવામાં આવે; એવી સ્થિતિમાં અધ્યક્ષસ્થ ન્યાયાધીશને કોઈ વિવેકાધિકાર રહેતો નથી, પરંતુ તે મૃત્યુદંડને કારાગૃહમાં આજીવન કેદની સજામાં પરિવર્તિત કરવા માટે બંધાયેલ હોય છે.

૯૧. બાદના જેક્સન વિરુદ્ધ સ્ટેટ, ૭૪ અલા ૨૬, ૨૯-૩૦ ૧૮૮૩ના કેસમાં ઉપરોક્ત કેસનું અનુસરણ કરવામાં આવ્યું હતું. (એસ.એમ. ફિલિપ્સ, ફેમસ

કેસિસ ઓફ સર્કમસ્ટાન્શિયલ એવિડન્સ વિથ એન ઇન્ટ્રોડક્શન ઓન ધ થિયરી ઓફ પ્રિઝમ્પટિવ પ્રૂફ ૫૦-૫૨ (૧૮૭૫) પણ જુઓ).

૯૨. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ વિરુદ્ધ કિવનોનેસ, ૨૦૫ એફ.સપ્.૨૬ ૨૫૬, ૨૬૭ (એસ.ડી.એન.વાય. ૨૦૦૨) માં અદાલતે નીચે મુજબ નોંધ્યું:

મૃત્યુદંડને અનુમતિ આપતા અનેક રાજ્યોમાં માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના આધાર પર દોષસિદ્ધિ ત્યારે જ મંજૂર કરવામાં આવે છે, જ્યારે એવો પુરાવો દોષિતતા સિવાયના દરેક અન્ય વાજબી અનુમાનને નૈતિક નિશ્ચિતતા સુધી દૂર કરતો હોય.

૯૩. હાલના કેસમાં, પોલીસ સમક્ષ કરાયેલ કબૂલાતને અંતિમ સત્ય તરીકે સ્વીકારી લેવામાં આવી હતી. એવું જણાય છે કે સજા ફરમાવવાના સંદર્ભમાં તે બાબતમાં ન્યાયિક મગજની ભૂમિકા નિભાવવાની રહે છે.

૯૪. અન્ય એક પાસું, જેનો વિચાર કરવો જરૂરી છે, તે બચ્ચન સિંહ નિયમ અનુસાર છે (અર્થાત્ દંડનિર્ધારણમાં ગુનાની પ્રકૃતિ તેમજ આરોપી બંને અંગેનું વિશ્લેષણ સામેલ હોવું જોઈએ), અને જેમાં વિચારણા આવશ્યક છે, તે ગુનાની

પ્રકૃતિ સંબંધિત બે સૂચકોના પ્રભાવ અંગે છે. પ્રથમ, આ કેસ જેને ડાયાબોલિકલ હત્યા કહેવામાં આવે છે તેવા પ્રકારનું ઉદાહરણ જણાતો નથી. દહેજની માંગણી પૂર્ણ ન થવાને કારણે સતત ચાતના પૂર્વે પત્નીને સળગાવીને હત્યા કરવાના કેસો આપણને જોવા મળે છે; સાયમન અને અન્ય વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય, ૨૦૦૪ ૨ એસ.સી.સી. ૬૯૪ માં, બચ્ચન સિંહ (ઉપરોક્ત) માં કરાયેલ “બધી હત્યાઓ ફૂર હોય છે” એવી નોંધને ધ્યાનમાં લેતાં, મૃત્યુદંડ સંબંધિત કાનૂની સ્થિતિ નીચે મુજબ પરિપ્રેક્ષ્યમાં રજૂ કરવામાં આવી છે :

બંધારણીય ખંડપીઠે જણાવ્યું કે તમામ હત્યાઓ ફૂર હોય છે, છતાં ફૂરતા તેની દોષારોપણક્ષમતાની તીવ્રતાના દરજ્જામાં ભિન્ન હોઈ શકે છે, અને માત્ર ત્યારે જ તે દોષારોપણક્ષમતા અતિશય પતિતતાના પ્રમાણ સુધી પહોંચે છે કે જેથી “વિશેષ કારણો” કાયદેસર રીતે અસ્તિત્વમાં હોવાનું કહી શકાય.

૯૫. બીજો મુદ્દો હત્યા કરવાના કાર્યમાં થયેલા આયોજન સાથે સંબંધિત છે. એ બાબત સ્વીકારવામાં આવી છે કે આરોપી જાણપૂર્વક તે સુંદર અને સમૃદ્ધ મહિલાની નજીક આવ્યો હતો. તે સંદર્ભમાં તેની મનશા અને ગણતરીઓ હોવી જ જોઈએ. તે હદ સુધી લગ્ન પાછળની મનશા આરોપી પર આરોપિત કરી શકાય. પરંતુ તે પરથી આ અનુમાન કાઢવું કે હત્યા પૂર્વનિયોજિત હત્યા હતી, થોડું અતિશય થઈ

જશે, કારણ કે તેને એ અનુકૂળ તારીખની જાણ નહોતી કે જ્યારે નોકર ઘર છોડી જવાનો હતો. નોકરોને તાર મળશે અને તેઓ રજા માંગશે, તેવી જાણ તેને હોઈ શકે નહોતી. તેમના સ્થળ છોડ્યા વિના, જો કોઈ યોજના હતી પણ, તો તેનો અમલ થઈ શક્યો ન હોત. હત્યા અત્યંત સૂક્ષ્મ રીતે આયોજનબદ્ધ હતી એવી અનુમાનિત થિયરીમાં આ એક નબળી કડી છે.

૯૬. કાશ્મીર સિંહ વિરુદ્ધ/સ. હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય, ૧૯૯૦ સપ્લિ. ૧
એસ.સી.સી. ૧૩૩ માં અદાલતે આ પ્રમાણે ઠરાવ્યું હતું:

હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ તથા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાની મૂલવણી કરવામાં નીચલી અદાલતો દ્વારા એ નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં કે આરોપી-અપીલકર્તાએ ભારતીય દંડ સંહિતાની ધારા ૩૦૨ હેઠળ ગુનો કર્યો છે, કોઈ ખામી નહોતી. પરંતુ આ હકીકતને ધ્યાનમાં લઈ કે તે પૂર્વયોજનાબદ્ધ અને નિર્દય હત્યા નહોતી, અને એ કારણસર પણ કે અપીલકર્તા સેશન્સ જજ સમક્ષ હાજર થયો હતો અને કબૂલાતરૂપ નિવેદન આપ્યું હતું, સજાને મૃત્યુદંડમાંથી આજીવન કારાવાસમાં ફેરવવામાં આવે છે.

૯૭. ઉપરોક્ત ગુનાની અન્ય લાક્ષણિકતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, હવે અમે એ મુદ્દામાં પ્રવેશીએ છીએ કે શું આ ઘટના “અત્યંત દુર્લભમાંથી અત્યંત દુર્લભ” પ્રકારની હત્યા તરીકે વર્ગીકૃત કરી શકાય. પ્રશ્ન એ છે કે મિલકત કબજે કરવાની હેતુસર પત્નીની હત્યા કરવી આંકડાશાસ્ત્રીય રીતે અત્યંત દુર્લભમાંથી અત્યંત દુર્લભ ગુનો ગણાય છે કે નહીં. એવું કહેવાનું નથી કે “અત્યંત દુર્લભમાંથી અત્યંત દુર્લભ” સિદ્ધાંતને માત્ર આંકડાશાસ્ત્રીય પરિમાણ જ હોય, એટલે કે આપેલ નમૂનામાં વિશિષ્ટ પ્રકારની હત્યાની ઘટનાઓની સંખ્યા; “અત્યંત દુર્લભમાંથી અત્યંત દુર્લભ”નો કસોટીધોરણ અન્ય પરિમાણોની સંદર્ભમાં પણ ઉપયોગમાં લઈ શકાય, જેમ કે કૂરતા, પૂર્વયોજના, સમાજની પ્રતિક્રિયા વગેરે. ગુનાની પ્રકૃતિ સંબંધિત પાસાઓનું સ્પષ્ટીકરણ હમણાં જ ઉલ્લેખિત થોડાં પરિમાણોના આધારે અગાઉથી કરવામાં આવી ચૂક્યું છે. તેથી હવે અમે ઘટનાપ્રમાણના પાસા તરફ ધ્યાન દઈએ છીએ. નિષ્કર્ષરૂપે એવું કહી શકાય તેમ નથી કે મિલકત કબજે કરવા માટે પત્નીની હત્યા કરવી વિશેષ રીતે અત્યંત દુર્લભમાંથી અત્યંત દુર્લભ ઘટના છે. અલબત્ત, તે દુર્લભ ઘટના હોઈ શકે.

૯૮. વધુમાં, એ સમજવું જરૂરી છે કે ફોજદારી કેસોમાં ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૫૩ અને ૫૪ના આદેશ અનુસાર આરોપીનું ચારિત્ર્ય અપ્રાસંગિક છે. સજાના તબક્કે ચર્ચાઓમાં તેનો પરિબળ તરીકે સમાવેશ થવો જોઈએ નહીં. જો એવું હોય, તો માત્ર આરોપીનું ખરાબ ચારિત્ર્ય પોતે જ નિર્ધારક પરિબળ બનવું જોઈએ નહીં.

૯૯. વાસ્તવમાં, તે તબક્કે અપીલકર્તાને સાંભળવામાં આવવો જોઈએ નહોતો. સંહિતાની કલમ ૨૩૫(૨) હેઠળ આરોપીને સાંભળવાનો તબક્કો દોષિત ઠેરવતો ચુકાદો ઉચ્ચાર્યા પછીનો છે અને તે પહેલાંનો નથી. અત્રેના અપીલકર્તાએ વડી અદાલત સમક્ષ કબૂલાત કરી હતી. વડી અદાલતે મુખ્ય ચુકાદામાં તેનું ધ્યાનમાં લીધું હતું, જે કરવામાં આવી શકતું નહોતું. તેને વડી અદાલત સમક્ષ માત્ર ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૩૫ની ઉપકલમ (૨) ની આવશ્યકતા પૂર્ણ કરવા માટે જ હાજર કરવામાં આવ્યો હતો. તેનું નિવેદન સુનાવણી દરમિયાન વચ્ચેના તબક્કે લેવામાં આવ્યું હતું. તેને તેના પરિણામોની જાણ હતી. તેમ છતાં, તેણે સ્પષ્ટપણે એવું નિવેદન કર્યું કે મૃતદેહને બાળવાની જવાબદારી તેની હતી. તેણે એક સમજૂતી આપી હતી, જેને કદાચ વડી અદાલતે સ્વીકારી ન હોય, પરંતુ ઓછામાં ઓછું અપરાધના એક ભાગને સ્વીકારતી તેણે કબૂલાત કરી હતી તે હકીકતને દંડ લાદવાના હેતુસર તો અવગણવામાં આવી શકી હોત નહીં. તેની ઉંમર ૬૪ વર્ષથી વધુ છે. તે ૧૬ વર્ષથી કસ્ટડીમાં છે. નીચલી અદાલતે તા. ૨૦.૦૫.૨૦૦૫ના પોતાના ચુકાદા મુજબ તેને મૃત્યુદંડ આપ્યો હતો. આ સ્વરૂપની પરિસ્થિતિમાં, અમારું મત એવું છે કે કલમ ૩૦૨ હેઠળના અપરાધ માટે આજીવન કેદની સજા લાદવાથી ન્યાયના હિતોની પૂર્તિ થશે.

૧૦૦. તેમ છતાં, આપું કહેતાં અમે નિર્દેશ કરીએ છીએ કે આ પ્રકારના કેસમાં 'આજીવન કેદની સજા' નો અર્થ ખરેખર 'આજીવન કેદની સજા' જ માનવો જોઈએ. એવો નિર્દેશ આપી શકાય છે, જેમ કે કેટલાક પૂર્વનિર્ણયોમાંથી પ્રગટ થાય છે.

૧૦૧. ફરી એકવાર રામ અનુપ સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, ૨૦૦૨ ડ એસસીસી ૬૮૬ માં, આ અદાલતે એવો નિર્દેશ કર્યો હતો કે આરોપી ઓછામાં ઓછી ૨૦ વર્ષના સમયગાળા માટે જેલમાં રહેશે.

૧૦૨. જોકે, આ કેસમાંથી વિદાય લેતાં પહેલાં, અમે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે સુશ્રી સબાહ ખલીલી (મૃતકની પુત્રી) દ્વારા એવી પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી કે સુશ્રી શકેરેહ (મૃતક) ના મરણોત્તર અવશેષો, જેમાં ખોપરીનો પણ સમાવેશ થાય છે, દફનવિધિ અને ઉત્તરક્રિયા વિધિ માટે મૃતકના પરિવારને જરૂરી છે. વડી અદાલતે એવો નિર્દેશ આપ્યો છે. મૃતકનો પરિવાર અને વિશેષ કરીને સુશ્રી સબાહ ખલીલી (પીડબ્લ્યુ-પ) દફનવિધિ અને અન્ય ઉત્તરક્રિયા વિધિઓ કરવા ઇચ્છે છે, તેથી અમે નિર્દેશ કરીએ છીએ કે આ બાબતમાં વડી અદાલતના આદેશનો શક્ય તેટલી ઝડપથી અમલ કરવામાં આવે.

૧૦૩. ઉપરોક્ત કારણોને આધારે, અહીં અગાઉ આપેલા નિર્દેશ મુજબ સજામાં કરાયેલ ફેરફારને આધીન રહી, અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. રૂ. ૨૨૫.૦૦.

માર્કેડેય કાતજુ, ન્યાયાધીશ.

૧. મેં આ મામલામાં મારા વિદ્વાન ભાઈ માનનીય એસ.બી. સિન્હા, ન્યાયાધીશના ચુકાદાનું પરિશીલન કર્યું છે. મામલાની હકીકતો મારા વિદ્વાન ભાઈના ચુકાદામાં વર્ણવવામાં આવી છે અને તેથી જ્યાં જરૂરી હોય ત્યાં સિવાય હું તેની તરફ સંદર્ભ કરતો નથી.

૨. જ્યારે હું મારા વિદ્વાન સહોદર સાથે સંપૂર્ણપણે સહમત છું કે નીચલી અદાલત અને વડી અદાલત દ્વારા અપીલકર્તાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ તથા અન્ય જોગવાઈઓ હેઠળ કરવામાં આવેલી દોષિત ઠરાવવાની સજા યથાવત્ રાખવા યોગ્ય છે, ત્યારે નીચલી અદાલત દ્વારા ફરમાવવામાં આવેલી અને વડી અદાલત દ્વારા પુષ્ટિ કરાયેલ મૃત્યુદંડને આજીવન કારાવાસમાં ઘટાડવો જોઈએ એવી મારા વિદ્વાન સહોદર સાથેની માન્યતા સાથે હું મારી અસહમતિ વ્યક્ત કરું છું. મારા મત મુજબ આ મામલો અત્યંત વિરળમાંથી અત્યંત વિરળ એવા કેસોની શ્રેણીમાં આવે છે અને તેથી અપીલકર્તા મૃત્યુદંડને પાત્ર છે.

૩. અલોકે નાથ દત્તા અને અન્ય વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, ૨૦૦૬ ૧૩ સ્કેલ ૪૬૭ માં, આ અદાલતની દ્વિ-ન્યાયાધીશ પીઠે આ અદાલતના બંધારણ પીઠના બચ્ચન સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૮૯૮ ના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જેમાં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે મૃત્યુદંડ માત્ર અતિદુર્લભમાંથી અતિદુર્લભ કેસોમાં જ લાદવો જોઈએ. મછી સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, ૧૯૮૩ ૩ એસ.સી.સી. ૪૭૦ માં (કલમ ૩૨ થી ૩૭ જુઓ) આ અદાલતની ૩ ન્યાયાધીશોની પીઠે હત્યાના એવા નીચે મુજબના ઉદાહરણો આપ્યા હતા, જે 'અતિદુર્લભમાંથી અતિદુર્લભ કેસો' ની શ્રેણીમાં આવે છે અને તેથી મૃત્યુદંડને પાત્ર ગણાય છે.

(૧) જ્યારે હત્યા અત્યંત ક્રૂર, વિકરાળ, શૈતાની, ઘૃણાસ્પદ અથવા નિર્લજ્જ રીતે એવી રીતે કરવામાં આવી હોય કે જેના કારણે સમાજમાં તીવ્ર અને અતિશય આક્રોશ જન્મે.

(૨) જ્યારે હત્યા એવા હેતુસર કરવામાં આવે છે જે સંપૂર્ણ નૈતિક પતન અને નીચતાનું પ્રદર્શન કરે છે; ઉદાહરણ તરીકે, પૈસા અથવા ઇનામ માટે ભાડે રાખેલા હત્યારાથી કરવામાં આવેલી હત્યા; અથવા લાભ મેળવવાના હેતુથી ઠંડા લોહીથી કરવામાં આવેલી એવી હત્યા, જ્યાં મૃતક વ્યક્તિની સરખામણીએ હત્યારો પ્રભુત્વવાળી સ્થિતિમાં હોય

અથવા વિશ્વાસની સ્થિતિમાં હોય; અથવા માતૃભૂમિ સાથે દ્રોહ કરવાની પ્રક્રિયામાં હત્યા કરવામાં આવે.

(૩) જ્યારે અનુસૂચિત જાતિના સભ્ય અથવા અલ્પસંખ્યક સમુદાયના સભ્ય વગેરેની હત્યા વ્યક્તિગત કારણોસર નહીં પરંતુ એવી પરિસ્થિતિઓમાં કરવામાં આવે કે જેમાં સામાજિક રોષ ભભૂકી ઊઠે; અથવા "વધૂ-દહન" અથવા "દહેજ-મૃત્યુ" ના કિસ્સાઓમાં; અથવા જ્યારે બીજી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવા માટે મોહવશ થઈ ફરીથી દહેજ ઉઘરાવવાના હેતુસર પુનર્વિવાહ કરવા માટે હત્યા કરવામાં આવે.

(૪) જ્યારે અપરાધ પ્રમાણમાં અતિ વિશાળ હોય. ઉદાહરણ તરીકે, જ્યારે એકથી વધુ હત્યાઓ, જેમ કે કોઈ પરિવારના તમામ અથવા લગભગ તમામ સભ્યોની, અથવા કોઈ વિશિષ્ટ જાતિ, સમુદાય અથવા વિસ્તારમાં રહેતા મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની, કરવામાં આવે.

(૫) જ્યારે હત્યાનો ભોગ બનેલો વ્યક્તિ નિર્દોષ બાળક હોય, અથવા અસહાય સ્ત્રી હોય, અથવા વૃદ્ધ અથવા અશક્ત વ્યક્તિ હોય, અથવા એવી વ્યક્તિ હોય કે જેના મુકાબલે હત્યારો પ્રભુત્વની સ્થિતિમાં હોય, અથવા એવો જાહેર પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિ હોય જેને સમાજ સામાન્ય રીતે પ્રેમ કરે છે અને માન આપે છે.

૪. બચ્ચન સિંહના કેસમાં (ઉપરોક્ત), બંધારણીય પીઠે નોંધ્યું હતું કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ દ્વારા અનુમાનિત મૃત્યુદંડ અયોગ્ય નથી અથવા જાહેર હિતના વિરુદ્ધ નથી, અને તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯ અથવા ૨૧નો ભંગ કરતું નથી. તે જ નિર્ણયમાં વધુમાં એમ પણ નોંધાયું હતું (પેરા ૨૦૧ જુઓ) કે એક રીતે અથવા બીજી રીતે સંપૂર્ણ ગણતરી કરવાનો પ્રયાસ કરીને ન્યાયિક વિવેકાધિકારને બંધાયેલો બનાવી શકાય નહીં. તેથી, તેમાંથી આ નિષ્કર્ષ નીકળે છે કે અલોક નાથ દત્તાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) મૃત્યુદંડ આપવાનું સમર્થન કરતી જે ૫ સિદ્ધાંતોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તેમને માત્ર દૃષ્ટાંતરૂપ ગણવા યોગ્ય છે અને પૂર્ણ ચાલી તરીકે નહીં.

૫. હોલિરામ બોર્ડોલોઈ વિરુદ્ધ/સ. આસામ રાજ્ય, ૨૦૦૫ ૩ એસ.સી.સી. ૭૯૩ માં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે પૂર્વઆયોજિત, ગણતરીપૂર્વક કરાયેલ, ઠંડા લોહીથી કરાયેલ હત્યા હંમેશાં ગંભીર પ્રકારની હત્યામાંથી એક તરીકે માનવામાં આવી છે. શૈતાની રીતે વિચારીને રચાયેલ અને ફૂરતાપૂર્વક અમલમાં મૂકાયેલી હત્યા માટે હત્યારાને મૃત્યુદંડ ફરમાવવો વાજબી ઠરે છે.

૬. મારા અભિપ્રાય મુજબ વર્તમાન કેસના તથ્યો સ્પષ્ટપણે બચ્ચન સિંહના કેસમાં તથા મછી સિંહના કેસમાં (ઉપરોક્ત) બંધારણીય ખંડપીઠના ચુકાદા દ્વારા નિર્ધારિત અતિ દુર્લભમાંના દુર્લભ કેસોની શ્રેણીમાં આવે છે. તે સ્પષ્ટપણે ઉપર

ઉલ્લેખિત પ્રથમ, દ્વિતીય અને પાંચમી શ્રેણીઓમાં આવે છે, અને તે મૃત્યુદંડને પાત્ર એવા અતિ દુર્લભમાંના દુર્લભ કેસોની શ્રેણીમાં પડે છે.

૭. અલોક નાથ દત્તાના કેસના (ઉપરોક્ત) ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૧૭૩ માં કરવામાં આવેલા અવલોકન મુજબ, નિઃસંદેહ આંતરરાષ્ટ્રીય મંચોમાં મૃત્યુદંડ રદ કરવો જોઈએ એવી વધતી જતી માંગ રહી છે. તેમ છતાં, મારા મત મુજબ, ભારતમાં મૃત્યુદંડને ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા રદ કરી શકાય નહીં, કારણ કે મૃત્યુદંડનો પ્રાવધાન સંવિધાન તથા આઈ.પી.સી.માં કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૭૨(૧)(સી) માં વિશેષરૂપે ઉલ્લેખ છે કે ભારતના રાષ્ટ્રપતિને કોઈપણ મૃત્યુદંડ બાબતે માફી, રાહત અથવા સ્થગન આપવાની સત્તા છે. તે જ રીતે, અનુચ્છેદ ૭૨(૩) પણ રાજ્યના રાજ્યપાલને મૃત્યુદંડને સ્થગિત કરવા, ઘટાડવા અથવા રૂપાંતરિત કરવાની સત્તાનો પ્રાવધાન કરે છે. તેથી જો આપણે એવું ઠરાવીએ કે અદાલતોને મૃત્યુદંડ ફરમાવવાની કોઈ સત્તા નથી, તો હકીકતમાં આપણે ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા સંવિધાનમાં સુધારો કરતા થઈએ. ફરીથી, જો આપણે એવું ઠરાવીએ કે અદાલતોને માત્ર એટલા માટે મૃત્યુદંડ ફરમાવવાની સત્તા નથી કે યુરોપના કેટલાક વિદેશી દેશોમાં મૃત્યુદંડ રદ કરવામાં આવ્યો છે અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય મંચોમાં મૃત્યુદંડ રદ થવો જોઈએ એવી માંગ છે, તો આપણે હકીકતમાં ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા સંવિધાનમાં સુધારો કરતા થઈએ. મારા મત મુજબ, આ અદાલતને ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા સંવિધાનમાં સુધારો કરવાની કોઈ સત્તા નથી. સંવિધાનમાં સુધારો ફક્ત સંસદ દ્વારા સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૬૮માં નિર્ધારિત રીતસર જ થઈ શકે. આ અદાલત

સંવિધાન હેઠળ સંસદની સત્તા પોતાને સોંપી લે એવી નથી અને તેને આત્મસંયમ જાળવવો જ જોઈએ. વધુમાં, વિદેશી દેશોમાં જે કંઈ બન્યું હોય તે આપોઆપ અમારા દેશમાં લાગુ પડી શકે નહીં, જ્યાં પરિસ્થિતિ ભિન્ન છે.

૮. નિઃસંદેહ સંસદ આઈ.પી.સી. અથવા અન્ય કાયદાઓમાં નિર્ધારિત દંડોમાંથી એક તરીકેની મૃત્યુદંડની જોગવાઈ કાઢી નાખીને તેને રદ કરી શકે છે, પરંતુ આ અદાલત એવું કરી શકતી નથી. અદાલત કાયદા બનાવી શકતી નથી અથવા કાયદામાં સુધારો કરી શકતી નથી. બંધારણ હેઠળ સત્તાઓનું વ્યાપક વિભાજન છે અને ઇન્ડિયન ડ્રગ્સ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિ. વિરુદ્ધ ઇન્ડિયન ડ્રગ્સ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિ. ના વર્કમેન, ૨૦૦૭ ૧ એસ.સી.સી. ૪૦૮ માં અમારે ધારિત કર્યું છે તેમ, આ અદાલતે સામાન્ય રીતે વિધાનક્ષેત્ર અથવા કાર્યપાલક ક્ષેત્રમાં અતિક્રમણ કરવું જોઈએ નહીં.

૯. મારા મતે હાલના કેસના તથ્યો આ ચુકાદામાં અગાઉ ઉલ્લેખિત પ્રથમ, દ્વિતીય અને પંચમ શ્રેણીના સિદ્ધાંતની હદમાં સ્પષ્ટપણે આવે છે અને તેથી આ કેસ અતિ વિરલમાં વિરલ એવા કેસોની શ્રેણીમાં આવે છે. આ પૂર્વઆયોજિત અને ઠંડા લોહીએ કરાયેલ હત્યાનો એવો કેસ છે, જે શૈતાની ષડયંત્રપૂર્વક રચાયો હતો અને ફૂર રીતે અમલમાં મૂકાયો હતો.

૧૦. આ કેસના તથ્યો તરફ આવતાં પહેલાં હું આ પણ કહેવા માગું છું કે એવો કોઈ પરિપૂર્ણ કાનૂની સિદ્ધાંત હોઈ શકતો નથી કે માત્ર એટલા માટે કે ગુનાના આચરણથી લઈને આ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અંતિમ દોષસિદ્ધિ અને સજા સુધી ઘણો લાંબો સમય વીતી ગયો છે, મૃત્યુદંડ ક્યારેય ફટકારી શકાય નહીં. આ સંપૂર્ણપણે દરેક કેસના તથ્યો પર નિર્ભર કરે છે. સર્વવિદિત છે કે આજકાલ ગુનાના આચરણ અને આ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અંતિમ દોષસિદ્ધિ વચ્ચે વારંવાર લાંબો સમયાંતર ઊભો થાય છે (કારણ કે નીચલી અદાલતમાં વિલંબ, અપીલો વગેરે થાય છે), અને તેથી જો અમે એવો કોઈ પરિપૂર્ણ કાનૂની સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કરીએ કે માત્ર આ લાંબા સમયાંતરને કારણે મૃત્યુદંડ ફટકારી શકાય નહીં, તો આવા તમામ કેસોમાં માત્ર સમય વીતી જવાને કારણે મૃત્યુદંડ ફટકારી શકાય નહીં, ભલે હત્યા શીતરક્તથી, દાનવીય અને જઘન્ય હોય. આ પણ ફરી એકવાર ન્યાયિક નિર્ણય દ્વારા બંધારણમાં સુધારો કરવાનો સમાન અર્થ ધરાવશે. વધુમાં, આથી આરોપી અને તેમના વકીલોને અદાલતમાં કાર્યવાહી લંબાવવા માટે (અનાવશ્યક મુલતવી, આંતરવર્તી અરજીઓ વગેરે દ્વારા) પ્રોત્સાહન મળશે જેથી મૃત્યુદંડ ટાળી શકાય. તેથી, હું આ દૃષ્ટિકોણ સાથે સંમત થઈ શકતો નથી કે માત્ર એટલા માટે કે ગુનાના આચરણ અને આ સર્વોચ્ચ અદાલતના અંતિમ નિર્ણય વચ્ચે લાંબો સમય વીતી ગયો છે, મૃત્યુદંડ ફટકારી શકાય નહીં.

૧૧. આલોકે નાથ દત્તાના કેસમાં (સુપ્રા) પરિચ્છેદ ૧૭૩ માં કરવામાં આવેલા આ અવલોકનો સાથે પણ હું સહમત નથી કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના

કેસોમાં સામાન્ય રીતે મૃત્યુદંડ આપવો જોઈએ નહીં. મારા મતે કાનૂનનું એવું કોઈ નિરપવાદ સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કરી શકાય નહીં. તે સંપૂર્ણપણે દરેક કેસના તથ્યો પર નિર્ભર કરે છે. માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના આધારે પણ અપરાધીઓને ફાંસી આપવામાં આવી છે. તેથી આલોકે નાથ દત્તાના કેસમાં (સુપ્રા) જેવું એવું કોઈ નિરપવાદ સિદ્ધાંત આપણે પ્રતિપાદિત કરી શકીએ એવી બાબતે હું સહમત થઈ શકતો નથી. કાનૂનનો એવો કોઈ સિદ્ધાંત નથી કે માત્ર પ્રત્યક્ષ પુરાવો જ મજબૂત અને વિશ્વસનીય હોય છે જ્યારે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવો નબળો અને અવિશ્વસનીય હોય છે. પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવો પ્રત્યક્ષ પુરાવા જેટલો જ મજબૂત અને વિશ્વસનીય હોઈ શકે છે, પરંતુ એકમાત્ર આવશ્યકતા એ છે કે ફરિયાદ પક્ષે વાજબી શંકાથી પર એવી રીતે સ્થાપિત કરવું જોઈએ કે એવી કડીઓની એક સાંકળ છે જે આરોપીને અપરાધ સાથે જોડે છે.

૧૨. હવે હું હાલના કેસના તથ્યો પર વિચાર કરી શકું છું, જે સ્પષ્ટપણે અપીલકર્તાના દૈત્યસદૃશ, ઠંડા લોહીના અને દુષ્ટ મનને દર્શાવે છે, જેણે એક સ્ત્રીની નિર્દોષતાનો લાભ લઈ અત્યંત પતિત, દુર્ભાવનાપૂર્ણ અને નિંદનીય રીતે વર્તન કર્યું છે.

૧૩. અવસાન પામેલ સુશ્રી શકેરેહનો વિવાહ શ્રી અકબર ખલીલી સાથે થયો હતો, જે ભારતીય વિદેશ સેવા માં હતા. તેઓને ચાર દીકરીઓ હતી. ૧૯૮૩માં

અવસાન પામેલ સ્ત્રી પોતાના બાળકો સાથે રામપુરના નવાબને મળવા ગઈ હતી, જે સ્પષ્ટપણે અવસાન પામેલ સ્ત્રી અને તેમના પતિના મિત્ર હતા. આરોપી તે સમયે રામપુરના રાજપરિવારને તેમની જમીન-જાયદાદના સંચાલનમાં મદદ કરતો હતો અને તેનો પરિચય ખલીલી પરિવાર સાથે કરાવવામાં આવ્યો હતો. તેમની સાથે પરિચય થયા પછી આરોપીએ તેમનો વિશ્વાસ જીત્યો. બેંગલોર ખાતે અવસાન પામેલ સ્ત્રીની મિલ્કત સંબંધિત કેટલીક બાબતોનો નિકાલ કરવો જરૂરી હોવાથી, મિલ્કતના મામલાઓમાં તેના કથિત પ્રાવિણ્યને ધ્યાનમાં રાખીને તેણે આરોપીની મદદ માગી હતી. અવસાન પામેલ સુશ્રી શકેરેહ, જે સારા કુટુંબમાંથી આવતી હતી, તેમને બેંગલોર સ્થિત હાઉસ નં. ૮૧, રિચમન્ડ રોડ, તેમજ અન્ય મિલ્કતો સહિત વિશાળ સંપત્તિ વારસામાં મળેલી હતી.

૧૪. શ્રી અકબર ખલીલીને રાજદ્રારી અધિકારી તરીકેની તેમની નિમણૂકના અનુસંધાને ઈશાન જવું પડતાં, શ્રીમતી શાકેરહ બેંગલોર આવી. આરોપી પણ બેંગલોર આવ્યો અને તેને એ જ ઘરમાં રહેઠાણ આપવામાં આવ્યું. એવું જણાવાયું છે કે શાકેરહને માત્ર દીકરીઓ જ હતી અને તેને પુત્રની તીવ્ર ઇચ્છા હતી. આરોપીએ તેને એવો વિશ્વાસ અપાવ્યો કે તે તેને પુત્ર પ્રાપ્તિનો આશીર્વાદ આપી શકે છે. ૧૯૮૫માં અકબર ખલીલી અને શ્રીમતી શાકેરહનો છૂટાછેડો થયો, અને તેનાં થોડા મહિના બાદ મૃતકે આરોપી સાથે લગ્ન કર્યા અને બંને હાઉસ નં. ૮૧, રિચમન્ડ રોડ, બેંગલોર ખાતે સાથે રહેવા લાગ્યા.

૧૫. તેમ છતાં, સુશ્રી શાકેરેહના છૂટાછેડા અને બીજા લગ્ન થયા પછી પણ તેમના માતા-પિતા અને પુત્રીઓ સાથેનો તેમનો સંબંધ અસંપૂર્ણ રહ્યો નહોતો અને તેઓ પોતાની પુત્રી સબાહ, પી.ડબલ્યુ. ૫ સાથે ટેલિફોન પર વાતચીત કરીને અથવા વ્યક્તિગત રીતે મળી નિયમિત સંપર્કમાં રહેતા હતા. સબાહ મુંબઈમાં એક મોડેલ અને ફેશન મેગેઝિનની પ્રકાશક હતી, અને તે નિયમિતપણે પોતાની માતાને ટેલિફોન કરતી, ક્યારેક દિવસમાં બે વખત પણ. તેને તેની માતાના નિયમિત ટેલિફોન પણ આવતા. જોકે, મે ૧૯૯૧થી મૃતકા સંપર્કમાં આવતી બંધ થઈ ગઈ અને જ્યારે સબાહે ટેલિફોન પર તેનો સંપર્ક કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો, ત્યારે આરોપીએ તેને જાણ કરી કે તેની માતા એક સગાના લગ્ન માટે હૈદરાબાદ ગઈ છે. મૃતકા તરફથી સબાહને આવતા ટેલિફોન પણ મે ૧૯૯૧થી બંધ થઈ ગયા. ચાર કે પાંચ દિવસ પછી સબાહે ફરી બેંગલોર ખાતે પોતાની માતાના ઘરે ટેલિફોન કર્યો, અને આ વખતે આરોપીએ તેને જણાવ્યું કે શાકેરેહ એક મોટા હીરા વેપારીના લગ્ન માટે કચ્છ ગઈ છે. ફરી ચાર કે પાંચ દિવસ પછી સબાહે પોતાની માતાના ઘરે ટેલિફોન કર્યો. આ વખતે આરોપીએ તેને જણાવ્યું કે તેની માતા આવકવેરા સંબંધિત મુશ્કેલીઓનો સામનો કરી રહી છે અને તેથી તે કોઈ સાથે વાત કરવાની સ્થિતિમાં નથી.

૧૬. સવારે વારંવાર પ્રયત્નો છતાં પોતાની માતા સાથે વાત કરી શકી નહોતી અને તેની માતાના ટેલિફોન પણ તેને આવવાનું બંધ થઈ ગયા હોવાથી, તે મુંબઈથી

બેંગલોર આવી અને રિચમન્ડ રોડ સ્થિત મકાન નં. ૮૧ પર ગઈ. તેણે આરોપીને પૂછ્યું કે તેની માતા ક્યાં હતી. આરોપીએ તેને જણાવ્યું કે તેની માતાને પુત્ર સંતાનની તીવ્ર ઇચ્છા હોવાથી તે ગર્ભવતી બની હતી અને નવ મહિના સુધી શાંતિપૂર્ણ વાતાવરણ ઇચ્છતી હતી. જ્યારે સવારે પૂછ્યું કે તેની માતા ક્યાં ગઈ હતી, ત્યારે આરોપીએ તેને જણાવ્યું કે શ્રેષ્ઠ હોસ્પિટલ હોવાથી તેને ન્યૂ યોર્કની રૂઝવેલ્ટ હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ સવારે આરોપીને વિનંતી કરી કે જ્યાં તેની માતા દાખલ હતી તે હોસ્પિટલનો ટેલિફોન નંબર અને સરનામું આપે, પરંતુ આરોપીએ એવું કહીને કે તેની માતા શાંતિપૂર્ણ વાતાવરણ ઇચ્છતી હોવાથી ટેલિફોન નંબર અને સરનામું જરૂરી નથી, તેને સરનામું કે ટેલિફોન નંબર આપવા ઇનકાર કર્યો. પછી સવારે એક મિત્ર મારફતે ન્યૂ યોર્કની રૂઝવેલ્ટ હોસ્પિટલનો સંપર્ક કર્યો અને જાણ થયું કે શકેરેહ નામની કોઈ સ્ત્રી તે હોસ્પિટલમાં દાખલ નહોતી. ત્યારબાદ સવારે આરોપીને સામનો કરીને જણાવ્યું કે હોસ્પિટલમાં તેની માતાના નામે કોઈ નહોતું અને આરોપીને પૂછ્યું કે તેની માતા ક્યાં હતી તે જણાવે. આરોપીએ સવારે જણાવ્યું કે તેની માતા ગર્ભવતી હતી અને તે આ બાબત ગુપ્ત રાખવા તથા નવ મહિના આરામ કરવા ઇચ્છતી હતી, તેથી તે તેને સાચું સરનામું આપી શકતો નહોતો. ત્યારબાદ સવારે આરોપીને ઓછામાં ઓછું એટલું કરવાની વિનંતી કરી કે તેને ટેલિફોન પર પોતાની માતા સાથે વાત કરવાની મંજૂરી આપે જેથી તે પોતાની માતાનો અવાજ સાંભળી શકે, પરંતુ આરોપીએ એવું કહ્યું નહોતું. સવારે બેંગલોર આવી હતી, પરંતુ ત્યાં તેને પોતાની માતા મળી નહોતી. બેંગલોરમાં જ્યારે પણ કોઈ ટેલિફોન વાગતો, ત્યારે આરોપી રિસિવર ઉઠાવી લેતો અને સવારે કહેતો કે ટેલિફોન

તેની માતાનો છે, પરંતુ સવારે ટેલિફોન નજીક પહોંચી શકે તે પહેલાં જ ફોન કપાઈ જતો અને આરોપી તેને કહેતો કે કૉલ તેની માતાનો હતો.

૧૭. ત્યારબાદ સબાહ મુંબઈ પરત આવી. ત્યારપછી, આરોપી બે કે ત્રણ વખત મુંબઈ આવ્યો હતો, જ્યાં તે તાજ હોટેલમાં બે કે ત્રણ વ્યક્તિઓ સાથે રોકાતો હતો, જે અત્યંત મોંઘી હોટેલ છે. આ બે કે ત્રણ વ્યક્તિઓ સ્ત્રીઓ હતી. ડિસેમ્બર ૧૯૯૧માં, આરોપી મુંબઈ આવ્યો અને સી રોક હોટેલમાં રોકાયો (જે પણ અત્યંત મોંઘી હોટેલ છે). આરોપીએ સબાહને જણાવ્યું કે તે લગ્ન પ્રસંગમાં હાજરી આપવા આવ્યો હતો. સબાહ હોટેલમાં આરોપીના ઓરડામાં ગઈ અને ત્યાં તેને પોતાની માતાનો પાસપોર્ટ દેખાયો, જેમાંથી જાણવા મળતું હતું કે તેની માતાએ ૧૯૮૯ પછી ભારત છોડીને કોઈ પણ વિદેશી દેશમાં પ્રસ્થાન કર્યું ન હતું. આરોપીએ સબાહને જણાવ્યું કે તેની માતા ભારતમાં જ છે અને તેને થોડા વધુ મહિના ધીરજ રાખવા કહ્યું. માર્ચ ૧૯૯૨માં, સબાહે આરોપીને ફોન કર્યો અને તેને કહ્યું કે આરોપીએ તેને શકેરેહ ગર્ભવતી હોવાનું કહ્યું ત્યારથી પહેલેથી જ નવ મહિના વીતી ગયા છે અને હવે તેને તેની માતા ક્યાં છે તે જણાવવું પડશે, નહીં તો તે પોલીસમાં ફરિયાદ નોંધાવશે. તેના જવાબમાં, આરોપીએ સબાહને ધીરજ રાખવા કહ્યું અને જણાવ્યું કે તે તેને એક-બે દિવસમાં જાણ કરશે. બે કે ત્રણ દિવસ બાદ આરોપીએ તેને જાણ કરી કે તેની માતાએ પુત્રને જન્મ આપ્યો છે. જ્યારે સબાહે તેને તેની માતાનું સરનામું આપવા કહ્યું ત્યારે આરોપીએ તે પ્રશ્ન ટાળી દીધો અને તેને થોડો વધુ સમય રાહ જોવા જણાવ્યું. ત્યારબાદ આરોપીએ સબાહને બેંગ્લોર આવવા કહ્યું, જ્યાં તે શકેરેહ

અને બાળકને મળી શકે. તે મુજબ, સબાહે આરોપીને પોતાની મુસાફરીની તારીખ જણાવેલી અને વિમાન દ્વારા બેંગલોર આવી, પરંતુ રિચમંડ રોડ, મકાન નં. ૮૧ ખાતે તેને ન તો આરોપી, ન તેની માતા, ન તો બાળક મળ્યાં. તે મકાનમાં તેના પહોંચ્યા પછી ચાર કલાકે, આરોપી મકાનમાં આવ્યો અને સબાહને જણાવ્યું કે તે અને શકેરેહ એરપોર્ટ પર તેની રાહ જોઈ રહ્યા હતા અને જ્યારે તેમને ત્યાં સબાહ મળી નહોતી, ત્યારે આરોપીએ શકેરેહને ફાર્મ હાઉસમાં મૂકી દીધી હતી. ત્યારબાદ આરોપીએ સબાહને જણાવ્યું કે તેની માતા બીજા દિવસે આવશે અને કોઈ ફરિયાદ નોંધાવવાની જરૂર નથી.

૧૮. આરોપીએ શકેરેહને હાજર કરી નહોતી અને સબાહને તેની માતા ક્યાં છે તેની માહિતી પણ આપી નહોતી, તેથી સબાહ મુંબઈ પરત ગઈ અને ત્યારબાદ ફરી બેંગલોર આવી અને પોતાની માતા ગુમ થયેલી હોવાનું જણાવી ૧૦.૬.૧૯૯૨ના રોજ અશોકનગર પોલીસ સ્ટેશનમાં પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવ્યો.

૧૯. અશોક નગર પોલીસે આ બાબતમાં ગંભીર પ્રયાસો કર્યા ન હોવાથી, તારીખ ૨૬.૩.૧૯૯૪ના રોજ તપાસ બેંગલોરની કેન્દ્રીય ગુના શાખા (સીસીબી) ને સોંપવામાં આવી હતી. સુશ્રી શકેરેહના ગાયબ થવામાં આરોપીની ભૂમિકા હોવાની શંકા રાખી, કેન્દ્રીય ગુના શાખાએ તારીખ ૨૮.૩.૧૯૯૪ના રોજ આરોપીની ધરપકડ કરી અને તેની સઘન પૂછપરછ કરી. એમ જણાવવામાં આવે છે કે પૂછપરછ

દરમિયાન આરોપી ભાંગી પડ્યો હતો અને આંક પી.૧૭૫ મુજબ સ્વૈચ્છિક નિવેદન આપ્યું હતું, જેમાં તેણે ખુલાસો કર્યો હતો કે તેણે સુશ્રી શાકેરેહને નશીલી દવા આપી હતી, પછી તેને તાબૂત જેવી મોટી પેટીમાં મૂકી હતી અને તે પેટીને મકાનના પાછળના આંગણે, અર્થાત્ મકાન નં. ૮૧, રિયમંડ રોડ, બેંગલોર ખાતે દાટી દીધી હતી.

૨૦. ત્યારબાદ તપાસ અધિકારીએ કબર ખોદીને મૃતદેહ બહાર કાઢવા માટે ઉપવિભાગીય દંડાધિકારી પાસેથી જરૂરી પરવાનગી માંગી અને તારીખ ૩૦.૩.૧૯૯૪ના રોજ આરોપીએ બતાવ્યા મુજબ બેંગલોરના ૮૧, રિયમંડ રોડ ખાતે કબર ખોદીને મૃતદેહ બહાર કાઢવાની કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી. આ કાર્યવાહી દરમિયાન તાલુકા કાર્યપાલક દંડાધિકારી, મહાજરાના સાક્ષીઓ, તપાસ દળ તથા ફોરેન્સિક ચિકિત્સામાં તાલીમ પ્રાપ્ત ડૉક્ટર હાજર હતા. સુશ્રી શાકેરેહના મૃતદેહ ધરાવતા બોક્સને દફનાવવામાં આવેલ સ્થળ તરીકે ચોકથી નિશાની કરીને ચોક્કસ સ્થળ દર્શાવ્યા પછી, કેટલાક પથ્થરના પાટિયા દૂર કરીને તે નિશાની કરાયેલા વિસ્તારમાં ખોદકામ કરવામાં આવ્યું અને ઘણું ખોદકામ કર્યા બાદ અંદર પડેલું એક મોટું લાકડાનું બોક્સ નજરે પડ્યું. ઢાંકણાના પટ્ટા દૂર કરતાં જાણવા મળ્યું કે બોક્સમાં ઉપરની બાજુ ફોમનું પાથરું અને એક બેડશીટ હતી. તે વસ્તુઓ દૂર કરતાં તેની નીચે નાઈટી, લાંબા વાળ અને ચુડીઓ, અંગૂઠીઓ વગેરે જેવી સ્ત્રીસંગત વસ્તુઓ સાથેના અસ્થિપંજરના અવશેષો જોવા મળ્યા. આ અસ્થિપંજરના અવશેષોનું શવપરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું.

૨૧. કંકાલ સુશ્રી શાકેરેહનો જ હતો કે નહીં તેની ખાતરી કરવા માટે, ખોપરી સુશ્રી શાકેરેહના એક ફોટોગ્રાફ સાથે ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળામાં મોકલવામાં આવી હતી. તપાસ અધિકારીએ ડી.એન.એ. ફિંગર પ્રિન્ટિંગ વગેરે દ્વારા નિષ્ણાતોના અભિપ્રાયની પણ માંગણી કરી હતી. નિષ્ણાતોએ ખાતરી આપી હતી કે કંકાલ ખરેખર સુશ્રી શાકેરેહનો જ હતો. તપાસ દળે માત્ર સાક્ષીઓના નિવેદનો (નોકરો, સગાસંબંધીઓ વગેરે) જ નોંધ્યા નહોતા, પરંતુ મૃતકની મિલકતો બાબતે આરોપી સાથે વ્યવહાર ધરાવતા લોકો, બેંક અધિકારીઓ વગેરેના પણ, આરોપી તથા મૃતક બંનેના નાણાકીય પાસાઓ અને વ્યવહારો અંગે નિવેદનો નોંધ્યા હતા. દસ્તાવેજો નોંધપોથીનો પણ મોટા પ્રમાણમાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ આરોપી વિરુદ્ધ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨/૨૦૧ હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.

૨૨. નીચલી અદાલતે કુલ ૩૯ સાક્ષીઓની તપાસ કરી હતી. સમગ્ર પુરાવાનો વિચાર કર્યા પછી નીચલી અદાલતે આરોપીને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી હતી અને તે મૃત્યુદંડની સજાની વડી અદાલતે પુષ્ટિ કરી હતી.

૨૩. અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન વકીલ દ્વારા એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આ મામલે કોઈ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ નથી. મારા મત મુજબ, આરોપીનો દોષ સ્થાપિત કરવા માટે વિશ્વસનીય પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા ઉપલબ્ધ છે.

૨૪. ઉપર અગાઉથી જ જણાવ્યા મુજબ, માત્ર પ્રત્યક્ષ પુરાવો જ મજબૂત પુરાવો છે અને પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવો નબળો પુરાવો છે એવું કહેવું યોગ્ય નથી. પુરાવાના બન્ને પ્રકારો નિશ્ચિત પરિસ્થિતિમાં મજબૂત હોઈ શકે છે. પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવામાં એકમાત્ર આવશ્યકતા એ છે કે આરોપીને ગુનાથી જોડતી કડીઓની સાંકળ વાજબી શંકાની બહાર સ્થપિત થયેલી હોવી જોઈએ. મારા અભિપ્રાયે, આ કેસમાં હકીકતો આરોપીને ગુનાથી જોડતી પરિસ્થિતિઓની સાંકળને સ્પષ્ટ રીતે સ્થપિત કરે છે. આ પરિસ્થિતિઓ નીચે મુજબ છે:

(૧) મૃતકા જે સમયે ગાયબ થઈ હતી તે સમયે તે આરોપી સાથે મકાન નં.

૮૧, રિચમન્ડ રોડ ખાતે રહેતી હતી. ત્યાં અન્ય કોઈ હાજર નહોતું,

કારણ કે નોકરો પણ (નીચે દર્શાવેલ પરિસ્થિતિઓમાં) ચાલી ગયા

હતા.

(૨) આ સમયગાળા દરમિયાન એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે મૃતકે

આરોપીની તરફેણમાં એક વસિયતનામું અને એક સામાન્ય

મુકત્યારનામું બનાવ્યું હતું, અને વિવિધ બેંકોમાં આરોપી અને

મૃતકના સંયુક્ત નામે મોટી સંખ્યામાં બેંક ખાતાઓ ખોલવામાં આવ્યા હતા. બેંક લોકર્સ પણ સંયુક્ત નામે હતા. તેમણે એસ.એસ. હાઉસિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ નામની એક ખાનગી પેઢી શરૂ કરી હતી, જેમાં તેઓ જ એકમાત્ર હિસ્સેદારો હતા. આ તમામ હકીકતો આરોપીનો મજબૂત હેતુ સ્થાપિત કરે છે કે જે મૃતકની મિલ્કત પડાવી લેવા માંગતો હતો.

- (૩) મે ૧૯૯૧ સુધી, જ્યારે શક્ય બનતું ત્યારે મૃતકની પુત્રી પી.ડબલ્યુ. પ સબાહ મૃતકને ફોન પર બોલાવી તેની સાથે વાત કરતી અથવા જ્યારે તે બેંગલોરમાં હતી ત્યારે તેને વ્યક્તિગત રીતે મળતી અને મૃતક પણ સબાહને નિયમિત રીતે ટેલિફોન કરતી, પરંતુ મે ૧૯૯૧ પછી, જ્યારે પણ સબાહ તેને ફોન કરતી ત્યારે તેને પોતાની માતા સાથે ટેલિફોન પર વાત કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવતી નહોતી, તેમજ મૃતકે પણ તેને ફોન કર્યો નહોતો. તેના બદલે, જ્યારે પણ સબાહ પોતાની માતા સાથે વાત કરવાનો પ્રયત્ન કરવા માટે ટેલિફોન કરતી ત્યારે આરોપી ટાળટૂળભર્યા અને પરસ્પરવિરોધી જવાબો આપતો. આરોપીએ સર્વપ્રકારના ખોટા નિવેદનો કર્યા, ઉદાહરણ તરીકે, મૃતક હૈદરાબાદ ગઈ છે, ત્યારબાદ આગામી પ્રસંગે તે કરછ ગઈ છે, તે પછી તે ગર્ભવતી છે અને ન્યૂ યોર્કની રૂઝવેલ્ટ હોસ્પિટલમાં ગઈ છે, પરંતુ પૂછપરછ કરતાં જ્યારે સબાહને જાણ થઈ કે હોસ્પિટલમાં શકેરેહ નામની એવી કોઈ મહિલા નહોતી, ત્યારે તેણે સ્વીકાર્યું કે તેણે ખોટું નિવેદન આપ્યું હતું વગેરે. આ તમામ હકીકતો આરોપીના દોષિત હોવા

તરફ સ્પષ્ટ રીતે સંકેત કરે છે, કારણ કે જ્યારે જ્યારે સબાહે તેનો સંપર્ક કર્યો ત્યારે ત્યારે તે સતત દરેક પ્રસંગે ખોટું બોલતો રહ્યો.

(૪) એવું જણાય છે કે જ્યારે ઘરકામદાર પી ડબ્લ્યુ ૧૮ જોસેફિન અને તેના પતિ પી ડબ્લ્યુ ૧૮ રાજુને ટેલિગ્રામ મળ્યો કે પી ડબ્લ્યુ ૧૮ની ભાભી આંધ્ર પ્રદેશમાં બીમાર છે અને તેમને ત્યાં જવું જરૂરી છે, ત્યારે આરોપીએ મૃત્યુ પામનારાને મારી નાખવાની તક જોઈ. તેમણે શકેરેહ પાસેથી રજા લીધી અને આંધ્ર પ્રદેશ ગયા. આ રીતે, શકેરેહ ઘરે આરોપી સાથે એકલી રહી ગઈ અને તેને તેણીને મારી નાખવાની તે તક મળી.

(૫) શકેરેહનું મૃતદેહ મૃત્યુ પામેલાએ બતાવેલી જગ્યાએ મકાનના પાછળના અંગણમાં મળી આવ્યું હતું. આરોપીનું નિવેદન કાર્યપાલક મેજિસ્ટ્રેટ પી.ડબ્લ્યુ. ૩ સમક્ષ નોંધવામાં આવ્યું હતું. પુરાવામાં આવ્યું છે કે આરોપી પૈડાંવાળું એક બોક્સ બનાવડાવવા માટે એક વધઈ પાસે ગયો હતો, જે તેણે ગેસ્ટ હાઉસમાં રાખ્યું હતું. આ જ બોક્સ મૃતદેહને દફનાવવા માટે ઉપયોગમાં લેવાયું હતું.

(૬) તપાસ દરમિયાન એવું બહાર આવ્યું હતું કે ૧૯૯૧થી જ આરોપી એકલાએ જ સંયુક્ત બેંક ખાતાઓ સંચાલિત કરતો હતો અને મે ૧૯૯૧ પછી તેણે વેચેલી જમીનોની વેચાણ આવક જમા કરાવતો જ નહોતો, પરંતુ મોટી રકમો ઉપાડી પણ લેતો હતો અને પોતાની તથા

મૃતકની સંયુક્ત માલિકીવાળી બેંક લોકરોને તેણે શાબ્દિક અર્થમાં સંપૂર્ણ ખાલી કરી નાખ્યા હતા.

(૭) ૩૦.૩.૧૯૯૨ અને ૩૧.૩.૧૯૯૨ ના રોજ આરોપીએ અવસાન પામેલાની માલિકીની સંપત્તિમાથી ૩૪ પ્લોટ, જનરલ પાવર ઓફ એટર્ની ધારક તરીકે, મૂલ્યવાન પ્રતિફળ મેળવી વિવિધ વ્યક્તિઓને નોંધાયેલ વેચાણદસ્તાવેજો હેઠળ વેચી દીધા

(૮) એસ.એસ. હાઉસિંગ કંપનીની બેઠકો/કાર્યવાહીઓમાં, તેણે દરેક બેઠકમાં મૃતકની હાજરી દર્શાવી હતી અને તેની તરફથી જનરલ પાવર ઓફ એટર્ની ધારક તરીકે એકલાએ જ પોતે હસ્તાક્ષર કર્યા હતા અને આ કાર્યવાહી નિયમિત રીતે તેમના ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટને મોકલવામાં આવતી હતી.

(૯) આરોપીએ ૧૯૯૩ દરમિયાન આવકવેરા સત્તાધિકારીઓની પૂછપરછોના પણ જવાબ આપ્યા હતા, જેમાંથી એકમાં કથિત રીતે તેની સહી અને શ્રીમતી શાકેરેહની સહી દર્શાવવામાં આવી છે, જે પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ બનાવટી જણાય છે.

(૧૦) મે ૧૯૯૧ પછી (મૃતકના ગુમ થવાના સમય પછી) આરોપી અચાનક જ બહુ ધનિક બની ગયો હતો, જે વાત આ હકીકત પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તેણે મિલકત અને નાણાકીય બાબતોમાં મોટા પાયે વ્યવહારો કર્યા હતા, જેના કારણે તેને લાભ થયો હતો; તેણે બોમ્બે વગેરે ખાતે

સ્ત્રીઓ સાથે બહુ મોંઘી હોટેલોમાં રહેવાનું શરૂ કર્યું હતું, વગેરે
(તત્કાલીન મિસ ઇન્ડિયા સહિત, પી.ડબ્લ્યુ. ૩૭ના નિવેદન મુજબ,
પરિચ્છેદ ૨૯માં)

૨૫. ઉપર જણાવાયેલ તથ્યો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે મે ૧૯૯૧ પછીથી
મૃતક જીવિત અવસ્થામાં જોવામાં આવી નહોતી અને કોઈપણ વ્યક્તિ તેની સાથે
ટેલિફોન પર વાત કરી શકી નહોતી, જ્યારે મે ૧૯૯૧ સુધી તેની પુત્રી સબાહ તેનો
નિયમિત સંપર્ક રાખતી હતી. આરોપી શકેરેહ સાથે તેના પતિ તરીકે રહેતો હતો અને
જ્યારે આંક પીડબલ્યુ-૫ સબાહ દ્વારા તેનો સંપર્ક કરવામાં આવ્યો ત્યારે તેણે
શ્રીમતી શકેરેહ ક્યાં છે તે અંગે અનેક પ્રકારના ખોટા નિવેદનો કર્યા હતા.

૨૬. શકેરેહની હત્યા કરવામાં આવી હતી તે હકીકત નિર્વિવાદ છે. જો તેનું
સ્વાભાવિક મરણ થયું હોત, તો તેની પુત્રી અને માતા-પિતા સહિત તેના કોઈપણ
સગાસંબંધીઓને જાણ કર્યા વિના તેને ઘરના પાછળના આંગણામાં દફનાવવાનો
કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. પાછળના આંગણામાં બોક્સમાંથી મળી આવેલું કંકાલ
અવસાન પામેલ શકેરેહનું જ હતું તે સ્થાપિત કરવા પૂરતા પ્રમાણમાં નિષ્ણાતોના
પુરાવા ઉપલબ્ધ છે. એ બાબતનો પણ અખંડિત પુરાવો છે કે જે બોક્સમાં તેનું
મૃતદેહ રાખવામાં આવ્યું હતું તે બોક્સ અવસાન પામેલ સુશ્રી શકેરેહના મૃત્યુ પહેલાં
પ્રતિવાદીએ પોતે જ તૈયાર કરાવ્યું હતું. મારા અભિપ્રાય મુજબ, પ્રતિવાદીએ

શકેરેહની હત્યા કરી હતી અને ઉપર દર્શાવેલી રીતથી તેને ગુપ્ત રીતે ઘરના પાછળના આંગણામાં દફનાવી દીધી હતી તેમાં જરાય શંકાને સ્થાન નથી. અવસાન પામેલાના મૃત્યુના સમાચાર તેણે ગુપ્ત રાખ્યા અને તેની પુત્રી સબાહને તેણે વારંવાર ખોટું કહ્યું હતું (જેમ ઉપર જણાવાયું છે), તે તેની દોષિત માનસિકતા સાબિત કરે છે. શકેરેહના મૃત્યુ પછી ટૂંકા ગાળામાં, અમાન્ય બની ગયેલા સામાન્ય પાવર ઓફ એટર્નીની મદદથી, અવસાન પામેલાની કરોડો રૂપિયાની કિંમતી મિલકત વેચી નાખવાનો તેનો કૃત્ય તથા નોંધપર રહેલી અન્ય સામગ્રી સ્પષ્ટ રીતે પ્રતિવાદીનો દોષ વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરે છે. મારા અભિપ્રાય મુજબ, ફરિયાદ પક્ષે પરિસ્થિતિજન્ય કડીઓની સમગ્ર શ્રેણી, જે પ્રતિવાદીને ગુનાથી જોડે છે, તે તમામ વિશ્વસનીય રીતે સ્થાપિત કરવામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે.

૨૭. મારા મત મુજબ, આ એક નિર્દોષ સ્ત્રીની, જે સારા કુટુંબમાંથી આવતી હતી, પરંતુ દુર્ભાગ્યવશ તેના મોહમાં પડીને આરોપીના ચંગુલમાં ફસાઈ ગઈ હતી, આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ શીતલરક્ત, પૂર્વનિયોજિત અને દાનવીય હત્યાનો કેસ છે.

૨૮. અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે મૃતકાએ તેના હિતમાં ઇચ્છાપત્ર કર્યું હતું, તેથી અપીલકર્તા પાસે મૃતકાની હત્યા કરવાનો કોઈ કારણ નહોતો. મારા મતે, આ દલીલ ટકાઉ નથી, કારણ કે આ સુસ્થાપિત છે કે ઇચ્છાપત્ર

કરનારના અવસાન પછી જ ઇચ્છાપત્ર અમલમાં આવે છે. મૃત્યુ પામનાર મહિલા માત્ર તેના ચાલીસના દાયકામાં હતી, અને તેનું સ્વાભાવિક મૃત્યુ કદાચ અનેક દાયકાઓ પછી થયું હોત. અપીલકર્તા સ્પષ્ટપણે એટલો લાંબો સમય રાહ જોવામાં ઇચ્છુક નહોતો કે જેથી તે તેની મિલકત કબજે કરી શકે, અને તેથી તેણે તેની હત્યા કરવાનો નિર્ણય કર્યો. નિઃસંદેહ, મૃતકાના કંકાલમાં કોઈ ઝેરી પદાર્થ મળી આવ્યો નહોતો અને તેથી આરોપીએ તેની ચામાં ઝેર ભેળવ્યું હતું એવો ફરિયાદ પક્ષનો કેસ દઢપણે સ્થાપિત થઈ શક્યો નહોતો. તેમ છતાં, હત્યા કઈ ચોક્કસ રીતથી કરવામાં આવી હતી તે ફરિયાદ પક્ષ સ્થાપિત કરી શક્યું નથી, તો પણ મને જરાય શંકા નથી કે મૃતકાની હત્યા કરનાર અપીલકર્તા જ હતો.

૨૯. કેસની સુનાવણી દરમિયાન અમે અપીલકર્તા તરફના વિદ્વાન વકીલને પૂછ્યું કે આરોપીનો વ્યવસાય અથવા લાયકાત શું હતી, પરંતુ તેઓ કોઈ સંતોષકારક જવાબ આપી શક્યા નહોતા. અમને એવું લાગે છે કે આરોપી શીતરક્તવાળો, નીચ કિસ્સાનો અને દુષ્ટ સ્વભાવનો માણસ હતો, જેને કોઈ યોગ્ય લાયકાત કે વ્યવસાય નહોતો. આવા શૈતાની અને કૂટિલ ઠગ આજકાલ બહુ પ્રમાણમાં જોવા મળે છે. સમાજના સંપૂર્ણ વેપારીકરણને જ આ તાજેતરની પ્રવૃત્તિ માટે જવાબદાર ગણવું પડે. લોકો લોભી બની ગયા છે અને ભયાનક ગુનાઓ કરીને પણ ટૂંકા માર્ગે સંપત્તિ એકત્ર કરવાની ઇચ્છા રાખે છે. અપીલકર્તાએ પોતાનું નામ બદલી દીધું હતું અને ‘સ્વામી’ બની ગયો હતો. કોઈ શંકાસ્પદ ઉપાયોથી તેણે રામપુરના નવાબના ઘરમાં પોતાનો પ્રવેશ અને વિશ્વાસ સ્થાપિત કર્યો હતો અને ત્યાં તેનો મૃતક સાથે સંપર્ક વિકસ્યો, જે

સ્પષ્ટપણે તેના પતિ સાથે મતભેદ ધરાવતી હતી. આરોપીએ પોતાને અત્યંત સરળ અને નિર્દોષ વ્યક્તિ તરીકે રજૂ કર્યો અને તેના પરિણામે મૃતક ખાસ કરીને પોતાની મિલકત સંબંધિત બાબતોની દેખરેખ માટે તેના પર નિર્ભર થવા લાગી. મૃતકે આરોપીને બેંગલોરમાં પોતાના ઘરે લાવ્યો જ્યાં આરોપીએ તેની સાથે લગ્ન કર્યા અને ત્યારબાદ તેને મારી નાખીને તેની બધી મિલકત હડપ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. આ સંદર્ભમાં થયેલા તમામ મિલકત વ્યવહારો અને અન્ય પુરાવા (ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ) માત્ર આ જ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે. આરોપી એક નિખાલસપણે દુષ્ટ અને શૈતાની ઠગ છે, જે મૃતકની વિશાળ મિલકત હડપ કરવાનો પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે હત્યા સહિત કોઈપણ હદ સુધી જઈ શકે એવો હતો. તે મૃતક ઉપર પ્રભુત્વશાળી સ્થિતિમાં હતો, જે તેની ઉપર નિર્ભર બની ગઈ હતી, અને તેણે આ પરિસ્થિતિનો સંપૂર્ણ લાભ લીધો. આ ભયાનક ગુનો કરવા માટે તેની પાસે હેતુ પણ હતો અને તક પણ હતી.

૩૦. મારા મત મુજબ, આ કેસ નિઃસંદેહ રીતે અતિદુર્લભમાં અતિદુર્લભ કેસોની શ્રેણીમાં આવે છે અને જો મૃત્યુદંડની સજાની પુષ્ટિ કરવામાં ન આવે તો ન્યાયનો ઘોર ભંગ થશે. તેથી, હું આ અપીલ ફગાવું છું અને આરોપી પર ફરમાવેલી મૃત્યુદંડની સજાની પુષ્ટિ કરું છું.

આદેશ

સજાની માત્રા અંગે મતભેદ હોવાને ધ્યાનમાં રાખીને, આ મુદ્દો વિશાળ ખંડપીઠને સંદર્ભિત કરવામાં આવે છે.

મોટી બેન્ચને રિફર કરવામાં આવ્યો

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.